

JEREMIAH MAJOR TOPICS

- Chapter
- 1-20      PERSONALITY OF THE PROPHET
- Compare prophetic initiation with that of Moshe, Shmuel, Yeshayahu and Yechezkel
- 2-3      RELATIONSHIP OF HASHEM TO HIS PEOPLE AS HUSBAND AND WIFE
- Similar messages of Shir Hashirim and Hoshea
- Polemics of chosen nation status and the 10 lost tribes
- 4-6      Review questions
- 7-26      PHYSICAL MANIFESTATIONS OF HASHEM'S RELATIONSHIP WITH MAN, ANIMAL AND GRAIN SACRIFICE, MISHKAN, ARON KERUVIM, LUCHOT, HEICHAL HASHEM
- 8-9      HAFTARAT TISHA B'AV
- 10      PLANETARY INFLUENCE, DESTINY AND MAZAL
- 11-12     ANATOT, THE PROPHET'S RELATIONSHIP TO HIS PEOPLE
- Theodicy in Tanach. Compare to theological questions of Avraham, Moshe, David, Shlomo, Eliyahu, Yonah, Chavakuk, Iyov
- 13-20     Review questions
- 21-22     HISTORICAL BACKGROUND OF KINGS
- 23      FALSE PROPHETS

24	PEACE WITH BABYLONIA
25-29	SEVENTY YEAR EXILE
27-30	Review questions
31	PROMISES OF REDEMPTION
32-52	B'kiut; readings and archaeological connections

- (1) Text of Jeremiah 1-36 with traditional commentaries of Mikraot Gedolot, Abravanel, Malbim, Da'at Mikra.
- (2) Booklet distributed containing background material in areas of history, geography, midrashic literature, biographical literature, introductions of various commentaries etc.
- (3) Supplementary questions on chapters 4-6; 13-20; 27-30; 32-36.
- (4) Needed for every class: Mikraot Gedolot & Full Tanakh.
- (5) Course Requirements
  - (A) Supplementary reading questions to be turned in on last day of semester.
  - (B) Midterm based on outside readings.
  - (C) Optional paper to boost grade: Must be turned in before last class of semester.
  - (D) Final Exam.

חֹבֵרָה לְלִימּוֹד וּמַחְקֵר בְּסֵפֶר יְרֵמְיָהוּ

# ירמיהו

1. opening mission
2. a couple
3. a divorce
4. destruction
5. help
6. Shalom Shalom
7. sacrifice
8. nature runs its course
9. Tisha B'Av
10. אין מזל לישראל
11. Anatot
12. מדוע דרך רשעים צלחה ?
13. אזור
14. בצרות
15. משה ושמואל
16. לא תקח אשה
17. שמירת שבת
18. כי הנה כחומר ביד הירצר
19. בקבוק
20. ונלאתי כלכל ולא אוכל
21. Kings
22. Kings
23. נביאי שקר
24. Good figs, bad figs
25. ארבע כוסות, שבעים שנה
26. True nature of 'ה
27. 70 years – yokes
28. broken yoke
29. 70 years
30. שבתי את שבות עמי
31. רחל מבכה על בניה
32. buy land
33. צמח צדקה
34. עבד עברי, יובל
35. יונדב בן רכב
36. מגילת ספר
37. בבל peace with צדקיהו
38. ירמיהו saves צדקיה
39. the conquest be gins
40. Jews allowed to stay
41. גדליה is killed
42. appeal to ירמיהו
43. שקר - farce !
44. message to Jews in מצרים
45. בנודב בן נריה
- 46-51 נביא לגוים
52. ירושלים is destroyed

וְאִבְיָ לֹא בִתּוֹן דְּמִשְׁחָן עֵלְיוֹן מִיְהוּדִין וְנִמְיִים לִיק חֲרָכִין וְנִשְׁלָלוּ בְּכִינֹר  
 וְאִבְיָר בְּסֵן לְכִין: הַתְּמַלֵּךְ כִּי הִתְחַלְתָּה בְּאֵרֶץ בְּבֹרֵךְ הָלֵא אֲחֵל וְשִׁמְרָה  
 נִשְׁמַע מִשְׁמַע וְנִעְרָקֵן אֵל מִנּוּב לֹא: הַמִּתְחַלְתָּ מִדְּעֵל לְמַלְכָּא תְּמַלְכָּהּ וְהַתְּחַלְתָּ לְלֵאמֹר  
 עֲבָדִין דְּיִן וְקִשּׁוּט וְזָכְרָו בְּכִין טַב לֵיהּ: דְּזִינִין עֲבָדִין וְנִבְרִין אִי טַוֵּב הָלֵא הִיא קְדִמָּתָא  
 אִתְּרִי טַמֵּי יְקוּה: דְּזִינִין מִסְכִּין וְקִשּׁוּךְ בְּכִין קוּה טַב הָלֵא הִינֵן דְּעֵתָא דִּיר עֵתָא בְּרֵי  
 יֵא כִי מִזֵּן עֵינֵיךְ וְלִבְךְּ נִשְׁמַע עַל בְּנֵינֵךְ נִעְלָמֵךְ דְּקִי לִשְׁמַר וְעַל קֵשְׁתְּךָ וְעַל קְדִמָּתָא  
 לְעֵשׂוֹת: הַמִּי יִרְחַק עֵינֵךְ וְלִי בְּךְ אֵלֶיךָ עַל מַלְכָּא לְמִינֵיךְ נִעְלָמֵךְ זְכוּ לְמִשְׁחָן וְעַל  
 עֲשִׂימָה וְעַל דְּבִיר עֵשֶׂת נִשְׁמַר לְשִׁעְבָדִי: לְכִין טַב אֲעִיר יְקוּה אֵל יְקוּהִים טַבֵּן: הַמִּי  
 נִשְׁמַר יְקוּהֵךְ לֹא יִפְתָּחוּ לֹא הֵן אֵלֵיךְ אֲדִירֵיךְ לֹא יִפְתָּחוּ לֹא הֵן אֲדִירֵיךְ וְהֵן דְּזִינִין בְּכִין  
 אֲמַר עַל יְקוּהִים בְּרֵי יִשְׁמַע מִלֵּךְ שׁוּב דְּבִירֵיךְ לֹא יִפְתָּחוּ לִיךְ נֵן עַל אֲחֵיךְ עַל  
 אֲחֵיךְ לֹא יִפְתָּחוּ לִיךְ נֵן עַל מַלְכָּא וְנִעְלָמֵךְ מִלְּכִינֵךְ: קְבִירֵיךְ חֲמִינֵי יְקָבֵר טַוֵּב וְהַשְׁמַר  
 מִתְּחִלָּה לְשִׁעְרֵיךְ וְרוּשֵׁיךְ כְּמֵלֵךְ דְּמִשְׁכָּנֵךְ הַתְּחִלָּתָא בְּכִין יִשְׁמַרֵךְ יִתְּחַבֵּלֵךְ  
 וְנִבְרִיךְ וְנִשְׁמַרֵךְ לְהַמִּי לְתִיבֵיךְ וְרוּשֵׁיךְ: עַל דְּלִבְטָן וְנִעְרָקֵי וְבִשְׁשֵׁךְ דְּנֵן קוּרֵךְ  
 וְנִבְרִיךְ לְמַעְבְּרִים כִּי נִשְׁבְּרוּ כֹל נִשְׁמַרֵךְ בְּכִין לְבִירֵיךְ מִתְּחִלָּתָא וְנִבְרִיךְ וְנִשְׁמַרֵךְ  
 בְּיֵתָא אֲדִירֵיךְ קְלוּךְ וְנִעְרָקֵי עַל מִשְׁחָן אֲדִירֵיךְ מִתְּחִלָּתָא כֹּל לְחַסְךְ: דְּבִירֵיךְ עֲלוּךְ  
 בְּשִׁלְמֵךְ אֲמַרֵיךְ לֹא אֲשַׁמְעֵךְ דֵּךְ דִּירְכֵךְ מִנְעִיךְ כִּי לֹא שְׁמַעֵת בְּקוּלוּ: שְׁלֵחֵיךְ  
 לֹא תִיךְ וְתִי כֹל עֲבָדֵיךְ עֲבִירֵיךְ כִּי קוּיֵךְ יִתְּחַלְתָּ שְׁלֵחֵיךְ אֲמַרֵיךְ לִיךְ אֲמַרֵיךְ מִקְּבִלֵיךְ  
 דֵּךְ אֲדִירֵיךְ מִנְעִיךְ אֲדִירֵיךְ לֹא קְבִלֵיךְ לְמִינֵיךְ: כֹּלֵיךְ לְעֵךְ יִתְּחַלְתָּ הִתְּחַלְתָּ וְנִבְרִיךְ  
 בְּשִׁלְמֵיךְ וְלִי כִי אִי וְנִבְרִיךְ וְנִבְרִיךְ מִלְּכִינֵיךְ: כֹּל לְחַסְךְ יִתְּחַלְתָּ לְכֹל לֹא וְנִבְרִיךְ  
 בְּשִׁלְמֵיךְ יִתְּחַלְתָּ אֲדִירֵיךְ בְּכִין קְבִירֵיךְ וְנִבְרִיךְ עֲלוּךְ וְנִבְרִיךְ וְנִבְרִיךְ מִלְּכִינֵיךְ  
 בְּשִׁלְמֵיךְ עַל נִבְרִיךְ בְּכִין חֲבִירֵיךְ חֲבִירֵיךְ חֲבִירֵיךְ חֲבִירֵיךְ חֲבִירֵיךְ חֲבִירֵיךְ חֲבִירֵיךְ חֲבִירֵיךְ  
 מִלְּכִינֵיךְ בְּכִין מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ  
 עַל יְקוּה כִּי אִי כִי יִתְּחַלְתָּ חֲוִיךְ עַל יְקוּה כִּי יִתְּחַלְתָּ חֲוִיךְ עַל יְקוּה כִּי יִתְּחַלְתָּ חֲוִיךְ  
 חֲוִיךְ אֲדִירֵיךְ אֲדִירֵיךְ אֲדִירֵיךְ אֲדִירֵיךְ אֲדִירֵיךְ אֲדִירֵיךְ אֲדִירֵיךְ אֲדִירֵיךְ אֲדִירֵיךְ  
 עַל יְקוּה אֲדִירֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ בְּכִין מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ  
 אֲדִירֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ  
 אֲדִירֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ מִלְּכִינֵיךְ

הרב משה דוד גרוס

# אוצר האגדה

מהמשנה והתוספתא התלמודים  
והמדרשים וספרי הזהר

כרך ראשון

א-י



הוצאת מוסד הרב קוק . ירושלים

ירמיהו

ירמיהו. הראה ירמיה (בזהלם) ידגן פן המדענית י. אגא ירמיה אמר נכרים מקרקרין  
 בזיכלו איה נראתינו? הלה קרובה דירמיה היתה ולא היה מקפיד עליה: ירמיה  
 הלך להחזיר עשרת שבטים. מלמד שירמיה החזיר? ירמיה יצא מרחב הזונה. איל  
 ליהויקים כתב ירמיה ספר קינות איל מה כתיב ביה? מה צדקיה מלך יהודה שלא עשה  
 אלא מציה אתה שהעלה ירמיה מן הסיס. כל המתניף לתבירו סוף נפל בידו ואם אינו נפל  
 בידו נפל ביד בניו ואם אינו נפל ביד בניו נפל ביד בניו ויאמר ירמיה לתגיה בן  
 יעשה ה' י. אמר ירמיה לפני הקביה רבשיע אפילו בשעה שצושיין צדקה והכילם בבני  
 אדם שאינן מהונגים. מכדי יעשה קדים מירמיה ויהוקאל. ירמיה כוליה תורבנא. ירמיה  
 כתב ספרו וספר מלכים וקינות. המתבנא מה שלא נאמר לו כנח חגיה בן צוור דקאי  
 ירמיה בשוק העלין וקאמר בה אמר ה' הנני שובר את קשת עילם נשא חגיה קריח. י.  
 צתיד ירמיה בן חלקיה ומתבנא עלה מענתות. משה אמר ובגוים ההם לא תרגיע בא  
 ירמיה אמר הלוך להרגיעו ישראל. עמדו ד' נביאים ותתמו גור דינם. ירמיה אמר לכן  
 הנה ימים באים והסמעתו אל רבת בני צמון תרועת מלחמה. בימי ירמיה בקשו ישראל  
 לבא לידי מדה זו (להיות תחיים בככבים) ולא הגיח להם הקביה. כיון שהפליגו ישראל  
 צצמן בימי ירמיה איל הקביה מה אתם סבורים? י. ירמיה בקלל יום לידתו והים  
 עיברו. כמה בקש ירמיה שלא להתבאצת ותבנא שלא בסובתו. וכן אתה מציא  
 שירמיהו אמר לדורו הרניני נבגם עם ציו לדון ואמר מעשיה. אתה מתבא ד' פעמים בדרך  
 אחד הראה ירמיה גנותה של ציו ושבתו של אלהים. על דורו של ירמיה אמר הפסוק

עם נבל שעשו נבלות. אמרו הנביאים לירמיהו מה ראית לומר מלך תגיים? איל  
 שמעתי ממנו נביא לגוים נתתיך. הגיד לכה אה ירמיה. ציי שנשתפלו מלעשות  
 השובה בימי ירמיה ידלף הבית. ומה שכר נסלה (רוב הזונה)? שנשא מבנותיה לכתונה  
 וילדו בגים שהיו משמשי עיג המזבח ואלו הן ברוך בן נריה וירמיה בן חלקיה. כיון  
 שעמד ירמיה אמר לפניו רבשיע אין בהם כח לסבול. כך הקביה משלה ירמיה לישראל  
 בשעה שחטאו איל אמר לבני חורו בכם הויי ישראל אמרים לירמיה באלו הפנים אני  
 תחזרים. איל הקביה לירמיה לך אמור להם לישראל מה מצאו אבותיכם כי על כל  
 מה שנשבעתי לאבותיכם לא קיימתי? בשעה שהנביאים מברכין אותן לא פתח אהרן  
 מהם לומר אמן עד שאמרו ירמיה. כיון שהשליכו דברי תורה לארץ התחיל ירמיה מקונן  
 עליהם איכה. אמר הקביה לירמיה אני דומה היום לאדם שהיה לו בן יחיד. מיד הלך  
 ירמיה למערת המכפלה ואמר לאבות העולם עמדו. אמר נבחרתן לירמיה זה פן  
 תלת מילין אית בך אי נביא שקר אי מבעט ביסורין אי שופך דמים. ירמיה ראה אתם  
 בניחלם אמר איכה ישבה. כל נבואת קשות שנתבנא ירמיה על ישראל הקדים יעשה  
 ודמאן. ירמיהו אמר לאשיתו כך מקובלני מישעיה רבי וסכסכתי מצרים במצרים ולא  
 שמע לו. טובה היתה מגילת קינות על ישראל ממי שנה שנתבנא עליהם ירמיה. כי  
 נביאים ציי שהיתה נבואתן דברי קטריין נתלה נבואתן בעצמן דברי ירמיה, ולמה נקרא  
 שמו ירמיה? שבימיו נעשה ירושלים אירימאה (תורבת). מה שהיה זה ירמיהו ונדע  
 לכל שהוא נביא. כיון שראה ירמיה ירושלים תרבה ובית המקדש שנשרף וירושלם  
 שגלו ורוח הקדש שנסתלקה לה התחיל עליהן בתבל תבלים. איל ירמיה (לחגיות) אני  
 מתבנא רעות מפי הקביה אתה מתבנא טובות של שקר. כשגלו ישראל מירושלים  
 הציאו אותן בקולרין אמרו האומות כבר מאסן אלהיהם כששמע ירמיה כך אמר לפני  
 המאסן מאסות את יהודה? איל הקביה לירמיה לך אמור להם (לבני יוגב) חייכם  
 בשביל ששמרתם את המצוה הזאת אין משפתותיכם מוסקות לפני לעולם. ירמיה תבע  
 כבוד האב וכבוד הבן שנאמר נתנו פשענו ומרינו אתה לא סלתת לפיך נבמלה נבאצת.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

ירמיה נולד משהל<sup>44</sup>. ירמיה היה אחד מד' בני אדם שנקראו יצורים<sup>45</sup>. ירמיה הנביא יצא  
 מענתות לבוא לירושלים וראה עשן בית המקדש עולה<sup>46</sup>. חשב ירמיה בלבו האמר אני  
 הלך עמהם לבבל נטלו הגלויות ציניהם והאז ירמיה שפירש מהם בס' סלם בקל רם  
 ונחמו אבינו ירמיה מניחמו<sup>47</sup>. אמר ירמיה מה עונות היו בידי שהנביאים עמדו לפני  
 ועתידיים לעמוד אחרי לא התרבת ביתך עיי אחד מהם אלא על ידי<sup>48</sup>. ככה תבכה בוכה על  
 עצמה ובוכה על שפירש מהם ירמיה שהיה מקיל את העול מעליהם<sup>49</sup>. כל מה האמר  
 ירמיה ופרע אתא ישעיהו ודיבא<sup>50</sup>. די שאל ירמיה את הקביה בשעה שפירש על ב'  
 השיבו<sup>51</sup>. אמר הקביה לירמיה לך אמור להם לישראל עד פתי אתם סוענין דברים  
 סבוערין<sup>52</sup>. כשם שנתנבא אוריהו כך נתנבא ירמיהו וכשם שנתנבא אוריהו כך ירמיהו  
 ודיב ליהרג<sup>53</sup>. אמר הקביה לישראל אני אמרתי כי התרם תתרימם ואתם את רחב הוזהו

הדייתם הרי ירמיה בא מבניה ועושה לכם דברים שלשכים בעיניכם ויצניי'ם כצדיקים<sup>54</sup>.  
 אמר ירמיה לפני הקביה אם יש בדעתך לשוב אליה מדוע הכיתנו האין פרעא? איל לך  
 לדבך ולרבו של רבך משה רבן של כל הנביאים כך אמרתי לו בסוף כל התיכנות האין  
 גם זאת בהיותם כארץ איביהם לא פאפתים<sup>55</sup>. דברי ירמיהו וכי לא נתנבא ירמיה אלא  
 אלו בלבד והלא כ' ספרים כתבו<sup>56</sup>. עבד משכיל זה ירמיהו ישמול בנן מביש אלו  
 ישראל<sup>57</sup>. ירמיה ירם יה<sup>58</sup>. כל הנביאים שנתנבאו על ירושלים לא נתבררה נבואתם עד  
 שעמד ירמיהו; כל הימים שהיה ירמיהו בירושלים לא תרבה<sup>59</sup>. כך היה ירמיה אמר אי  
 לי עליך אימא ציון שהייתי סבור אני מתנבא עליך דברים טובים ותיחומים והריני  
 מתנבא דברי פורענות<sup>60</sup>. אמר ירמיה לפני הקביה איני יכול להתנבא עלים אי זה  
 נביא יצא להם ולא בקשו להרגו<sup>61</sup>. ירמיה היה מתנבא בשחוקים צפניה בתוך בתי  
 כסיות וחולדה אצל הנשים<sup>62</sup>. אמרו ישראל לירמיה נעשה תנאי בינינו הוי בוכה ביים  
 ונצו בוכים בלילה וכן עשו<sup>63</sup>. ירמיה התחיל לעסוק בספר יצירה יצתה בת קול קמה לך  
 חבר הלך אצל סירא בנו ונתעסקו בספר יצירה בשנים<sup>64</sup>. עיצ עי הדרבן. ישעיהו. נבואה.

44 שם 46  
 45 שם 47  
 46 שם 48  
 47 שם 49  
 48 שם 50  
 49 שם 51  
 50 שם 52  
 51 שם 53  
 52 שם 54  
 53 שם 55  
 54 שם 56  
 55 שם 57  
 56 שם 58  
 57 שם 59  
 58 שם 60  
 59 שם 61  
 60 שם 62  
 61 שם 63  
 62 שם 64

53 ילקוט מסני השמו  
 54 שם ישעיה תע  
 55 שם ירמיה רג  
 56 שם 57  
 57 שם רג  
 58 שם רג  
 59 שם רג  
 60 שם רג  
 61 שם רג  
 62 שם רג  
 63 ילקוט רמב"ם בראשית  
 64 שם רג

# אישי התנ"ך באספקלריא של חז"ל

מתוך שני התלמודים והמדרשים  
ערוך לפי סדר א-ב

מאת

ישראל יצחק ברמז חסידה

ירושלים, תשל"ד

ירבעם

אישי התנ"ך

ירמיה

על ירבעם בן נבט וחבריו נאמר ושם רשעים ירקבי (משלי י. ז) שם כח ולא עצר כח ירבעם (דהריב יג. כ) אתה סבור לירבעם ניגף. לא ניגף אלא אביה ברך שה' ז

עמוס דבתיב וישלח אמציה וגר לאמר קטר עליך (עמוס ז. י) אכה. חס ושלום אמר איתו צדיק כד. ואם אמר מה אעשה לו. שכינה אמרה לו

שופו

תפשו הקדוש ביה לירבעם בכגדו ואמר לו. חוזר בך. ואני ואתה וכן ישי נטיל בגו צדק. אמר לו: מי בראש, בן ישי בראש? אם כן אינני רוצה פנהדין קא.

ירד (הריא ז. יח) ואשהו היהודיה ילדה לו את ירד אביגדור וגר אלה בני בתיה בת פרעה יוכבד ילדה ובתיה גידלה. לפיכך נקרא על שמה פנהדין יס: ירד זה משה. שהוריד את התורה מלמעלה למטה. בן אביגדור. הרבה נדרין עמדו לישראל. וזה היה אביהו של כולם יקריר א. ג

אשר הרים יד במלך (מלכים א יא. כז) שחלק תפיליו בפניו. גסות הרוח שהיתה בו בירבעם טרדתו מן העולם פנהדין קא:

ירחמאל בן חצרון (הריא ג. ט) ונתתי אשה אחרת לירחמאל ושמה עכרה נשא אשה גויה להתעטר בה. היא אם אינס שהבטיחה אנינה לתוך ביתי פנהדין ג. היג

בעשרים בהמשה בסיון גורג סוף מגילת תענית ירבעם בן נבט וחבריו יורדין לגיהנום וגיחונים בה לדורי דורות ריה י.

ירבעל (שופטים ו. לב) עיצ נדעון

שלכה מלכים אין להם חלק לעולם הבא. ירבעם אחאב ומנשה פנהדין ג.

יריעות (הריא ג. יח)

דורשי רשומות אכרו כולתם יש להם חלק לעולם הבא. -אפרים מצה ראשי (תהלים ס. ט) הני ירבעם פנהדין י. היב

ירמיה שהיה פניה דומים ליריעות סוטה יב ירמיה

אתהלך לפני ה' בארצות הזרים (שם קטז. ט) ארץ שמתיה היים תהלה ליהנות המסית. אפילו כגון ירבעם בן נבט וחבריו כלאים ה. היג

לידתו / אישיותו / מוכיח / בבור / החורגן עם יאשיחו / מקונן

ירבעם בן יואש (מלכים ב. יח. ט)

לידתו

עזיהו ירבעם מלכו כאחת. אלא שירבעם מלך בימי אביו טנה אחת פחד י

אור: היום אשר ילדתי בך (ירמיה כ. יד) תשעה באב שנולדתי בו פדרש איוב חרש פ

בימי ירבעם בן יואש נהפך להם לישראל מרעה לטובה יבמות צה.

בשעה שהיתה אמו כורעת לילד. פתח פיו וקרא אבי ממעי אמו. ואמר. לא אצא עד שתאמרו לי שמי. פתח אביו פיו ואמר צא. וקרא שמך אברהם. אמר לא כן שמי. אמר לו צא וקרא שמך יצחק.

היה נוהג כבוד בנביאים. לכן אותם העמים שלא מסר הקדוש ביה לא בידי יהושע בן נון ולא בידי דוד מלך ישראל. מסרם בידי ירבעם

יעקב וכו' עד שנודמן שם אליהו זיל ואמר יקרא שמך ירמיהו. שבימך יקים הקדוש ביה איב שירים ידו על ירושלים אמר לו ירמיהו כך שמי

חיבאיו ז מפני מה זכה ירבעם בן יואש מלך ישראל להמנות עם מלכי יהודה. מפני שלא קיבל לשה הרע על

מולולין אחריו. האוכרים לא מבני בניה של רחב הוונה היא. וצריך הכתוב לייחסו

פסיקתא ור"כ יג קט  
אמר ירמיה. האם אין בי מעשים טובים כאכל להחלל על ביה ישראל. הלא כשתקק יהיה לתלמודו של אליהו הנביא אשר דבריו הם מרפא תרופה ויבדו ת נב

צבד משכיל ימשול בבו מבריש (פס"ל י. ב) יבוא בנה של מקולקלת שמעשיו מתוקנים ויזכר לבן מהימן שמעשיו מקולקלים פסיקתא ור"כ יג ט

אמר הקדוש ביה לישראל. אני אברתי לכם כי החרם תחרימם וגר' (דברים כ. יז) ואתם לא עשיתם כן אלא זאת רחב הוונה וגר החיה תרפז (יהושע ו. כה) הרי ירמיה בא מבני בניה של רחב הוונה ועשה לכם דברים של שנים בעיניכם וצנינים בצדוקים (במדבר לג. נט) ש"י יד

כשהיה ירמיה נער. היה הוא נבוכדנצר כשילים יחד. ונבוכדנצר עוד לא היה מלך אלא עני ונבזה. והיה אומר. מי יהו הייתי מלך על כל העולם. הייתי בא על ירושלים וכוורף את בית המקדש. כאל מכנו. תתן לי את ירושלים? אבר לו כל מה שתיכל להוציא מן העיר מחצי היום עד הערב איצו מדרש חג

מן הכהנים אשר בענותת' (ירמיה א. א) פן הכהנים היה אבל לא שימש בכהונה

הר ח"ב קמח:

אמר ירמיה עסיק אני מן הכהנים. בימי כהה ליברכך ה' (במדבר ג. כד) ובימי גולוקח מהם קללה' (ירמיה כט. כב) בימי משה ייחס לך שלום' ובימי אספתי את שלומי' (שם סו. ה) פסיקתא ור"כ יג קט

ירמיה כתב ספרו וספר מלכים וקרות בינא.

ספר יצירה מזמן אברהם אבינו. נמצא בין איתרו הקדושה. וירמיה עליו השלום בזמן בית ראשון היה מתעסק בספר יצירה בינו לבין עצמו. יצירה בת קול ואמיה לו. קנה לך חבר הלך אצל כורא בנו ונתעסקו בספר יצירה שלש שנים רב עלים ע"כ 4

ואתה האמת לי שמי. יקרא שכי על כהן יתא לי משמן יתני ויקרא שמי ירמיהו

א"ב זכו סירא איצו מדרש 4

ירמיהו שבימי נעשה בית המקדש ארימקי (מחנח) בימי גתרוכמה מדת הרין

פסיקתא ור"כ יג ט

ולכן נחרב המקדש בימיו. זה הסוד של שם הנביא שהתנבא על זה כי השם ברם

הר ח"ב קמט:

בסרם אגוד בבסו ידעתיד' (ירמיה א. ה) ביצאתי של ירמיהו לעולם. זעק וזעה גדולה נבחר. פתח פיי והוכיח לאמה. אבר לה אמי אמי. לא עברתי כדרך הנשים ולא ילדתי כדרך היולדות. כמא היה דרכי כדרכי כל הסוטה. נתת עיניך באחד וכסית אחר בעלך. למה אינך יודעת מן המים המרים? הקזת פניך. כיון ששמעה אמי דברים הללו אברה. כה ראה זה לימר בי כך שלא בעונתי (טרם שידע לדבר). פתח פיי ואמר לה. לא עליך אמי אני אומר וכתנבא. אלא על ציון ירושלים פס"ר כו. ג

ירמיהו יצא מהלך

אורין ג. ה

אישיותו

נביאים ראשונים. ירמיהו וברוך סוטה ט. הי"ג

ישעיהו קודם מירמיהו ויחזקאל כיב"ד:

בארז בנימקי' (שם א. א) אי מה בנימין אחרון לכל השבטים. אף ירמיה אחרון לכל הנביאים. לא כבר נתנבא אחריו חגי זכריה ומלאכי. ר' אלעזר אומר כבר היה הנביאה פקודה ביד ביד חגי זכריה ומלאכי פסיקתא ור"כ פס"ג

ירמיהו בן חלקיהו נתנבא סמוך לחרבן סד"כ

שמנה נביאים הם כהנים יצאו מרחב הוונה ואלו הם. גריה. ברוך. שריה. מחסיה. ירמיה וכו'

מגלה יד:

ארבעה הם שהם באים ממחשפה בזויה ואלו הם. פנהס. אוריה. יחזקאל וירמיה. והיו ישראל

ירמיה עיבר (השנה) בתוך לארץ מנהרין ג היב

בשעה שאמר ירמיה לישראל מפני מה אין אתם עוסקים בתורה. אצרו לו כמה נתפרנס? הוציא להם צלוחית הכזן ואמר להם ראו דבר הי ירמיה ב לא אבותיכם שהיו עוסקים בתורה. ראו כמה נתפרנסו. אף אתם אם תעסקו בתורה. הקדוש ביה יפרנסכם בזה ככלתא בשלה זה ה

כל מה שכתוב בזה [במשה] כתוב בזה זה מתנבא ארבעים שנה. זה מתנבא ארבעים שנה. זה השלל ליאר זה תשלך לביה. זה בא בדברי תוכחות זה בא בדברי תוכחות

פסיקתא דריב יב לו נעם אחת הלך ירמיה לבית המרחץ. ומצא שם רשעים מוציאים שיזן לבטלה. התחיל להכיתם. מיד קמו עליו ואמרו. לא תזח מכאן עד שתעשה כמותו ואם לאי נעשה כך פעשה סדום. מיד עשה כן מרוב הפחד והיראה מהם. ויצא ותענה על דבר זה רמיח העניות. רמורה היתה טפה כל אותי צדיק עד שבאה בתו לבית המרחץ. וגנבה בקובחתה. ולשבעה חרטים ילדה בן. וכיון הילדה היתה מתביישת. שתח פיו הנער ואמר לאביו. לבה את מתביישת מפני אדם כי בן סירא אני וכי א"כ דבן סירא אנני מדרש 43

ירמיה רגמו אותו בני ישראל במצרים וקברו אותו המצרים. מפני שהיו אוהבים אותו. שהתפלל על הדגים התמנו חיים שהיו בנילוס. והיו הירגים במצרים. והמלך אלכסנדריוס הוציא עצמיתיו. וקבר אותם באלכסנדריא מדרש אגדה בראשית ל. פו

מוכיח

על ידי שהיה עירוני מענתות. היה נכנס לירושלים ואמר לישראל דברי נתימים יל"ש ירמיה רסה ירמיהו היה אחד משלשה נביאים שתנבאו באותו דור. ירמיהו היה מתנבא בשווקים צפניה בתוך בתי כנסיות. וחולדה אצל הנשים פסיר כ. כ י"גאז השקר (קהלת יב. ז) ו נבואתו של ירמיה פחיתתא איכר כנ

הקדוש ביה משלח ירמיהו לישראל בשעה שחטא ואמר לו. לך אמור לבני חורו בכב. והיו ישראל אומרים לירמיהו. באלו פנים אני חוזרים להקדוש ביה. יהיה הקדוש ביה ככלת ואמר להם בני אם תחרים אתם. לא אצל אביכם אתם חוזרים? דב"ר ג. כ

אמר לו הקדוש ביה לירמיהו. לך אמור להם לישראל. חייכם אני כיפר בכב. אתם אמרתם לי בסניי. מצי הכו עליו (שה"ש ה. ד) אף אני כך אומר לכם. הבן יקיר לי אפרים (ירמיה לא. יט) שם

הוא היה אחד מארבעה בני אדם שנקראו יצורים. אדם. יעקב ישעיה ירמיהו שנא. במדרש אגדה בבבלי ידעתוך וגר" (ירמיה א. ה) ענה ירמיהו ואמר לשני הקדוש ביה רבינו של עולם אני יכול להתנבא. עליהם. איזה נביא יצא להם ולא בקשו להרגו. עמדו להם משה ואהרן. לא בקשו לרגום איתם באבנים וכר איני יכול לבאת על ידי ישראל. לא ידעתי דבר כי נער אנכי (שם) אמר לו הקדוש ביה. הלא לנער אני אהב שלא טעם טעם חטא. טול את הכוס הזה של חיסה והסקה את ירושלים ואת צרי יהודה. כיון ששמע ירמיהו כך התחיל פותח פיו וארר את יומי. אמר להם. אומר לכם למה אני דומה. לכהן גדול שעלה גורלו להסקת מים המרים. וקרבו את האשה אצלו ופרע ראשה נטל הכוס להסקתה נסתכל בה והנה היא אמי. התחיל צוח ואומר אמי לי. אמי שהייתי משהדל לכבוד הריני מבודד. אי לי עליך ציון. שהייתי סביר שאני מתנבא דברים טובים (נחומים). הריני מתנבא עליך דברי פרעניות פסיר כ. יג

ירמיה כילו חרבן ב"ב י: כל תוכחה שהיה מוכיח את ישראל. היו פבוים ומלעיגים עליה. אמר להם ירמיהו חייכם עתיד יום לבא שאלעג ואשחק עליכם משלי רב"ז ג נביאים הראשונים וזו תותמים את דבריהם בדברי שבה ובדברי נחמות. חץ מירמיהו שתתם בדברי תוכחות זרכות ה. ה"א

כל איהו נבואות הקשות שנתנבא עליוהו ירמיהו.  
לא באו עליהם אלא לאחר חרבן הבית  
מדרש וסא קהלת הו

בבור

כי כרו שוחה ללכדני וגו' (ירמיה יח. כב. כג)  
עצתם עלי למות. חשרוהו מוונה והשליכוהו.  
לבאר טיט

כל המהניף לחברו. סוף נפל בידו. ביד בני.  
ביד בן בני שנאמר. וראמר ירמיהו להנביא  
אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דברך (ירמיה  
כת. ו) וכתוב. ויהי הוא בשער בנימין יר  
ויתפוש את ירמיהו (שם לו. יג) כהנהא  
השה הנגיה בן עוזר

יראיה בן שלמיה אמר להם. הרע לנו הרבה  
האיש הזה. וכצאתי יוצא אצל הכסדים להשלים  
עמם. ונתנוהו בבית האסורים. אמר לו יראיה.  
ראה כבוד כנתן לך אהבך נאה הבית האהב  
בתוכו. פלטרין של מלך שאתה בתוכו. וירמיהו  
המלך צדקיהו וגו' בכתר וגו' ביד ככך ככך  
נתתן (שם) נשתנו פניו של צדקיהו וצפן נד  
ירמיהו. ירא ירמיהו כמא יתרגו. והפלינו לכתוב  
אחר. נקרא שמך צדקיהו ואתה צדיק... ככך  
את ירמיהו והשליכו אותי לבור. והיה הבור  
מלא מים. עשה לו הקדוש ביה נסים. ירדו להם  
המים למטן הטיט למעלה. ויטבע ירמיהו  
בטיט (שם לח. ו) והיה יונתן הסופר מתרץ  
ומונה איתו ואומר לו. הרכין ראשך על הטיט.  
שמה תבוא שינה לעיניך. סס"ר ט. לו. ככ

נכנס עבד מלך הבושי ועמד לו על הביר. היה  
קורא ואומר אדוני ירמיהו. אדוני ירמיהו. אין  
קול ואין עונה. נתן ידיו בלבושו והיה ליהם  
וביכה הגלך. וירמיהו היה שומע אלא כהה  
מתירא כמא יתנתן הסופר הוא. כיון שהכנס  
קולו בוכה. אמר. מי הוא שקורא איתי וכיכ  
אמר לו עבד מלך הבושי חי אתה? היתני ככך  
שאתה מת. הרי החבל

אמר ירמיהו לפני הקדוש ביה רבינו של עולם.  
אפילו בשעה שעדיים צדקה. הכסילים בבני  
אדם שאינם מהוגנים. כדי שלא יקבלו עליהם  
זכר

אשר היה דבר ה' אלי (שם א. ב) אם וכיתם.  
דבר ה' יאם לאו. דברי ירמיהו. מה ירמיהו  
עובר אף דברים עוברים. מה ה' חי וקיים אף  
דבריו חיים וקיימים. פסיקתא דר"כ יג. קכו

ירמיהו הבע כבוד האב וכבוד הבן שנאמר. נחמו  
משענו ומרינו אתה לא סלחת (איכה ג. כב)  
לכן נכפלה נבואתו

כשה אמר. ובגוים ההם לא תרגיע (דברים  
כת. סה) בא ירמיה ואמר. הלוך להרגיע ישראל  
ככות ה.

כשה אמר. האל הגדיל הבכור הנורא (שם י.  
יז) בא ירמיהו ואמר. נכרים מקרקרין בהיכלו.  
איה נוראותיו. ולא אמר נורא

אין כני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. עיבדיה  
אמר. וזון לבך הכאיך (עיבדיה ג) ירמיה אמר  
התפלצתך הטיא איתך זדון לבך (ירמיה מט. טז)  
כמהרין פס.

הלכה נביאים על ידי שהיה נבואתן דברי  
קנתרין. נתלת נבואתן בעצמן ואלו הם. דברי  
קתלת. דברי עמיס. דברי ירמיהו קהיר א. ב

נביא אחד היה הקדוש ביה מחדש להם בכל  
יום כילך ייעיד בהם. והיה אף ירמיהו בא עמו  
שני פעמים בכל יום. בין בבוקר ובין בערב.  
היה מציד בישראל עמהם

עד היכן היתה נבואתו של ירמיהו. ושבו בנים  
לגבולם (ירמיה לא. יז) פתיחתא איכיר

אמר להם ירמיה לישראל מה ראיכם בעבודה  
זרה שאתם להוטים אהריה

כל נבואות הקשות שנתנבא ירמיהו על ישראל.  
הקדים ירמיהו ורמאן

ארבעה הם שסידרו תפלה. וקיסודו דברים כלמי  
הקדוש ביה. ירמיהו. חבקוק. דוד. משה

מדרש שוח"ט ג. ב

## החורבן

כל ימים שהיה ירמיה בתוך ירושלים לא הרבה וכן שיצא ממנה הרבה פסיקתא דריב יג קיש  
אמר ירמיה רבין העולמים. מה עזנות היו בידי  
ההנביאים עצמדו לפני ועמידים לעמוד אחרי.  
לא התרבת ביתך על ידי אחד מהם אלא על  
ידי. אמר לו. עד שלא בראתי את העולם. הית  
כהןך לדבר פס"ד כ"ה

אמר הקדוש ב"ה לירמיהו. אני דומה היום לאדם  
שהיה לו בן יחיד. ומת בתוך הפתו פתיחתא איכ"ר  
ירמיה הנביא יצא מענתות לבא לירושלים. נשא  
עיניו וראה עשן בית המקדש עולה. אמר בלבו  
שלא חזרו ישראל בתשובה להקריב קרבנות  
כהרי עשן הקטורת עולה. בא ועבד לו על  
החימה. וראה בית המקדש עשוי גדרות גדרות  
של אבנים. וחומת ירושלים מסוגרת. התחיל  
צווח ואמר. פתהני ה' ואפה' (ירמיה כ. ז) הלך  
לו לדרכו התחיל צווח ואמר. באיזה דרך הלכתי  
האבידיים? אני אלך ואיכ"ר עמהם. היה הולך  
ורואה את הסביל כלא דם. והארץ מרובצת מדם  
הרזניה. קבץ בניו לארץ. וראה פרסות רגלים  
יונקים ועוללים שהיו מהלכים בשבי. היה גחון  
לארץ ומנסקו. כשהגיעו להגולים היה גופפן  
ומנשקם. הוא בוכה לנגדם. הם לנגדו. ענת ואמר  
להם. כל כך אירע לכם. שלא הייתם שומעים  
לדברי נבואתי. כיון שהגיע לנהר פרת. ענת  
נבזראדן ואמר לה. אם טוב בעיניך לבא אתי  
לבבל? חשב ירמיהו בלבו ואמר. אם אני הולך  
עמהם לבבל. איך מנחם לגלות הנשאר מכם. יצא  
לו מהם. נטלו הגליות עיניהם וראו שירמיהו  
פירש מהם. געו כולם בבכיה וצחחה. אבינו  
ירמיה. הרי אתה מביחני? ענת ירמיה ואמר להם.  
אני מעיד שמים וארץ. אלו בכיתם בכיה אחת  
עד שאתם בציון. לא גליתם. היה ירמיה הולך  
ובוכה פס"ד כ"ה

אמר הקדוש ב"ה לירמיהו. רד עמהם לבבל.  
ואני אהיה כצאן. או אתה השאר כצאן ואני ארד  
עמהם. אמר ירמיהו לפני הקדוש ב"ה. אם אני

ארד עמהם מה אוכל לעזור להם. אלא ירד  
בזראם עמהם. שהיא יכול לעזור להם  
פתיחתא איכ"ר לו

שלושה דברים צוה נבוכדנצר לנבזראדן. על  
ירמיהו. קחני ועיניך סים עליו' (שם לט. יב)  
עליו ולא על אימתו. אלא תעשו לו מאומה רע'  
אבל עם אומתו עשה כרצונך. היה ירמיה רואה  
כת של בתורים נתונים בקולרין. נתן את ראשו  
עמהם. ונבזראדן בא ומעבירו מהם. היה חוזר  
ורואה כת של זקנים נתונים בשלללאות ונתן  
את צוארו עליהם. ובא נבזראדן ומעבירו מהם.  
אמר נבזראדן לירמיהו. ראה. אחד מן השלשה  
יש בך. או נביא שקר אתה. או מבקש ביטורים  
אתה. או שופך דמים אתה. כל השנים אתה  
מתנבא על העיר הזאת שתחרב. ועשיתי שכתרבה  
אתה מצטער. אני אינני רוצה לעשות לך רעה.  
ואתה רוצה לגרום לך רעה כאילו שאין יסורים  
השובים בעיניך. או שופך דמים אתה. כי באם  
המלך ישמע שנגרם לך רעה. הוא יהרגני. שלח  
נבזראדן רב הטבחים את ירמיהו.

פתיחתא איכ"ר לו

אמר ירמיהו כשהייתי עולה לירושלים. נשאתי  
עיני וראיתי אשה אחת יושבת בראש ההר.  
לבושה כהורים וסערותיה סתור. ציעקת ומבקשת  
מי ינחמנה. ואני צועק ומבקש מי ינחמני. קרבתני  
אצלה ודברתי עמה. ואמרתי לה. אם אשה את  
דברי עמי. ואם רוח את הסתלקי מלפני. ענתה  
ואמרה לי אני אמר ציון. אמר לה ירמיהו לעתיד  
לבא אני בונה איתך

אמר לו הקדוש ב"ה לירמיהו הנביא. לך וקרא  
לאברהם יצחק ויעקב ומשה מקבריהם שהם  
יודעים לבכות. הלך ירמיה למצרת הבכפלה  
ואמר לאבות העולם עמדה. הגיע זמן שאהם  
מתבקשים לפני הקדוש ב"ה. אמרו לו לכה?  
אמר להם איני יודע. מפני שהיה מתיירא שלא  
יאמרו. בימך היה לבנינו זאת. הניחו ירמיה  
הולך על שפת הירדן וקרא. בן עמרם עמדה.  
הגיע הזמן שאתה מבוקש לפני הקדוש ב"ה.  
באותה שעה אמר משה לירמיהו. לך לפני. כאלך

ואראה מי מניח ידו עליהם. אמר לו ירמיהו. אי אפשר ללכת בדרך מפני ההרזגים. אמר לפניו אף על פי כן. ביד הלך משה ויכמיה לפניו פתחתא איכיר כז

אמר ישראל לירמיהו. נעשה תנאי ביננו. אתה תלך בתרוהה תהיה בוכה ביום. ואנו נתינים בקילרים נבכה בלילה פורש וטא איכה 138

ותשבר כד על מכוצי (קהלת יב. ו) כדו של ברוך על מבוצו של ירמיהו [שכחו תורתם מרוב עיני] פתחתא איכיר כז

יען כי גבתו בנות ציון וגרי' (ישעיה ג. טז) היה הקדש ביה אומר לירמיהו. מה אלו ערשית כאן. יגלו מכאן. היה ירמיהו רואה ומחזר עליהן ואמר להם בנותי עשו תשובה. מה עשה הקדוש ביה הלקה איתן בצרעת. רמו הקדוש ביה למעינותיהם והיו שופעית דם וכיון שהיו הנכרים רואים כן. היו נעצים בה חרב ומשליכים תחת קרונת שלהם פסיקתא דריכ יו. טא

וכביד עשו לו במוחתי (הריב לב. לג) הציצו לו ספסיות מפתח בתיהם ועד קברי בני דוד כדי שלא יתהפזו רגליהם. אע"כ נתיחפו רגליהם. אמר להם ירמיהו. זכה אם בשעה שהצעתם ספסיות מפתח בתיכם עד קברי בני דוד נתיחפו רגליכם. לכשיתגספו רגליכם על דרי נשף על אחת כמה וכמה פתחתא איכיר כז

כדנה תאמרן להוסי' וזו פתשגו המכתב שכתב ירמיהו הנביא ושלח לשארית זקני הגלות אשר בבבל. אם יאמרו לכם הכשרים שאהם ביניהם. ביה ישראל עבדו עבדה זרה. ככה האמרו להם וכי' תרגום ירמיה י. יא

עם יאשיהו

עשרת הסבטים ירמיהו תחזירם ויאשיהו בן אמזן פלך עליהם יל-ש פלכים רמח

יאשיהו איך השאיר את ירמיהו. ושלח אל חלדה הנביאה? אלא ירמיהו לא היה אז שמה. שהלך לחזויר עשרת הסבטים. חלדה קרובת ירמיה

היתה ולא היה מקפיד עליה [כשתנבאת בפסוקיך מגילה ז:]

מפני מה נענש יאשיהו. מפני שהיה לו להכילך בירמיהו ולא נמלך תענית כז:

ירמיהו אמר ליאשיהו. כד מקובלני מישעיה רבי. וסכסכתי מצרים בכצרים' (ישעיה יט. ב) [לא ביד יאשיהו] ולא שמע לו איכיר ג. ג

יזורו המורים למלך יאשיהו' (הריב לה. כג) והיה ירמיהו מצוית אהריו לידע מה הוא אוכל. ומה הוא אמר? צדיק הוא ה' כי פיהו מריהי' (איכה א. יח) כז

תשתפכנה אבני קודש' (שם ד. א) אלו רבצויה דם שהיו יורדות מיאשיהו. בשעה שגורו בו חמש מאות הצים. והיה ירמיהו קובר כל אחד ואחד במקומם איכיר ב. ה. ז

מקונן

אמרו לו ליהויקים. כתב ירמיהו ספר קינות אמר להם מה כתיב בו. איכה ישבה בדד' מיד קדר כל אוזרות שבה ורשפו באש פויקו. וירמיהו לקח מגילה אחרתי' (ירמיה לו. לב) זה איכה יעיבי איכה יועסי' וכי' פתחתא איכיר כז

שלישה נביאים נתנבאי בלשח. איכה' משה. ישעיהו. ירמיהו. ירמיהו ראה אותם בניחולם אמר. איכה ישבה בדד' איכיר ג. ז

כיון שהשליכו דברי תורה לארץ. התחיל ירמיהו מקונן עליהם איכה פתחתא איכיר ב

ארבעה דברים שאל ירמיהו מן הקדוש ביה כאוסה ונעולה. עויבה ושכיהה. על שתיים השיבו לו. לא מאסתים ולא נעלתיים' (ויקרא כו. כד) ועל שהים לא השיבו לו. ותאמר ציון עובגי ה' וה' שכחני' (ישעיה מט. יד) עסיר לא לא

ירמיהו מקונן. אם תאכלנה נשים פרים' ורח הקדוש משיבה לו. אם יתרג במקדש ה' כהו ונביאי' (איכה ב. ט) איכיר ב. ט

**יוסף ירושלמי**

**אישים  
וספרים  
במקורא**

**ביבליוגרפיה**

**מאמרים מכתבי עת וקבצים עבריים**

**תשל"א**

**לסטודנט**

**בית ההוצאה של אגודת הסטודנטים**

**באוניברסיטת חיפה**

**כל הזכויות שמורות**

ירמיהו

ירמיהו

1. אופנהימר, ב' : מלחמתו של ירמיהו בנביאי השקר. ס' נ... החברה לחקר המקרא, תשי"ט, עם' 96-111.
2. איזראלסון, י' : פרוש על ס' ירמיהו לר' יהודה בן נחום ס' אברהם אליהו הרכבי, פטרבורג, חרס"ט, עם' 77-308.
3. אלוני, נ' : ירמיה בשבעים מלים בודדות לרס"ג. בית מקרא, חשכ"ג, כרך ז', חוב' י"ד, עם' 43-49.
4. ביבר, י' : הספר ירמיהו ודרכי הוראתו. החנוך, חרצ"ד, כרך י"א, חוב' ב', עם' 223-228; חוב' ג', עם' 77-372.
5. ביליץ, ז' : מצרים בבל והנביא ירמיהו. ס' י' ברסלבי. החברה לחקר המקרא, חש"ל, עם' 89-93.
6. בקר, מ' : היכל ה' (ירמיהו ז'). הד החנוך, חשכ"ד, כרך ל"ח, חוב' כ"ה, עם' 5-6.
7. ברסלבי, י' : "סוד נפוח - דוד נפוח ואגמון". בית מקרא, חשכ"ג, כרך ז', חוב' ג', עם' 18-24.  
על ירמיהו א, י"ג; איוב מ"א, 12.
8. גויטיץ, ד'ש' : שחי מסות על ספר ירמיהו. עיונים לסדרה ולמורה, חשי"ח, חוב' י"ג, עם' ג-מ.
1. ירמיה לפני שופטיו, פרק כ"ו. - 2. ירמיה ובבלני בבל.
9. דביר, י' : פשר ס' ירמיהו במימי המרת. ס' לאריה אילון. ירושלים, חשכ"ח, עם' 55-59.
10. \_\_\_\_\_ אין הפסוק בא על חיקונו על ידי חיקונים רבים. בית מקרא, חשכ"ד, כרך ח', חוב' ג-ד, עם' 203.  
על ירמיהו ה-3.
11. דובשני, מ' : דימויי האשה והבנים בספר ישעיה וירמיה. בית מקרא, חשכ"ז, כרך י"ב, חוב' ב', עם' 83-93.
12. \_\_\_\_\_ מדוע לא הזכיר ירמיהו אח ברית סיני? בית מקרא, חשכ"ח, כרך י"ג, חוב' א', עם' 100-104.

ירמיהו

13. דימן, מ' : שריד ארכאי בספרות הנבואה. ידיעות, חש"ז, כרך י"ג, חוב' א-ב, עם' 7-15.
- הנבואה על מואב שבספר ירמיהו מ"ה.
14. זידל, מ' : שני כחובים המבארים זה את זה (משלי ז, כ"ב, ירמיהו י', ח). סיני, חשי"ב, כרך ל', עם' כ"ב-כ"ח.
15. זר-כבוד, מ' : עיונים בזכריה, יחסו של זכריה אל נבואת ירמיהו ויחזקאל. ס' אורבך, החברה לחקר המקרא, חשט"ו, עם' 179-186.
16. טור-סיני, נ' ה' : ארמיה בנבואה ירמיהו. ס' קארל החברה לחקר המקרא, חש"ך, עם' 112-114.
17. כהן, י' : ירמיהו בימי מבחן (להוראת ירמיהו ל"ז-ל"ח). עין המורה, חשכ"ט, חוב' א', עם' 68-74.
18. לבני, י' : ירמיהו, נביא הנביאים. מבפנים, חשכ"ג, כרך כ"ה, חוב' 4, עם' 428-433.
19. לוינגר, י' : רעיון החשובה בס' ירמיהו. ס' זידל, החברה לחקר המקרא, חשכ"ב, עם' 165-185.
20. מיס, מ' : שריד אגדה על עליה בשמים (שמואל א' ב' 10). ס' ניגר, החברה לחקר המקרא, חשי"ס, עם' 112-116.
- שרידי אגדה המחגלים בשמואל, ירמיהו, ישעיה וחהילים.
21. \_\_\_\_\_ על דו משמעות אחת בלשונו של ירמיהו י"ב, ז-ט. ס' בירם, החברה לחקר המקרא, חשט"ז, עם' 106-108.
22. מלמט, א' : אלנחן בן עכבור והנביא אוריה מקריח יערים. ידיעות, חש"ח, כרך י"ד, חוב' א-ב, עם' 7-8.
23. \_\_\_\_\_ ירמיהו ומלכי יהודה האחרונים. הכינוס העולמי למדעי היהדות, חש"ב, כרך א', עם' 226-230.
24. \_\_\_\_\_ ירמיהו פרק א'. עיונים למדריך ולמורה, חשט"ו, חוב' כ"א, עם' ה-ס"ו.
- לבעיות ההקדשה והמראות הנבואיים.
25. \_\_\_\_\_ לרקע ההיסטורי של שחי נבואות על הגויים. ארץ ישראל, חשי"א, כרך א', עם' 81-84.
- על זכריה ט' א-ה, ועל ירמיהו מ"ז.

ירמיהו

26. מרגליות, א' : הכינוי ה' אלוהי ישראל, בספר ירמיהו. בית מקרא, חשי"ז, כרך ב', חוב' ג-ד, עם' 52-50.
27. \_\_\_\_\_ מגילות ספר של נבואה ירמיהו. בית מקרא, חשכ"ה, כרך י', חוב' ג-ג, עם' 88-77.
28. נוי, ד' : חקר המקרא בכחבי עה לוועזיים - 1952. בית מקרא, חשי"ז, כרך ב', חוב' א-ב, עם' 73.
29. \_\_\_\_\_ חקר המקרא בכחבי עה לוועזיים 1955-1953. בית מקרא, חשי"ח, כרך ג', חוב' א-ב, עם' 83-82.
30. סגל, מ' צ' : ירמיהו הנביא בימי החורבן (ירמיהו ל"ח, 28, מ' 6). ס' בירס, החברה לחקר המקרא, חשט"ז, עם' 105-100.
31. \_\_\_\_\_ ירמיהו הנביא בימי החורבן (ירמיהו ל"ח, 28, מ' 6). סגל-מסורת ובקרת, ירושלים, 1957, עם' 149-145.
32. פרס, י' : חזון ירמיה על בניין ירושלים והרחבתה. ארץ ישראל, חשי"ג, כרך ב', עם' 128-126.
33. \_\_\_\_\_ : חזון ירושלים על בניין ירושלים והרחבתה. פ' פרס, החברה לחקר המקרא, חשכ"א, עם' 24-20.
34. קלאר, ב' : מאחיקר לירמיהו. חרביץ, חש"ט, כרך כ', עם' 34-33.
- יחסן של הנוסחאות העתיקות לנוסחה הקדומה.
35. קלוזנר, י' : מפני מה לא נזכר ירמיהו בס' מלכים. ס' היובל למ. קפלן, ניו-יורק, חשי"ב, עם' קפ"ט-ר"ג.
36. קלנר, ו' : משפט ירמיהו, עיונים בס' ירמיהו. סכפנים, חש"ר, כרך כ"ב, חוב' 2-3, עם' 238-234.
37. קרויס, ש' : נבואה ירמיהו. מצודה, חש"ח, כרך ה', עם' 571.
- להופעה הספר נבואה ירמיהו בפירוש י"ש' צוקרבוים, ניו-יורק, חש"ד.
38. רבן, נ' : החזרות בירמיהו (פרקים א-מ"ה). ס' קארל, החברה לחקר המקרא, חש"ן, עם' 140-115.
39. \_\_\_\_\_ ירמיהו ומבקריו. בצרון, חשי"ב, כרך כ"ה, חוב' א', עם' 54-51.



המקרא ברמב"ם: פתח לפסוקי המקרא ברמב"ם

יוסף קאפח מוסד הרב קוק השל"ב

א ה : מרנ ב לב  
 ו : מרנ ב לב  
 ח : מרנ ב לת  
 יא : מרנ ב מנ  
 יב : מרנ ב מנ  
 יז : מרנ ב לת  
 יח : מרנ ב לת

ב ה : מרנ ג מו  
 ו : מרנ ג נ

ח : מרנ ג כס ג מס.  
 יג : אגרת השמד א. מרנ ב. יב.  
 לא : מרנ א. מו. ב. לס. ג. מו.  
 יד : מרנ א. לד.  
 טו : מרנ א. לס.  
 כב : מית תשובה א. ד. ג. יד.

כה : אגרת השמד ב.

ד א : מית תשובה ז. ו.

ג : פיהמיש פאה ב. א.

ירמיה

יב ב : מרנ א. ג. ג. נא.  
 יג טו : מרנ א. סד.  
 כג : כאכר תחיה המתים ח.  
 יד כ : אגרת השמד ב.  
 טו א : מרנ א. יב. א. מא. ג. ח.  
 טז יס : מרנ ג. כט.  
 יז א : מרנ גרושין ד. ו. פיהמיש עקצים ג. ב.  
 ד : פיהמיש נגעים ג. ח. מרנ א. מו.  
 ה : מית מתנות ענים י. יט.  
 ז : מית מתנות ענים י. יט.  
 יב : מרנ א. ט.  
 כ ח : מרנ ב. לו.  
 ט : מרנ ב. לו.  
 כא יב : פיהמיש סנהדרין ב. ג.  
 כב י : מית אבילות יג. יא.  
 כד : מית תשובה ז. ו.  
 ל : מית תשובה ז. ו.  
 כג ט : מרנ א. טא.  
 כד : מרנ ג. נב.  
 כה : מית יסודי התורה י. ג. פיהמיש הקדמת ורעים (ו).  
 כט : מית קריאת שמע ד. ח. מרנ ג. מס.  
 לו : מרנ ב. כט.  
 כז כב : מית מלכים ומלחמותיהם ה. יב.  
 כח ז : מית יסודי התורה י. ד. פיהמיש הקדמת ורעים (ו).  
 ח : מית יסודי התורה י. ד. פיהמיש הקדמת ורעים (ו).  
 ט : מית יסודי התורה י. ד. פיהמיש הקדמת ורעים (ו).  
 כט ה : שרת רלת.  
 כב : מרנ ב. מ.  
 כג : מרנ ב. מ.  
 ל ו : מרנ א. לו.  
 ז : אגרת תימן ג.  
 יא : שרת רסו.  
 יד : מית תשובה ג. ב.  
 טו : מית תשובה ג. ב.  
 כ : מית מתנות ענים ז. יא.

יס : מרנ א. מו.

כ : אגרת השמד ב.

כב : מרנ ג. נד.

כג : מרנ ב. כט.

ה ג : מית אבילות יג. יב. מרנ ג. לו.

ו : מית מלכים ומלחמותיהם יב. א.

ז : מרנ ג. מס.

ח : מרנ ג. ח.

י : מרנ ג. ח.

יב : מרנ ג. יו. ג. לב

טו : פיהמיש שוטה ט. ה.

כה : מית הענית א. ב.

כו : פיהמיש כלים כג. ה.

ו ז : פיהמיש ערובין י. יד.

ז ט : מרנ ג. לב.

י : מרנ ג. לב.

טז : מרנ א. מה.

יט : מית יסודי התורה א. יב.

כב : מרנ ג. לב.

כג : מרנ ג. לב.

ח ח : פיהמיש הקדמת ורעים (כג).

יא : אגרת השמד ד.

יט : מרנ א. לו.

ט א : מית דעות ו. א. פיהמיש הקדמת אבות ס"ד. מרנ ג. ח.

יז : פיהמיש מבשירין ו. ד.

יט : מית אבילות יא. ה.

כב : מרנ ג. נד.

כג : מרנ ג. נד.

כה : מית מילה ג. ח. נדרים ט. ב.

ה : פיהמיש עבודה זרה ד. ז.

ו : מרנ א. נה.

ז : מית עבודה זרה א. א. פיהמיש מגלה ד. ז. מרנ א. לו.

ח : מית עבודה זרה א. א.

י : מית יסודי התורה א. ד.

יב : מרנ א. מו.

ירמיה

- לא א : פיהמיש גענים ד. יא.  
 ב : מרנ ג. גא.  
 יח : מית תשובה ב. ב. פיהמיש כפורים ה. ו.  
 יט : מרנ א. מז.  
 לב : פיהמיש סנהדרין י. א.  
 לג : מית תשובה ט. ב. פיהמיש סנהדרין י. א.  
 לד : מרנ ב. סת.  
 לה : מרנ ב. סת.  
 לו : אגרת תימן א.  
 לב יד : מרנ א. יב.  
 יט : מית תמורה ד. יב. פיהמיש סנהדרין י. א. מרנ ג. יו.  
 מד : פיהמיש קדושין א. ה.  
 לג כה : מית מילה ג. ד. מרנ ג. יב.  
 לד ה : מית אבילות יד. כו.  
 לו כג : מית אבילות ט. ט.  
 כד : מית אבילות ט. ט.  
 כז : מית אבילות ט. ט.  
 לח סז : מרנ א. מא.  
 לט יב : מרנ א. מד.  
 מא ה : מית אבילות ט. י.  
 מה ג : מרנ ב. לב.  
 ד : מרנ ב. לב.  
 ה : מרנ ב. לב.  
 מו כ : פיהמיש פאה ז. ד. כפורים ג. ד.  
 סא : פיהמיש ערובין ב. א.  
 סב : מרנ א. כד.  
 מח י : מית תלמוד תודה ב. ג. מלכים ומלחמותיהם ז. טו. שרת שמט.  
 יא : מרנ א. יב.  
 מט כ : מרנ א. מז.  
 נ יב : מית ברכות י. יט.  
 כ : אגרת השמד ד.  
 מב : מית מהנות ענים י. ב.  
 נא ב : מרנ ב. מח.  
 ט : מרנ א. יח.  
 כה : מרנ ג. ד.

ד"ר צבי גרץ

# דברי המייטשדאל

פרך ראשון

מראשית היות ישראל לעם עד התקוממות החשמונאים

סרנים

ש. ל. ציטרון

בציוף קבוא מפרס ותולדות הקתבר פאה פ. לחובר

ועם הקרות כנעיות מאת ד"ר ש. א. קנגזקי

פדורה שנישית בא"י



הוצאת "יזרעאל" (ש. שרברק) תל-אביב

תרצ"ט - 1939



יראם על העם שלו. קלימות וראמות לא יקבטו. יראם פנה ברוח  
 ותחיה להיה. לפעם אשר יקצרו הנגרים: וישון קשוקה כוז סר לו יקצה.  
 וכן לעתים רחוקות קלעו בה פרוי פסל יקלימו ונח קולו מנחת היותו  
 עוד וישפיר הובאה של יקצהו רב הנגרים הנקטים לו בזמן ובא לעתים  
 רחוקות ובקשמת קרים קצרות: הם דברו על יום ה' הגדול והנורא. אשר  
 יחלל שוקה ומקבץ וימרו: באו ימים טובים יקצרה. לכן יקשבו איש  
 ענוש ובטוחות נאמר של הנגרים הראשונים - פלנד ובאות ישעיה - יקצרו  
 פדמים שלא הנגרים האחרים והאשר יקצרו אשר ידועים התקשטו בתוכחות  
 וישקו כמגם יקצרותם שאין להם שחר. ויאמרו: נקרו נקיים ואבדו  
 חוץ. אז פי יקשים נגים וקצרות רחוקות הוא נבא. נגד הפחמים הנקלה  
 המעורר יקצהו בתפירות ונבא על הענוש והקשקש לבא ושיבא עוד יקצרו.  
 יתר פלד הנגרים אשר יהו יקצרו פסע בחור הנבואה שלו את האלות  
 וראש בדע יספן ופגים לך הפעשים הנמקשים לבוא בתחלה עש צמידות  
 לקצרות הנקצרות בשנה וכן וכן. דשנה צמח נבר ארבה הודיע את  
 הנבואה פתוש הודיש. ודבריו קטו ונהיו פלואם וקצמם למקצרו לב כמים  
 לא כמלום סוחר יקצהו רעה את הנגרים יראם לאר היום אשר לבו ער הוא  
 אשר על העולם הנמקשי. ולכן לא דבר צמידות וברשומים יראם דשנה  
 ברוח שאנה נחנת פסום קצרות וקרא את הפעשים הנמקשים הנקשות  
 בקום הנבוא.

רוח הנבואה הנקלה קצמם את דשמה הודיע של יקצהו כשנה הנקשר  
 דשנה קלכות יאשיהו ספס קצני ונש. דשנה סבת עטר שהתעורר הפלד  
 קצמם פצילות הנקשר בנמאר עו לפלא את מעוררו בקשה וקשיר את העם  
 ונמקה וזיבל שנים של הודו הנבואה דש ונמקה יקצהו לזמר דמוני  
 הנקשר קלי פגור וססר. הנש פרגע סך לבו ודך רוחו. הוא צמח סאר את  
 הנקשות אשר ענר בו רוח הנבואה ודברו אשר דבר קשם ה' קו. נבאש  
 אוקלה וקשיר: יבדן קלע. פשא קראשון. אשר הודיע בו את העם על  
 הנקשות לצאר סמנבאו והקצרו לאלטר הנקשר ואל אשר הנקשות את צדו. הנה  
 פלא עו וחסון. וקרים בעלה אשר נקשטו כמי איש צדיר. דש פגור קשם  
 צדיר. הקדות סן הנקשות הנקשות וזבו את צדקתם וקדים וישש את  
 פצעיהם פסוב בשובו אל ה' אשר יקצהו בנהו הנגרים פשענות - שון.  
 פקשקה פקדו סשוב בעלכות וקשקה של פקלנות הנגרים ונחן דליתם כמי  
 ופח הנגרים וקצרותם.

ידמה הודיע הפלד יאשיהו לקצרו על צבות סמך סך הנגרות הוא  
 דנה שלשה פגורו שריה וכינים שון ספוסר נקשנת וספ קצני הנש  
 קשלא את נדי סמך הנגור סקס: חו לודיא את סמך הנקשר הנקשרתו.  
 אשר וסן סמך הנגור לקרים וקשון הנקשר אשר נמקשר פחם הנקשרים  
 סר לדי שון ספוסר גם קלנות סר ויאמר: אשר סמך הנקשר הנקשרתו

ה'. בקרא שכן את דברי הפסוק השתופם נבואה של הנחוב בו. עד כי לא  
ובנו פתחו את גלגליו לפני הנבואה בפתח הנבואה של הנבואה הנאמרת. הפסוק  
ובקרא הנה נבואה של הנבואה ונבואה רשם אדיר באה.

ובקראת אל פקדונותיה אשר שלח הכתוב הנבואה הנבואה ביני שכן של  
ובקרא. בללית את הנבואים הנאמרים דברי פסוק ותבנתה של פסוק אדור  
ובקראים של עם - פתחתו בהפך של הנבואה לפני פתח. באש הנבואה בא  
בבוא הפסוקי. ובסופו - חזיקה הפסוקית; בו פסוקים דברי ימי ישראל עד  
פוח פסוק ותקורות אולם בפיסוק הנאמרים אגרי פתח. והוא בקרא קדם  
הפסוקית.

פסוקים אשר שמוך אליו רוח אגריה. חסד חזינה קבואי הוא חזון  
היה. לשון - נתקיים היא חסיד ובקראת וקשה וזם זה ודבם לתקח  
ולעצם: בואת פסוקה או לא פסוקה וזם חזן פסוק פרה. לא כן פסוק  
פסוקה - התורה אשר נקרא בימי יאשיהו. הוא חזן קבוא קלסון ח. הוא  
פערר ופזורה. נש אשר הוא כבבבש לעשות את זה ונתדול פנה. הוא חזן  
פאם כראם פרה של הנבואות הנפוחות ששלול נתקא לקור אגריה. הוא קבוא  
קלסון שב נתקא. הנפחד את בנו למקורות גדולות ופזיר בו לכל נתקא ופסוק  
הו יפזר דביו את אהיחזיקי הנבואים ונהה? בזה. רוח חן ונתקנים פתח של  
אוי פסוק פסוקית.

פסוקי בארעות ימים פברו חזן באים בנסר פסוקית התורה של ימי פזר  
נתקנים: פסוקים בו כן נתקנים והפסוקים הנבואים נתקן וזו למסור ותבנתה  
וזם פסוק וסעד נתקם. בקרובות בארעות חשובים באלה פסוק עם ישראל  
הוא פקשר לקח טוב או אגריה; פתוחות ימי - קדושים הוא פוזיא תורה קבוי  
החזות נבואים קיחה בא פסוק פסוקית התורה ונתקנים ונתקנים את ארצות  
נתקנות היתורים הנבואה: רוקמות אלהים מתעוררתו הנבואה של עם  
ישקרא. שפסל פסוקים הרוקני של קנייהדור ההנה? לעפת התעוררה  
נתדולה אשר לפנייהם ונתבואות הנפוחות הנבואות קבוא זה  
את אלת ישראל הוא פזיר הנבואה של כל וזל הנבואה ששין לו שום דמיון  
של אלתו פפירנטי: הנבואה היום הנבואה של קבוא. כי ה' הוא הנבואה  
בפסוקים פפיר וזל הארץ פפסת חזן עזר. פתוחות הנבואה ונתקנים פתח פסוק  
פסוקית התורה פזר פסוק. שפסוק ישראל. ה' אלהים. ה' אלהים הנבואה הנבואה  
קיימים פברו פתחו את ישראל הנבואה הנבואה קבוא. באשר ישא  
נאמן את חזן. הוא פזר ישראל הנבואה. פסוק אשר יהיה לעם קדוש.  
כן בא פסוק פסוקית התורה נתקנים קלב חזון הנבואה כי לא פזר  
נתקם את הנבואה אשר פזר בו. וכי חזן ראוי לכל הנבואים אשר נתקנים  
אלהים לעשות פזר. פסוקים חזן בני ישראל עם ה' פזר פזר אולם וזו  
חזן חזן נתקם פזרם קראות ונתקנים פסוק נתקם ונתקנים. בארעות פזיר  
פסוק פסוקית התורה. קדור פקש ונתקנים את פזרות עם ישראל. פסוק נתקם.

## KINGS OF JUDAH AND ISRAEL

				B.C.E.			
	REHOBOAM	(17 years)	...	930	...	(22 years)	JEROROAM I
	ABIJAM	(3 years)	...	914			
	ASA	(41 years)	...	912			
				910	...	(2 years)	
				909	...	(24 years)	
				886	...	(2 years)	
				886	...	(7 days)	
				886	...	(12 years) (Tibni)	
				875	...	(22 years)	
	JEHOSHAPHAT	(25 years)	...	872			
				853	...	(2 years)	
				852	...	(12 years)	
	JORAM	(8 years)	...	848			
	AHAZIAH	(1 year) (ATHALIAH [7 years])	...	841	...	(28 years)	
	JOASH	(40 years)	...	835			
				813	...	(17 years)	
				798	...	(16 years)	
	*AMAZIAH	(29 years)	...	796			
	*UZZIAH	(52 years)	...	783	...	(41 years)	
	JOTHAM	(16 years)	...	757			
				743	...		
				743	...	(pro Egyptian) SHALUIM	
				743	...	(pro Assyrian) MENAHEM	
	AHAZ	(16 years)	...	742			
				734	...	(pro Assyrian) PEKAHIAH	
				733	...	(pro Egyptian) PEKAH	
				730	...	(pro Assyrian) HOSHEA	
	HEZEKIAH	(29 years)	...	726			
				722	...	...	
					...	Fall of Samaria: End of the Northern Kingdom	
	MANASSEH	(55 years)	...	696			
	AMON	(2 years)	...	641			
	JOSIAH	(31 years)	...	639			
	JELIOAHAZ	(3 months)	...	608			
	JEHIOAKIM	(11 years)	...	608			
	JEHIOACHIN	(3 months)	...	597			
	ZEDEKIAH	(11 years)	...	597			
	Destruction of the First Temple; The First Exile	...	...	586			

\* From the death of Joash to the accession of Ahaz is a period of 55 years, counting both dates inclusive. The long reign of Uzziah can be explained by dating it from some time in the reign of his father Amaziah (possibly after his defeat by Joash of Israel) until his death in 742. For a part of that period he was incapacitated from ruling because of his leprosy. That would explain the reign of his son Jotham.

לוח כרונולוגי

שנים	יהודה	ישראל	שנים	אשור
888				
790	799-800	799-800	790	790
780	788-789	788-789	780	780
770	787-788	787-788	770	770
760	786-787	786-787	760	760
750	785-786	785-786	750	750
740	784-785	784-785	740	740
730	783-784	783-784	730	730
720	782-783	782-783	720	720
710	781-782	781-782	710	710
700	780-781	780-781	700	700
690	779-780	779-780	690	690
680	778-779	778-779	680	680
670	777-778	777-778	670	670
660	776-777	776-777	660	660
650	775-776	775-776	650	650
640	774-775	774-775	640	640
630	773-774	773-774	630	630
620	772-773	772-773	620	620
610	771-772	771-772	610	610
600	770-771	770-771	600	600
590	769-770	769-770	590	590
580	768-769	768-769	580	580
570	767-768	767-768	570	570
560	766-767	766-767	560	560
550	765-766	765-766	550	550
540	764-765	764-765	540	540
530	763-764	763-764	530	530
520	762-763	762-763	520	520
510	761-762	761-762	510	510
500	760-761	760-761	500	500
490	759-760	759-760	490	490
480	758-759	758-759	480	480
470	757-758	757-758	470	470
460	756-757	756-757	460	460
450	755-756	755-756	450	450
440	754-755	754-755	440	440
430	753-754	753-754	430	430
420	752-753	752-753	420	420
410	751-752	751-752	410	410

שנים	יהודה	ישראל	שנים	אשור
900				
890				
880				
870				
860				
850				
840				
830				
820				
810				
800				
790				
780				
770				
760				
750				
740				
730				
720				
710				
700				
690				
680				
670				
660				
650				
640				
630				
620				
610				
600				
590				
580				
570				
560				
550				
540				
530				
520				
510				
500				
490				
480				
470				
460				
450				
440				
430				
420				
410				

ולא היסוף עוד מלך מצרים לצאת מארץ כנען  
 ככל מצא מצרים ערבה פרה כל אשר היתה למלך מצרים:  
 מלכס כ י

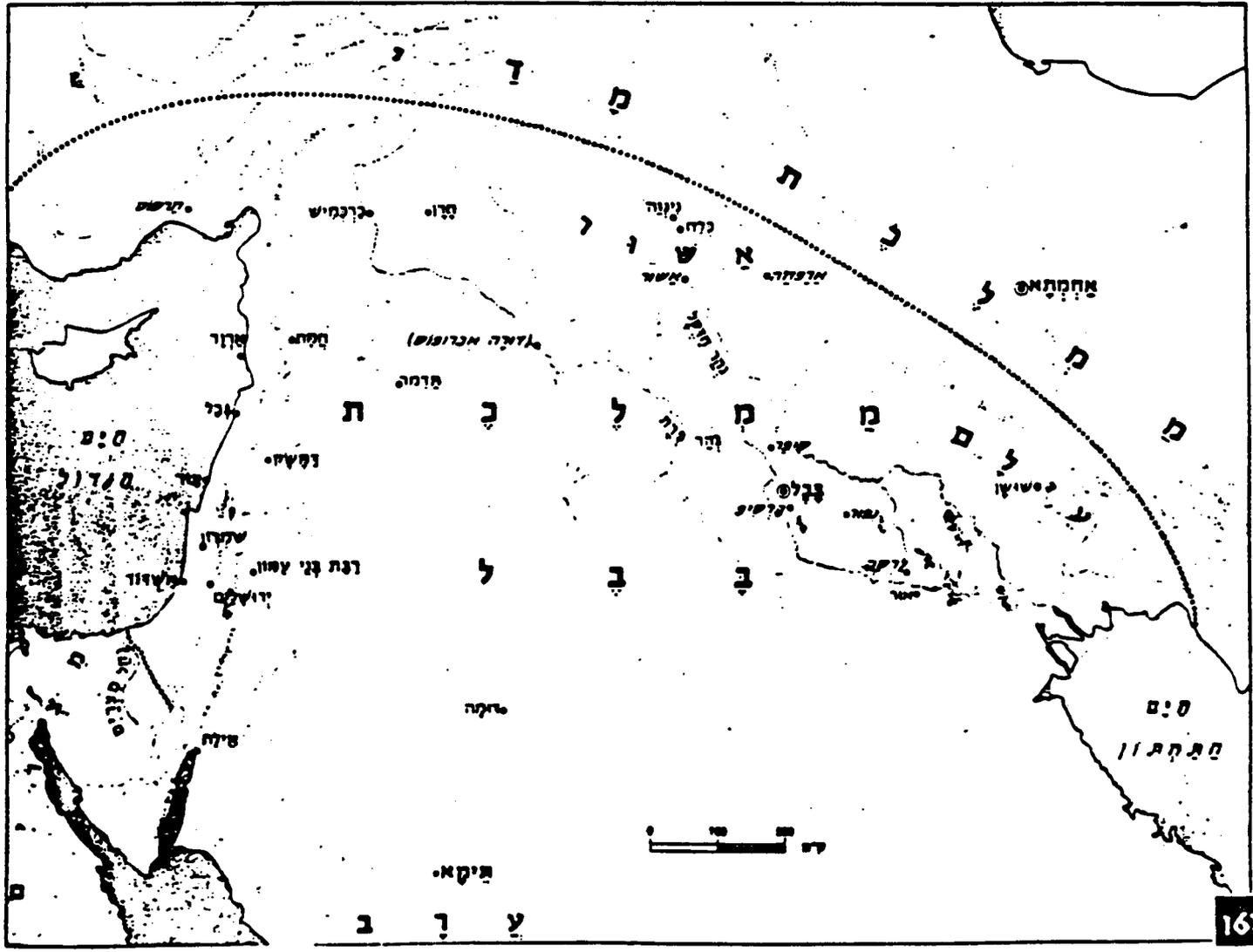
# ממלכת בבל

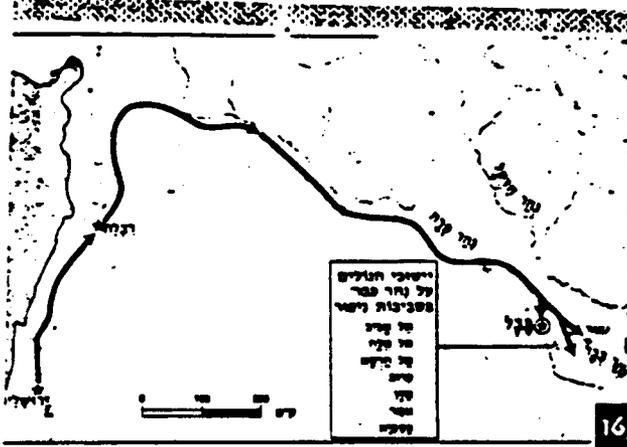
מחצית ראשונה של מאה שיטת

ממלכת בבל ירשה את רוב האימפריה האשורית והגיעה לשיא גדולתה בימי נבוכדנאצר (נבוכדנאצר). במזרח ובצפון נבלה בממלכת מדי ובדרום נותרה מצריים יריבתה. יהודה הקטנה היתה זקוקה בתקופה זו למלך כמנשה בן חזקיהו, שיקבל בהכנעה את עול המעצמה האדירה ויפתק בתפקיד הצנוע שנועד לו. בני יאשיהו לא נהגו כך ואף ירמיהו, הנביא הגדול שקם ליהודה בתקופה זו, לא יכול לרסן את שאיפותיהם הפזיזות באזהרותיו החמורות.

יהויקים בן יאשיהו, שהמשיך לשבת על כס מלכותו לאחר שהארץ עברה לידי הבבלים, הוסיף לטפח חלומות שווא על שחרור מעול בבל בעזרת המצרים. שרידי ארמונו המפואר שנתגלו ברמת רחל (היא כנראה בית הפרם העתיקה), שנועד לריכוזי צבא גדולים בקרבת הברי

רה, מעידים על שאיפותיו הנועזות. לשם כך לא נרתע מהעסקת פועלי כפייה רבים והשניא עצמו בירושלים בגלל עריצותו (מל"ב כד 4; יר כב 13-19). קעבור שלוש שנים לכניעתו לנבוכדנאצר ראה עצמו סיכון להתמרד בשלטון בבל והתגובה לא איחרה לבוא. בתחילה היפנו הבבלים נגד יהודה פשיטות של שכניה, בעיקר ממזרח, ובשנת 598 עלה צבא הכשדים על ירושלים. יהויקים מת בתחילת המצור, ואפשר שגר צח (יר כב 18-19; לו 30) ובנו יהויכין נכנע והוגלה בבלה עם רבים מבני משפחתו ומחשובי הממלכה. "כל השרים ואת כל גבורי החיל עשרת אלפים גולה וכל החרש והמסגר לא נשאר זולת צלת עם הארץ" (מל"ב כד 14).





מלשיב כי ה-10: כה ה: ישימו נב 28-30: יחזקאל ג 10: סרא ב 99: ח 17

בבוקראצ' המליך את צדקיהו בן יאשיהו. בשנת 589 נער צדקיהו למרדה חדשה בבבל. כאשר התקרב בבוקראצ' בפסע העונשיו, נותרה יהודה, למעשה, יהודה פול הצבא הקשוי האדיר. האזמים ניצלו שוב הזקנות זו כדי למלוש ליהודה ועובי א 10-14: תח' קלו 7: איכה ד 22-21): במכתב שנמצא בצרד נצקווי מקקדיה לשלוח תגבורת דחופה לרפת נב נוד התקפה אדוסית.

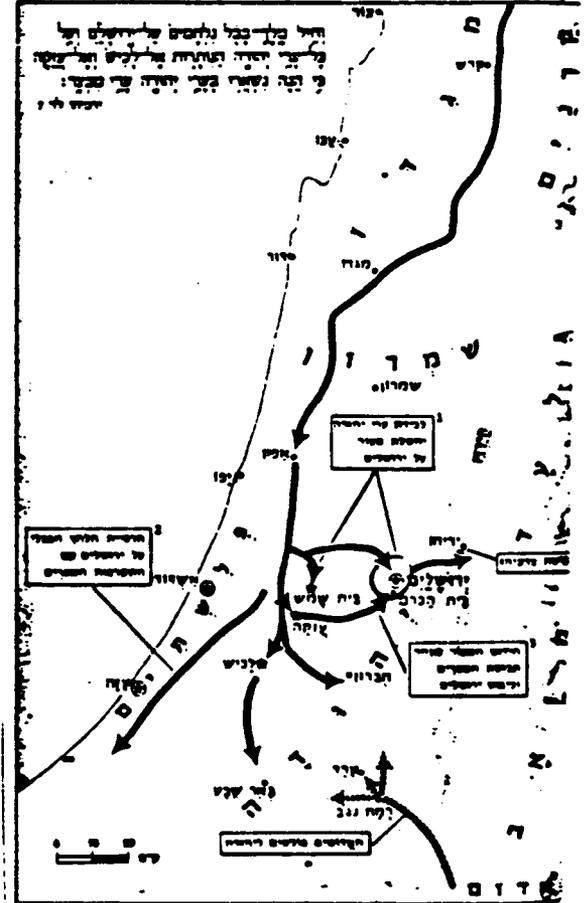
הפעם היתה המכה הגבלית מוחצת וחקרת רחמים. ערי יהודה נחרבו זו אחר זו. נחפירות הארביאלוגיות במקומות השונים, פגון נסת רחל, בית צור, בית שקש, לקיש, צרד ועין נדי, משתקף החורבן הגמור. סמוך לסוף המר נותרו רק שתיים מערי הקבצר של יהודה, לקיש וקטפה (יר לד 7). והפסקה: "אל משאת לכש נחט שמרם ככל האמת אשר נתן אדני, כי לא נראה את עזקה", שבאחד מקתבי לקיש (מס' 4), סלמדת כי נכתב אחרי נפילת עזקה. באותו זמן הובאה ירושלים במצור. המצור הופסק רק לשעה קצרה עם השמועה על התקרבות צבא מצרי (יר לד 5), אך חודש מיד שלא כביסי סנחריב צרד של שנת 587 הובקעו חומות העיר וירושלים נכבשה. מעבור חודש קרפו הגבלים את העיר על בנייה, בית המקדש נחרב ושבו חוגלו רבים נבלה.

הנזיה נוספת בוצעה בשנת 582, אולי עקב מרידה נוספת, ורוב הנולים התיישבו בקפרים שונים על נהר קבר קטניות יופר ונבל. קספרי הנולים באים בקפר ירמיהו (נב 28-30), אך הם כוללים פגראח רק את המשפחות הראשיות.

הן הם ערי יהודה ובבוקראצ' בשנת 589... (Text is partially obscured and difficult to read fully)

### ההגליות מיהודה שנת 597 ע-582

### מסע גבוקראצ' על יהודה שנת 587



מלשיב כי ה-10: ישימו לו 5: נב 27-4: רברי והישיב לו 17-11: ורשי לכיש



**פירוש**

**על נביאים  
אחרונים**

הד"ר חיים הלש כ"ב המלל סג"ל  
הד"ר נחמן סג"ל בע"מ

**דון יצחק אברבנאל**

הספר נדפס בראשונה בסיוור  
ר"ם ובא"י ת"א והוא עתה  
יקר הבציאות מאד ובעת נדפס  
עם כל ההיספית לפי המקורות  
הקדומים בצדוק נפתח הסקוקים  
והכל מינה בדקדוק ובציון רב  
ע"י אחד הרבנים גדול בתורה  
תושב ירושלים.

הוצאת ספרים תורה ודעת  
יפו, ת. ד. 8350 ירושלים תש"ז

דפוס המועל המורחי בע"מ

הקדמה

ירמיה

רצו

ירמיה

אמר יצחק אברבנאל שלשה הקוים נמצאים בני האדם החקוי הראשון

הוא בנפשוהו שיתרשמו ויחלקו בה בדעתה והכבתה צורות הרברים הנמצאים כפי אמתתם וכפי מה שיהיה החקוי הוא בנפש האדם תהיה דעת החכמה השלימות בזכב או בנביא כי כל עיד שיתחקו בנפשו צורות הרברים הנמצאים כפי אמתתם תהיה בעלת החכמים המשיגים בחקירה ועיון ובנביאים שרוח השם דבר גם זה אם כן החקוי הראשון הוא מהרברים הנמצאים אל הנפש החכמה הנבואית והחקוי הב' הוא שיוחקה בלשון השפה מה שהוא בצויר בנפש כי כמו שהנפש צוירה מה שבנציאות כן הלשון השפה יצוירו מה שהוא בנפש ויש בחקוי הזה גם כן הבדל גדול בין בני אדם כפי מה שיש לכל אחד מהם לשון מדברת גדולות והוא הנקרא לשון לבודים שימלל וידבר בשפה ברורה ובכליזה נעושה כל מה שצוירה הנפש בבלי עיכוב ובוה היה יתרון המליצים המבטירים זה על זה ובכלל כל חכם לב ונביא חכם היה יתרונו על הבירו גם בחקוי השני הזה רוצה לומר בצחות הלשון ויפיו המליצה הייתה דבריו יותר כתיבנים ונחשבים וכביש גדול החכמים ויש יתרון לבעל הלשון והחקוי הב' הוא בכתיבה כאשר החכם או הנביא יכתיב על ספר מה שדבר או שהיה רצונו לדבר בפיו כי כמו שצויר הנפש שהוא החקוי הראשון תרשם בלשון שהוא החקוי הב' כן ספורי הלשון יסעוניתו וירשמו בכתיבה והוא החקוי הב' הזה וגם בו יש הבדל גדול בין בני אדם לא בתמונת הכתיבה וישו תבניתה לבד אלא בדקדוק הכתיבה וישרה שלא יהיה בה פעות ושגיאה לא בהיות הזכר בלשון וקבה או ההפך ולא בהיות העבר בלשון עתה או ההפך וכדומה מדברים אשר הם פעות ככתיבה המדוקדקה כראוי ובוה גם כן ימצא הבדל גדול בין מחברי הספרים חכם היה או נביא הנה אם כן בשלשת החקוים האלה יוכללו פעולות ויתרונות החכמים או הנביאים מחברי הספרים ורוצה לומר בעלת החכמה בצויר הנפש וצחות הלשון ידקוק הכתיבה וישרה על ספר וכבר ביאר כל זה שלמה המלך ע"ה בסוף ספר קהלת אמר ויותר שהיה קהלת חכם עוד לבד דעת את העם און וחקר תקן בשלים הרבה בקש קהלת למצא דברי הפז וכתיב יוש' דברי אבי דברי הכב' כדבונג' ובככרד' נטועים בעלי אסופה נתנו ברועה אחד כי תנה באמר ויותר שהיה קהלת חכם ביאר שנמצא בו השלימות הגדול פתחקו הג' אשר הוא כויר נשיו יגודל השגתו בחכמה ובאשרו עוד לבד דעת את העם ביאר שנמצא בו

השלמות החקוי הב' שהיא לשון לבודים המדר לדבר צחות ולפי שהלימוד אל הזולת ראוי שיהיה כפי המקבלים שלחלמיד הגנון ילמד בחקירה ואון רב ולתלמיד הגם או מתחיל בעיון ילמד בבדלים כפי העיון הגם לכן אמר בענין הלימוד און וחקר יהוא לתלמידים הגנונים ואמר תקן בשלים הרבה כנגד המתחילים בחכמה ואינם כנגד השלכות כהחקוי הב' אשר בכתיבה וחבור הכפרים אמר בקש קהלת למצוא דברי הפז שהוא הלשון היפה הנסודרת הנכלל בחקוי הב' ועל הכתיבה יחבור הכפרים אשר וכתיב יוסר אברי אמת רוצה לומר שהיתה כתיבתו מחבוריו מיושרת בבלי פעות ושגיאה דברי אמת בבלי כזב ופעות כלל וכיאר צורך שלמה המלך אל שלימות הלשון ללמד את העם ובכתיבה וחבור הכפרים לפי שיראה בתחלה הדעת שישני אלה לא הויר צריכים אליו כאשר הוא מלך ישראל והיה די לו בהשגת החכמה וצויר הנפש שספני זה אמר ראשונה ויותר שהיה קהלת חכם עוד ויותר רוצה לומר שלא נסתפק לשלימות נפשו לבד אלא גם כן להשלים אנשי דורו בלמדו והבאים אחריו לכיור ספניו ולזה אמר כאן גם כן דברי חכמים כדבונגות רוצה לומר שדברי החכמים יצוירו האדם אל הידיעה והשלמות כמו הדבונגות שמעוררים את הפרה וזהו הועלת החקוי ב' מהלשון ואינם הכתיבה שהוא החקוי הב' הוא גם כן מבואר לפי שהלשון והרברים הם בהבל פיו של אדם ולא יתקיימו אבל הרברים הנכתבים הם כפסמיות נטועים שלא יווחו במקופם ואמר שאף על פי שמתכרי הכפרים ילמדו ויקחו מדברי הקודמים כאלו הם בגנני דברים אין בזה מהגנאי להיותם בעלי אסופה שאספו יקבלו מדברי זולתם לפי שהחכמה כולם נתנו פרועה אחד והוא האל יתברך שמשיו דעת והכתיבה וכל החכמים לבדו מפנו היותם מדבריו אלה כולם למוד נאה באיכרו ויותר מהמה בני הזר עשוה ספרים הרבה ומסר ואין הכחשה שיהיו פעוה איתם אלא שיותר וישתדל לעשותם ישלא יאמר הרבה חברו הראשונים ולמה זה עוד אינע בחברי חבורים אחרים כי הנה מקום הניתו לנו אבותינו להתמד בו :

ויראוי עתה להחבונן בענין ידביתו הנביא עליו השלום אם היה שלם בשלשת החקוים הנזכרים או בקצתם וכפי הנראה בספוריו ונבואותיו יתבאר באמת שהיה הנביא הזה שלם בחקוי השלימות הראשון רצ' לומר בשלימות נפשו והשגתו יקרבתו אל האלקים עד שבמעלת נבואתו נתקרב ונתרמה לאדון הנביאים ע"ה הרבה פעוניו והדמות הנה במשיגים ובמקרים מורה

על היות מעלתו נביאה יותר קרובה ומתדמה לפעלת אדונו משה משאר הנביאים והנה הנבאים אשר ראיתי שבהם נתרבה ירמיהו לאדון הנביאים הם אלה שאזכור לך אתו לאתו האתו שכמו שהיה משה משבס לוי כך היה ירמיהו משבס לוי מן הכהנים אשר בענותו הב' כמו שבשה רבנו ק"ה סרב בשליחותו כמיש מי אנכי וגו' כן ירמיהו סרב בשליחותו שנאמר הנה לא ידעתי דבר הגי' מרעיה נביא לישראל מי שנה וירמיהו נביא מי שנה כמו שיתבאר הר' מרעיה עמדו בני שבטו כנגדו קרת ועדתו וירמיהו גם כן עמדו בני שבטו אנשי ענותו כנגדו הנה מרעיה הושלך ליאור בידי קרוביו וירמיהו הושלך לבור בידי קרוביו הנה מרעיה נצל ויצא מהאור על ידי שפחה אחת של בה' מרעה וירמיהו נצל מהבור על ידי צבד מלך הכרטי הנה מרעיה הוכיח לישראל פעמים רבות על עונותיהן וירמיהו גם כן הנה מרעיה יעד לישראל בגלותם ובאילתם מהגלות וירמיהו יצא מירמיהו יצא מירמיהו ונאמרו על חלול שבת וירמיהו גם כן הנה מרעיה בקש מהקב"ה קושי' צדיק ורע לו רשע וכו' לי במאמר הורעני נא את דרכיך וירמיהו בקש זה באמרו צדיק אתה השם וגו' מדוע דרך רשעים צלחה היא מרעיה הזהיר לישראל שלא ישונו עוד לבצרים וירמיהו גם כן הנה מרעיה אבר בעצמי אם כבוד כל האדם יבזונו אלה וגו' ופצתה הארץ וגו' וירמיהו גם כן אבר בעצמו לתנויה בן עזיר לפי שהכחיס נבואתו השנה אתה פת וביתך הנה מרעיה שבר את הלוחות וירמיהו כמו שקבלו חז"ל בגו' הארון והלוחות היד מרעיה לא זכה לכות ולהקבר בארץ ונקבר חיצה לארץ וירמיהו גם כן מה ונקבר חוצה לארץ הנה לך יד דברים שנתדמה בהם ירמיהו למשה רבינו ע"ה ולא היה זה אלא מפני היות מדרגת נבואת ירמיהו יותר קרובה ומתדמה למדרגת אדון הנביאים משאר נביאי ישראל וכבר התעוררו דל' בפסיקתא רבתי על זה התדמות אפרו שם רבי יהודה ב"ר סימון פתח נביא אקים להם כקרב אחיהם כמון וכתיב ולא קם נביא עוד בישראל כבשה ואתה אכרת כמון אלא זה ירמיהו שהיה כמותו בתוכחות אתה כיוצא כל מה שכתוב בזה כתוב בזה זה נתנבא מי שנה וזה נתנבא מי שנה זה נתנבא על יהודה וישראל וזה נתנבא על יהודה וישראל זה עמדו בני שבטו כנגדו זה הושלך ליאור וזה הושלך לבור זה נצל על ידי אבה וזה נצל על ידי עבד זה בא בדברי תוכחות וזה בא בדברי תוכחות ע"כ הנה העירו על קצי' מהרובים אשר זכרתי אני פה לקיים שעל ירמיהו נאמר לבישה רבינו נביא אקים להם מקרב אחיהם כמון והוא המירה שדיתה מדרגת ירמיהו בנבואה עליונה מאד יותר קרובה למדרגת משה אדונו מדרגת שאר הנביאים וזה מענין השלימות והחקוי הראשון :

ואמנם בשלמות והחקוי השני שהוא בעתות הפליטה ורשת יתר אחשוב אני שלא היה ירמיהו דלם מאד בסודר הרברים ופיו המליצה כמו ישעיהו הנביא וגם נביאים אחרים ומפני זה תמצא בדברי ירמיהו פסוקים רבים שלפי דעת הפסוקים כולם חסרו לך כלה או מלות עם היות שאני אשתדל לישבם כאשר הם ותמצא בדבריו פעמים רבות מאד מלת ד' חשמש במקום אל והוכי' בלשון נקבה והנקבה בלשון זכר והרבים בלשון יחיד והיחיד בלשון רבים ונכר במקום עתיד ועתיד במקום עבר ודבור אחר בעניני פעם לבחזר ופעם לנסתר ותמצא בדבריו גם כן הפיסקה מאוחר והכאוחר קודם כי הנה אחרי שזכר תרנן הכי' ותשלום כלכות צדקתו חזר לספר בעניני המלך יהויקים שקדם אליו ועם היות שכבר באו כיוצא מהוריות האלה בשאר הנביאים הפרש גדול יש ביניהם בין רב לבצע והוא שבשאר הנביאים תמצא זה על המעט ובדברי ירמיהו הוא על הרוב כשלי כשלים מכה שנמצא בשאר הנביאים ואני אחשוב שהיתה הסבה בזה היות ירמיהו נער בשנים כשהתחיל בנבואה ולכן לא היה עוין שום בדרכי הלשון ובסדריו וביופי' המליצה ועל זה באבה אפר הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי כי הנה ישעיהו להיותו מורע הכלוכה והתמלל בחצר בית המלך והנה היה דברו ערב ולשונו נאה ושאר הנביאים נבאו אחרי שהושלמו בעניני העולם ובעסקיו ונשאו ותנו עם בני אדם ולכן ידעו לכדר דבריהם אכזב ירמיהו היה בן הכהנים אשר בענותו ובקנותו קידם שירגל הנביא וידע פוגצו ומבאי' באתה הנבואה והוכרת לדבר מה שצוהו השם בלשון דרגל בו :

ואמנם בחקוי השלמות הגי' שהוא בידור הכהן ודקדוקו אחשוב גם כן שירמיהו לא נסבה בו כהסבי' אשר זכרתי רצוני לומר להיותו נער כשהתחיל לנבא ולהנה לא לימד בדקדוק הלשון ובסדר הכתיבה כראוי והנה יורה על זה הקרי' וכתיב ולא קרי קרי ולא כתיב שתמצא בספרו יותר מבשאר הנביאים כי הנה תמצא שספר ירמיהו בכתיבתו הוא דומה בכמות הכתיבה לספר התורה מבראשית עד תחילת בא אל צרעה עוד חשוב תראה שספר ירמיהו זה הוא כמו פשרי יהושע ושופטים בקריוב בכמות הכתיבה חק והשכח שבאיתו חלק מהתורה אשר זכרתי נמצאו כיא קרי וכתיב ואמנם בספר ירמיהו שהוא בכתיבתו דומה לזה נמצאו פ"א קרי וכתיב וכן בספר יהושע ושופטים תמצא פ"א קרי וכתיב ובאו אי"כ בספר ירמיהו הכפל בהם וכדי להעמידך על אמתת הטענה הזאת וחוקה ראיתי לבאר פה ענין הקרי וכתיב ומה הסבה שבספר התורה והנביאים והכתובים נמצאו במספרים מלות באופן אחד ומבחרן בגליון הוא באופן אחר ואין ספק שהנביא או המדבר ברוח הקדש באופן אחד דבר דבריו לא בשנים והנה הרד"ק כתב בשם זה וז"ל ונראה כי המלות האלה נמצאו בן לפי שכלות הראשונה אבדו

## הקדמה

והנה כי המלכות הגדולה והמכסיס יודעי הבקרא פני  
העניינים הנכבדים והגדולים שהחזירו התורה לישנה מצאו  
במקום כזה ויהיו להם אחר הרוב לפי דעתם על  
העניינים הנכבדים וכן כתבו בדרך א' מבחוח וברוך אחר  
העניינים הנכבדים וכן כתבו בהקדמת פירושו לנביאים  
העניינים הנכבדים לזה כתב האסדר בסוף הספרו בדקדוק  
העניינים ראש האסדרים עזרא הכהן הסופר נער הגנו  
העניינים הנכבדים כמו לתקן הבעות וכן עשו כל הפסוקים  
ובמה אחריו ותקנו הספרים ההם בהכלית מה שאסדר  
די שהיה זה סבה להשאיר שלמים במגות הפרשיות  
העניינים והתיבות והאותיות והמלא והחסר והור  
העניינים נגזר הלשון וזולת זה ולזה נקראו כושרים ועשו  
די הכושרים והם כשרי הפסוקים ובמקומות אשר השיגם  
העניינים והכלול עשה הקרי וכתוב להיותו ככופק כשה  
שעור ענין והדעת הוה אשר הסכימו בו החכמים  
וגמה דעתם רחקה פני כי אין אוכל בנפש להאמין  
יחד אלה על ששני שעור עזרא הסופר ספר תורה  
האלקים וספרי נביאים ושאר המדברים ברוח הקודש  
העניינים בהפס' ובכלול והל' כפ' תורה שחסי כמנו אית  
זאת הוא פסול כי יש בקרי וכתוב שבאו בתורה שכס  
הקרי יחסרו בתורה כמה וכמה מהאותיות והנה זאת  
העניינים בענייניו שהורה השם אתנו בגלותנו ואם נחשוב  
זאת על ספר התורה ההפסד והבלבול בדברי האנשים  
האלה לא יסא לנו דבר קיים לשנסמוך עליו והנה הנבי'  
העניינים אדר ובא לציון גואל וגובר ואני זאת בריתי  
עם יימי רוחי אשר עליך וגובר לא יורשו וגומר שהנה  
העניינים שהתורה הורה השם ודברי הנבואה ירוח הקודש  
העניינים שגורים יקיימים בנו בלי שום פסק ופקסוק כלל  
הנה כח העיקר הנה מעיקר הנה שהניח הרב הגדול  
בפירוש הפסוקים שחייב כל בעל דת להאמין והוא  
העניינים שבידיו היום היא הנתונה למשה בהר סיני  
כלל חלוף ופני כלל ובלבד זה אשר הוא בהק האמונה  
הנה עוד אשאל אתם כפי הסברה הגוברת אם היה  
הקרי וכתוב כפי מה שמצאו בספרים החתולים ולא  
ששעור לעזרא הכופר די זה הדרך כשם ישכן אור  
העניינים שתי הנפתאות אחד מבחוח ואחר ככננים אם כן  
זיה לה בפירוש הכתובים נסמך המיד על הקרא ולא  
על הכתב ולמה עזרא בהיות הדבר אצלו כסופק עשה  
העניינים המיד ככננים עם הקרי ולא עם הכתיב מורה  
העניינים דעתו שהקרי הוא האמת ולכן שם בו הנקודות  
לפי כפי הכתוב ואם היה כן דעתו היה לו לשום נפתת  
הקרי ככננים כי היא האמת והבטחמת עם הנקודה  
העניינים ימים מבחוח כיון שלא הסכים בה דעתו סוף  
דבר שאם היו הקרי והכתיב שתי נפתאות שפצא עזרא  
בכשרים כפני ההפסד והבלבול אין למי דרך לדעת  
העניינים הנה קראתנו כולה והנקודות שעשה עזרא  
הקרי כפי הנפתא אשר בחוק ולא אחד בהם שהתורה  
הקרי והנקודה כפי הכתב ועוד שנית אם היה פסל  
די הפסד ובלבול ששלל בספרים סדר הגלות היה ראוי

## ירמיה

## רצט

שיבא ידו מקרה כפי המקום שששששש או נכצא  
ואתה הנצא בספר תורת האלקים בפרשת לך לך שכתוב  
מלך צביים והקרי הוא מלך צבאים וכתוב פנם אחרת  
צביים וקרי גם כן צבאים האם נפל במקרה השששש  
והבלבול במלת צביים הכריז וכן ילדה אה יעזר לעשו  
את יעזר ושניהם כתיב יעזר עוד השוב תראה שכל  
נערה שבאה בתורה שהם כ"ב פעמים כולם כתוב נער  
בלתי אחד שהוא ונתנו לאבי הנערה שכתוב מלצ  
נערה וכל כ"א הנשארים כתיב נער כי האיש התכם  
שיאמר שנשטה הנערה ההיא המיד בכל ספר התורה  
בכמה פעמים וכן הכצא שכל הפעמים שנוכר בתורה  
פצותיו כתוב פצותו והם די פעמים האם זה ההפסד נפל  
במקרה המיד בכלת פצותיו ועוד הנה ההפסד והבלבול  
אפשר שיהיה בכמה חסרון אית אחד או אותיות כענין  
פצותיו שיאמר שפסד הידו ושאר פצותו אבל כמה  
שאמר תורה ובעפולים וקרי בשחורים וכן כתיב  
ישלנה וקרי ישכבה אין יתכן שיהיה זה בכמה הפסד  
והשששש ובאלה רבים לאין מספר בכשרי הנביאים אלא  
שאין הדבר כאשר חשבו החכמים האלה ושוי להו  
פריהו בדעת הוה אבל אפיה הענין אצלי הוא שעזרא  
ואנשי כנסת הגדולה כצאו ספרי התורה בשלמותם  
ותמיהם כמו שנכתבו וקודם שהעירר עזרא לעשות  
הנקוד והכתיבים וסופי הפסוקים עיין בפקרא והדברים  
אשר נראו אליו זרים כפי כפע הלשון וכונת הכפור  
וחשב בעצמו שהיה זה לאחד דבר כפול אם שכיח הכות'  
בדברי הור' ההם כפי כן השיחות מכתיב התורה  
כפי מעלת נבואתו יצובק חכמתו ולכן לא מלאו ידו  
לכתיב ידיו למחול דבר ככשרי האלקי' כי הבין בדעתו  
שבחכמה יחירה נכתבו כן ושלטבה כן הסבות נכתבו  
האותיות החכרות והמיוחדות והלשונות הזרים והם  
ולכן הניחם בכתיב כפוננים כמו שנכתב האמתם שם  
מבחוח הקרי שהוא פירוש הכתוב הור ההוא כפי כפע  
הלשון וששששית הענין וזוה המין המצא כל הקרי  
וכתיב שכתורה שששה כתב המיד מלך צביים לפי  
שבוכן הקדום כן היה שמו ואולי שמעני שהיתה ארצו  
צבי היא לכל הארצות ועזרא פירש בקרי שהוא מלך  
צבאים כי כן נקרא הארץ ההיא בזמן בית שני גם בכל  
מקום כתב כשה רבינו ע"ה שם הנערה חסר היא בלשון  
נער והכנה בזה בעלי הכשרה יעירו עליה שהיא מפני  
שהנערה בת ישראל ראוי קאיש לא ידעה כאלו היא נער  
אבל בשעת הבתולים אחר שתתפרס ענינה כתב נערה  
מלא וכמה במלת פצותיו כתב כשה פצותי לפי שהפצות  
כולם פתאחות כאלו הם כולם פצות אחת ככיש את  
לוחות האבן והתורה והכרזה יכבה כשפצא עזרא שכתוב  
בתורה ובעפולים שהוא לשון גובה ולא ידענו מה  
הנבואה והם הוצרך לפרש בקרי ששם הכתורים וכן  
ישלנה לפי ששם שלל נאמר על המלכה הוצרך לפרש  
בקרי ישכבה וכן כל השאר קרי וכתוב שכתורה ענינם  
באלה שכתוב בכונה לשבה כן הכותב והקרי ששם  
עזרא מבחוח הוא פירושו כשפסו ולכן כאשר אחר כך

עשה הנקודות שענינם גם כן לפרש הכתוב הסכימם עם הקרי שהיא אמתת הענין והוא גם אפשר שחשב עזרא שהיה בספרי הקדש תיבות ובלות שלא נכתבו כן בזרותם לפניה מן הכבות כי אם להיות האומר אותם בלתי מדקדק כראוי אם בקצור ידעת הלשון צבירה ואם בקצור ידעת דקדוק הכתיבה בפרה ישרה והיה זה כהנביא או הכדבר ברוח הקדש כשגנה יוצאת מלפני השליט ולכן היצרך לפרש אמתה הכלה והיא כפי הספור והוא ענין הקרי אשר שם שבחיץ כי ירא הסופר הקדוש לשלוח ידו בדברי הכתובים ברוח הקדש וכתיבתם ועשה זה בעצמי רצ' לומר לפרש התיבה והיה היה וספר מבחון להיותו שירוש שפירש הוא בעצמי ואין ספק שכן קבלו מהנביאים וחכמי הרוד שקדוהו והנה רוב הקרי והכתיב שבא בספר ירמיהו זה כשהענין בשם ובענינם תמצא כולם שהם מזה הפיון שכתבם ירמיהו כן בשעות ובשגנה ובא עזרא ופירש בשכתבם אוהו מבחון כפי הלשון והכתיבה כי הנה אמר צרי' גנזה ובא עזרא וראה שכלה גנזה לא הפיל על הערים הרבים וכתב גנזה אבר ותאמרי לא אעבוד וראה עזרא שכפי סגנון הדברים והתוכחה לא היה ראוי לומר אעבוד בולית ולכן שם כבחון אעבור בריש כתב ירמיהו באות נששו שאפה רוח האנתה מי ירמיהו וראה עזרא שהיה השסוק הזה כולו בלשון נקבה ואין ראוי לומר בו נששו שהוא לשון זכר ולכן כתב כבחון נששה ירמיהו כתב סני' רגמן מיחף וירמיהו כעזרא ראה שהיה סני' לוי' גורמן לפי הפהס לפי שאין גורמן ענין עם הנשש ולכן פירש כבחון גורמן שהיה הרמי' אחר הריש לא קודם אלה ירמיהו אבר סני' מעי אחולה ועזרא ראה שאין הלשון והכתיבה כתיבתם בהיות הרמי' אחר ההייה וכתב כבחון איתילה ירמיהו כתב אי לואה אכלות ועזרא ראה שהיתה הרמי' שכ מותרת וכתב כבחון אכלת ירמיהו אמר סוסים מוננים ועזרא ראה שזא היה הלשון והוא שתוקן כראוי וכתב כבחון מווינים ירמיהו אמר כלו שב כפיריותם ועזרא ראה שהיה כעזר לכתוב היינו אחר הצדי ולכן בקרי הקויים' ואמר ככרצות' ירמיהו אמר שאי ענינים וראי ועזרא ראה שהשסוק כלו בלשון רבים לכן פירש שאו וראי ירמיהו אמר שהחי צעוריהם לרים וראה עזרא שאיתה הרמי' שכעצוריהם היה ראוי להיות ייחד וכתב בקרי צעוריהם ובה הדרך תראה כשתחפש כל הקרי וכתב ששנא בספר ירמיהו שענינו פירוש והיה בכמה שלא דוקדק הלשון והכתיבה כפי זה שזכרתי ואכנס הקרי ולא כתיב שבאי זמה ענינו גם כן הפירוש שגראה לעזרא ששכז הלשון ופשט הכתובים ההם יחוייב שם המל' והיא עם היות שהנבי' על דרך העברה לא כתבה כי הנה ירמיהו אמר הנה ימים נאם ה' ובגנזה העיר ראה עזרא שהיה חסר שם מלת באים והגיה הכתב כפי דכתבו הנביא מבלי הספר ובלבול ושם מבחון על דרך הפירוש הנה ימים באים ירמיהו אמר אל יהי

פליטה ראה עזרי' שחסי' שם מלי לה ולכן עשה קרי ולא כתיב אל יהיה לה פליטה הנה החבאר שהקרי וכתב והקרי ולא כתיב כלו ענין הפירוש וכן הוא הכתיב ולא קרי שראה עזרא מלות כתובות שאין להם ענין כפי פשט הדברי' ולכן לא עש' בהם נקוד' כלל ולא קרי' ופזה מדע שהספרים אשר נפל בהם הרבה כזה הוא לחסרון המדבר בהקוי הג' סידיעת דרכי הלשון אי הג' בידיעת דקדוק הכתיבה ולכן היו בספר ירמיהו שני סקרי וכתב ובספר שמואל שכתבו ירמיהו כפי מה שביארתי והוכחתי בהקדמתי לספר יהושע שהוא בכמה הכתיבה בספר ירמיהו רבו בו הקרי וכתב בכבו קניג' וכן בספר בלכים שכתב ירמיהו גם כן באו עיר והי' שיחוקאל היה דומה לירמיהו בקצור ידעת כתיבת הלשון וסדרה באו בו בהיותו בכמות הכתיבה שחית בספר ירמיהו ומהקרי וכתב פי' בספר ירמיהו אבל בתורה האלקית להיות כולה פסי הגבורה בהיות נכות כתיבתה קרוב לדי פעמים פסר ירמיהו לא נבדעו בה בה מהקרי וכתב אלא מעט שזער סיה וכולם כפי מה שראה בענינם נכתבו כן בכונה וחכמה רבה לא בשעות ושגיאה כלל חלילה וכן פסר יהושע ושיפטים לשלכות מחביריהם שביאל הנביא עיה תמצא בהם מעט מודר מזה והם ס'א וספר יהושע ג'כ לשלפמיט והיות לו לשון מדברה גדולה בעט סופר מונחק לא תמצא בו מהקרי וכתב כי אם כיו וכן בתרי עכ' גביאים לא תמצא כי אם ייח אשנב בספר תלמי' עם שהוא גדול בסני שלכות דוד כי רוח ה' דבר ובלתי על להונו לא נפלו בו ביא כיה קרי וכתב ובספי איוב שכתבי כרעיה לא נמצאו בו כי אם ייח קרי וכתב אבי' ספי משלי לכה ששנא' בו דבר' אש' הקתיני' אנשי חזקיה בלך יהודה וזולתם נמצאו חזר מהקרי וכתב במספר ליה וכל זה יורה הראות מנאר אביה מה שזכרתי ואפשר עוד לומר שלא נכתב בספר הקדש תורה ונביאים וכתובים דבר בשעות ושגיאה אבל שכל הפלות והתיבות הנרות בלשונם ובכתיבתם כתוב הנביאים כן בכונה וחכמה: לפנה מהסבות ואנחנו לא נדע כי הם כסתי התירה הגבואה וידיעתנו קצרות מהשיגם האכנס הסופר עזרא במוטלא ממנו לא דרש והגית הדברים כפי שנכתבו כדי שירפזו לענינים שכוני בהם הנביאים והמדברים ברוח הקדש אבל הוא רצה לפרש הכלות ההם כפי השש והוא מה שעשה בקרי הנה נתתי לך ב' דרכים בדבר הזה כולם נבחים לבין וישרים למוצאי דעת ואחרי שביארתי כל זה לדעת ענין הספר הנה ופיצאיו תחיל במירושי כפי הדרך אשר הלכתי בביאור שאר ספרי הנביאים

והנה ראיתי לחלק הספר הנה לחלקים לא כפי הפרשיות כי יש בכל חלק וחלק כשנו ככה פרשיות ולא ג'כ כפי הנבואות כי כבר יראתו בחלק אי נבואות סוכות רעופית זו לנו אבל תהיה חלוקת' כפי הענינים ולכן כבר יבא על ענין אחר או נבואה

# נביאים וכתובים

עם פירוש יקר נקרא בשם

## מקראי קדש

להרב הגאון האמתי המפורסם בכל קצוי ארץ.

כבוד קשית

מוהר"ד מאיר ליבוש מלבי"ם זצ"ל

(כפי שנדפסו ע"י הגאון המחבר זצ"ל פעם ראשונה בווארשא).

## כרך שיש

ירמיה עם פירוש תוכחת ירמיה

# הקדמה

שלשד חקיים ופלאים נכר אדם (כה יאמר הכר לנרנאל בהקדמתו), החקיי הנאמן הוא נפשות  
 שיהפכו וההקיי בה נדעשה ובהכנהה טיהר הדברים הנפלאים כדי לבהם, וכפי מה  
 שיהיה החקיי כזה נפשו האדם, חזיה מלה החכה או הבלתיח נחמס או נכניס, כי כל שפת  
 שיהקיי נפשו טרחה הדברים הנפלאים של אחתה, חזיה טעם ההכמים המשיגים בהקירה ועין  
 ונניחיים ברוח ה' דבר כס, ל"כ ההקיי הנאמן הוא הוא מהדברים הנפלאים אל נפש החכמה או  
 כנפוליים. וההקיי הנ' הוא שחוקה נלמן וכמה מה שהוא ליייר נפש, רש בהקיי כזה ג"כ הנדל  
 בין בני אדם, כפי מה שיש לאחד מהם למן מדכנה גדולה והוא הנקרא למן לאויים שידבר נשפה  
 צדורה ובהנלה נשימה, כל מה שצורה הנפש מלי טיטב, וזנה היה יחזון המליים והמבוררים וע"ו,  
 ונכלל כל חכם לב ונניח ה' היה יחזינו על חזינו גם בהקיי הזה הכר, ר"ל צורה הלמן וחזי  
 המלינה והיות דבריו יוהר החיקרה והנכנים. וההקיי הנ' הוא נכחינה, כלכר החכם או הנביא  
 יחמוז על הכר מה בדבר או מה שהיה נמיט לענר נפיו, כי כמו שצורה הנפש הוא ההקיי הנאמן  
 והנפש נלמן שהוא ההקיי הנ', קן כחזי הלמן יורמנו נכחינה, והוא ההקיי הנ' הזה, וגם טו ש  
 הנדל גדול עין בני אדם, לא נכחינה הנכחינה וישי הנכחינה לנד, אלא נדקדוק הנכחינה והכנה  
 שלא יהיה בה טעם והנלה, לא כחיה הזכר נלמן נקבה והיחיד נלמן נשים והזכר נלמן נחיד,  
 והקיי, וכל הדומה לזה מהדברים אשר הם כחיה נכחינה ההקדוקה נלמי, וגם כיה ימלא הנדל  
 גדול כן מהנני כפחיים, ר"ל מלה ההנה נלמר הנפש, ולחם הלמן, והקדוק הנכחינה והכרם  
 כל כהר :

עפ"י הדברים האלה נתן הכר את דברי נביאט נטר הנכחינה והקיי נלמי אש היה שלב נשלה  
 חקיים המכרים, וכו"ל ככחו, כי נדבר החקיי הנאמן מלה למלה ראש על כל חזי ה'  
 ומלכיו, עד שהיה כמלה נזה קרובה למלה ארון הנניחיים ארם האלמים, אלס נכר חקיים  
 כאחרורה ערה כרטי לפי דמיו מדרך שלימות הנניחיים סלמו, אש נלכר לא הביע לנדנר נלחם  
 המלינה ולכלכל דבריו כדי פשטי הלמן, מד שחזל שאוקים שחשורו נש הלח, ונל מלה אל מחא  
 על, וזר נלמן נקנה, וקן יערנר נדבריו יחד ורטי נכח וכחזר ענר וכחיד יחלישם זה חבורם  
 זה, וככנה לזה חזני בהחל לנלחם נכודו נכר, שלא היה שלם כדרך נדרכי הנמן וכחלחחו וכחזי  
 המלינה ונחך כרכה, וקן לא המלה נכדך ככחנר והכחנר, ועל ק נחזל נשפרו קרי וכחזי פכנה  
 לכיל מד יער ככני הקדש, וכפי שהלריך הכר חכ נכר נלחמו אבר כפה מכניחית לפי  
 דמיו .

והנני יאמר (וכס הארון אשר היה בטווי חזיני יכרל המלינה) כי אש הביע נקלל מלמי וזה  
 כרש לא נקלל . — אש הכר הדיס כטרד נביאטו ובשלתו בהקיי כנחך כר ראש טרס לניר  
 הנניחיים (כקן נש חז"ל כלחזיתיהם נדלורו וינלורו וישימו לר ככח: מל כל הנניחיים שרי קדש)  
 נקלל, אכל נדבר אבר וזה עליו להירד כטרד עלנינו והכר ככרו, כי לא מלם כנישם המלינה  
 ודרכי הלמן, לא נשחזי לו ולא נלכה. וככנה חזני על דבריו כשחזר אכר, כי החקירה כוחם  
 ככללה, למר ולנקר אש כחזי הקדש כחזי הנניחיים כיר ה' ורותו מליה, להנניח אש מדנחם ולחזון  
 פשט על מחנרם אש היה שלם ככחנר החקיים כנלחמרים, אן לא המליח נק אש נכרס אל  
 דבר

# הקדמה

דברי ספנקר אשר הוציא בנגזר הנהיגים את החזון אשר קבלו מאת ה' והכפישם אל העם והגלוהם  
דבריהם על ספר, כהגות הכהנים והסלמידיים את דברי הכהנים אשר יקבלו מפי עוה"ק בשלום  
סאטו וילמודה לרבים ויחדו הדברים נכסר להפיקם כפי מה שהתחזקו הדברים כשכלם וכפי מה  
שעיר להם אין רוח ניהנה לדבר גלשון למורים ולכתוב נחרט לטע נחר על כלומה, שכלי חלי  
לפי גלישתם או החזונם בשלטה החקייים החכמים, כי רק אז טבל להחיות אובר פלי פשרי הנניחים  
כפל פשרי החכמים טומני כהגזר, בדגריהם גלו השרים למפשים, בזה שלא הביטו שחוק  
דברי ה' המגלה אותם ולא יצרו טורי זורו שלם בשכלה לדעת אותם על אחתהם, או פחד  
שלא היו פהירם גלבוהם לדעת לשון את יתף דבר ולבטוח כלמורדם ולהיטע הדברים  
נכונ פשם ודעת, או פחד שלא היה ידעם עם שיפר ולא ידעו חרלוטות הלשון חקיו ובשכחו,  
ספריהם הכחינה מכל ספרו והניחה כנא לנגלי ככחז והמכחה. לכן חף ישלה כחזה על לנ את  
שלא נחורטו והאונתו לדבות את השטע האלהית הניטולת אבר היסוף את רוחו על הדוד והלאחז  
עם יתב לבס כודו ורמזה במלחמת ה', אל שש הכלל האלהי אבר הוא כלול למצות וחבורות  
פוד סיומו כמ חסרי מונבל זוק גיה חופר אבר נשפר יסודו? מה להקין את הכנר? והא נק' ה'  
פליס רוח סודמה, כליכס! הדורשים והמשיירים ע"פ כח הכלל האלהי, וישלם את פירכס  
שכניס אל האלהים, הכי נס את הנביאים והא ראביסם החודס והיושים בברלות אלהים ככה, עד  
שהיה לבס חיות ככל כדברי הספר ההחוס, אבר אש יתב לטוב אל יודע שבר וסבר לא ידעתי  
ספר? ק קרא הנניח אל אבר דודו, וק אקרא אל המכיליה לשלם כבר ה', לאשר אל אנט  
נמשיח ונביחי אל חרטי, כי לא כאשר יוכל האדם בשלם סאטו לשר ישנ כהנה הדרגיית  
מן המלומר אל הקודס, כהנה כלשה בשכלה חזון והפקוס והנלי הנכס, יוכל החחה כרות ה',  
כי הוא ישנ כהנה כהאליה מן הקודס אל המלומר שושפת ככל כרדי החומר, כי יסן ה' את  
רוח כלי בעקן כלה מדרך כככס. כי כששפת הנטולה הורה כנלון האלהי וככח הגדול, אבר יתב  
כרחה הדשה כה סהום לבשלה פיהנה הכלל המושפע כחומר, כי אז וספי ילכה וחפוד מחכרת  
כחומר וספי כלהו מן הכללים הנסודים אבר חן ככך והשטר כשדס בלגלות נלמד כההיד, כי בר  
כזק וככרכל ונבו כלולים כי רוח ה' עברה וחשבהם. וחף למה ככחן האורה כהנטולה לא חחול  
כי אש כפי ההכנה וכפי גלימות מוג הנניח דמיזט וככלו וכדוקיו, ככר' הלא סתב דעת הפילוסוף  
אשר החליט ככל כחוק טוכרס שינג, רק שדבר סטיו כנלון כאלהי, כי נס החוק פוד ככל  
וכחחו חלי מוכרס שינג, נלמד הנטולה לינה דבר ככפי, רק עקן אלהי למשלה מן הככס, ואחר  
אבר פ"י סוב כהכנה מלכה ככס כהניח מן כפי ה' ודלה ויכר ויקרנ אותה ויפקיה ככשקוס  
פיה, להנליה כשק ככור היא חכרת החומר אבר טו הוא ככל המכיל ככח, וחכר נשח כחון  
לחוס שכל נסרד ככל המכיל כטובל, (כי ככפי זה מן כככס ככפי כהנה נטולת שיה כהנה  
סחולות מן הקודס אל המלומר), חף האבר כי ככס לא חכרל וחחקה זרת כמוככל  
וכהכנה על אחתה? כזה לא יויר רק ככל המכיל ככח, כהוא יתביל כהנה הדרגיית, כככל  
תלמי חכרל נס יחד, לא ככל המכיל כטובל, שאלו לא יויר שנלי יתביל סתה וסחום רק ככח  
לכניס כהכלה אל כטובל, כזה דבר ככומר ח"ע? -

ולא לבר שפכרס ככנולה ככניס כפי את דברי ה' על אחתה ככלי יויר אלע שום כנילה  
או ככלום או ככך כלל, כי נס הלשון ככו דבר מלככה הנטולה אל ככס, ויסי כשיר  
והנליה, וכס סרפי כמלכה ככס כהז את הדברים על ככר, לא ככניס כככלו וככמתו, רק כווסמו  
ככר וככשו כרות ה' פליו, כוא כה דבריו על לשע וילמד כה הדבר וכס כככונ ככס קוד  
לא חכרס ולא חוכף, ככ"ס ולכר אהיה כס פך וכויריחן את אבר סדכר, וסמר רוח ה' דבר  
כי וכלתו על ככני, ואשר משי יקרא אלי וספי טוכס על לככר וכדיו, כככיס קרס ככיו כדוכר  
כרות ה' פליו לפל כרוך את ככלום אבר יכרס, וכרוך ככס כהיה סוכר סכיר לא היה לו רשות  
לכוסף או לכקן חף חות אהז מדעסו. שאלס החכונ כי יויר ככוס וננילה אל ככניס כדכריו או  
כככר, כלא אז חיד חלי וספי לכוסף ולכרוע כככני כקדס כפי מה כדמה כככריו לכקן כפלינה  
ולכר טוח כלשון, ויסי ככפי כקדס ככפי ככריו חן חשמה, שיגליס מחכלים כככיס לט כס  
למכל ולהחיות ולקקן ככככית ולכנס את כקדס, וככמת חכככיס שלם לכנות חף חות אהז,  
וכככר כככס סיג וכדו ככני ככני חקדס, חומה כורה ככני, הכל כככס מיד ה' פליס כככר,  
וסך חמר כדכר כהז אבר חן לו סהר, לשל כרות ספקו ולכקיל ככס מלכה סכרי כככיס  
יסודנהם ככככיס? — וסל סרלה שעי כן כניס לנניס כככר לשע ומליטיו, ק כס רלן ס'  
ככככ

# הקדמה

המנהל אחריו נשם דבריו נסיון כבנטן הוא, כי אין שר וניאם מהנכחם כבנטן אחד, נאמר  
ההשגחה החלה על הניאם ים לה נטולת ומדרגות ופדרים יחזים ללו כ' הדובר נס. ורשות נידך  
לאחר שרם, וערכים לפי הכוח הניא, לו שרם כשחזרם לפי רגון ה' המנהל אחר, אכל לא  
לאחר שרם השרם לו בלתי שלמים ומתוקרם, כי לא יאל דבר חבר באת השלם הנלתי כ"ח, ואם  
דמה לך כשחבר אחר השאחר הניאם ים שם חברון מלח או דברם הנלתי מוצרים לפי  
שקי כמליה, עיך לתלות הדברים בחברון הנניך, לא נדברי אליהם חיים השלמים והחמישים  
בשר אין נס ומזל וטקם. —

ועתה אשרם נא ולרמה את רחמיך על הרב המנקה, אשר מהם הכריח שניאט לא היה נקי  
בחקיקי המליה והלבן והמחזק, שארית זה בוד כמנהל נדבריו להכניר מלח אל החזק על,  
ופירוד לשיטת זכר נקנה יהוד נכונים נכח נבחר ודחיהם, אשר החלים נכחם כ"ו נהיוו שלח  
לנכחם כבדו נכר ולא ידע מהלכות הלשון ומקומיה. יאמר נא הארון, הלא נכ נכר אשר ידבר  
בלשון חיה לכן עמו לא יבנה נדברים קיים כאלה להמליך מלח אל ושל, זכר ונקנה, ודחיהם ל'  
וכי לא נכח רק כשדו נכר, והלא נכח הדברים שיה, ורוב נטולתו נכח כבכנר נא כימים, וכה  
הריא שרוב החלשים שהזכיר מנאליס הם כבנטולת חזר נכח כימי יהויקים ודקיהו בוקטוט,  
וכבנטולת נכח נחלחל שפדו נקיים מחלשים אליה ומלתייהם כבנטים מלח ומחלשים כהדחת קדש  
מד החלשים נכחם אחר, אשר כנר למד לדבר נחמה והיה זקן וכניל כנטולת? והלא נכחם זה  
הוא עמנו כחזק מ' הליים וקדשה, אשר שם לא בלו החלשים כאלה ונכחם על פהת הלשון  
כשה כדורה וכנייה, ולך יאמר עליו כי לא נכר נחמו כחכמת הלשון וכנטעם הדבור והמליה?  
והחלשים האלה הנחלשים כשפדו, ומלח נס כשפדו ישר הניאם, ואם כאלם כבכנר זה ישר  
פחדו מלח כבשירים חזרים, ק הוא נחמה לפי פירוש המפרשים, אכל לפי פירוש כשו חס  
החלשים, חלו שכו ונאלרו השם שהרבה כלבד עיך חוזה, והנניחם אשר כיו לאל בשירי המפרשים,  
הם ישו לנו מפרשים כחוקים כדכנ וטפה, וכש ינאלו את דברי הכשר על כשו רוח המליה ועל  
מדות הרעיונים כהחלשים, ונש הדברים המפרשים הנאורים חזק יטווח לא יוכל לתקן, אם חשים על  
לכ כי החלשים דבר ופחדו שפחו כקך ונד לך המלומח חכמה כשפוחים ומחשבים כלום זר, לפעם  
חמדור אל חוכה והכיר כי ככלים לחייה, וכי מלגד הכשר שד ללילה מלן, והכשר יקרים  
כהלומדים לנשים זרים, הם ילדי שפוחים שכינים פרמה כהיולי מלך, כלבד כנר נלמדו ונכרתי  
כשפדו החורה והמליה, כי כל דבר הטפה ככלי הלשון ויטוד המליה, הוא כשפן וילמד דב למנינים  
יקרים אשר נמסרו מפה ללך, שם יכנו כבחר אלהם, והקך כטודם כטוד :

אלמדה זה החלק החכם המנקה על אשר בלו כבכנר קרי וכחיו כשיל מלמד בלו כשפדו  
אחרים, ויכח מזה כי לא היו יודע חוקי ככחונה ומסכיה. ואכרי דכרי רחוקה מדעתו  
כעין כנה הקרי והכחיב הכל כשפדו, כי כנר כלרתי כמק"ל כלורך שהיה דרך חו"ל לדורש כ"פ  
שנא שם קרי וכחיו, ונלדמחם נא חמור כקרי כשי הפשם וככחיב כשי הדורש, שם כמלח חמור  
שדורתי חו"ל כשפדו על הכחיב לא על הקרי, ואל"כ הכשר נכח מ הקרי והכחיב כריטי, דט מ  
פדרים לפירם אשר וכפדו לדורש, וכוח המופת כי היה פי שרם כרוח הניא זה ודבר חמור  
דבור ככל שחי פדש, חיה ממיד על גדל חכמת הניא ושפדו דבריו, לא חכמות ושפחם, וגם  
אשר נקבו המנקהים פליטת על דברי נכחם, שאין לדבריו חבור ומלחמו כשפדו, כל לכן  
פחדו חמו לככב כוד זה חרש, כי לפי מה שנלמדו דבריו, נלו טלם דיקים ומחברים, אחד  
נלמד ינבו יתלכדו ולא יתאדו. ואשר שפדו פליח שפדו לפרשיותיו כדור כשי חזקו שט נכח נטולתו,  
כלא ק נש כחורם כ' החימה חן מוקדם ומלחמו כחורם, ולא נכדורו הכריחית על כדור כחורם  
רק על כדור כשפדו כחכמת אליהם, אשר כנר דברו עליהם חו"ל כמדוריהם וחכמי לג כחקיקומיהם,  
וכיה לו גהר"ל כשפדו את העוררם שנה כשפדו נכחם שם חוקי ככחיים, למטה נש זה שכלום  
שהיה שחר ככחיתם דבריו ערך וקשר ככלי פדמי, לא זכר רטוי ככחנה מן הניאם. ואשר  
כשפדו המנקהים כי בלו דבריו כדור עין, ככחונה מקומות שנה דברים ככנר אשרם כשפדו  
כקדושם, וככחונה מקומות נלו כדבריו מאתרים ככנר למחום נכחיים הקודמים לו, אל חכמה על  
כחזן, כי שדש שכל נדור שפדמיים הכריח, נא לכחוח שהדבר כרוב וכטול ינא, כפ"ש ועל  
כשפדו החלום שפדמיים כי נכח כדור שפדו כאלכרים ומשאר פלחיים לנשיו, וכלבד ככחיים למדו  
ככל על עמיד רחוק וכיה כדורן השפחת ככחונה כגורם, וכימי ידמי נא השם שפדו ככחיים  
וכחכמה

## הקדמה

והאמת כנראה עלי השטח, לכן נחטף על ידו תולדה נכבדה בקודמים: וכן נחטף דברי זמנו, לטובתו כי נחזק הדבר ועמד לזל פי, לו שהדבר קרוב לנח בימים מועטים, וימן שהוא היה האחרון נכבדים כוללם, שנה את דבריהם ואת דבריו והיה עליהם רוחם אמת וקיים וזקק לטוב יחד במקום נחמן, להראות כי ה' הדובר בו טובה את הדברים אשר יצר מראש ויעמידם ויטעם פגלי השטח, וכי' טופח על השלח נחלם ונטומו, לא על מכוונתיהם כדברי הכתובים. —

הנה כרתי לנפש כי נחלם זה לו יד והם בשלש החקיקים אשר זכר כאברונאל, ועד השלשה על צחלות המעלה והשלימות. בן נחקי כרובן, מהטובים פמוקים ודמיונו נכבדים, ועם הפון והמחקר למדיו. הן נחקי כבד. והשלי, לא טפל הוא בן המליה כנהלים הרבים והנשלים, ונפת כלניא יקום ובאני יחבא בנטות השיר והטעמוז המליה, או כנבר ידאה ופרש כנשו כף ונרם בשלש, רבנה נבשי המליה כמלימוז ומגודה כל אש חסן יסדה, הנה חרבו לרש ברזל חזק ומשך, פלי נקיים ככל סג חרה, ושהורים אבדי טעם, דבריו טולס אהונים כולס נדורים, ורעיונו נטוים ולדיריה. רצונה כחם פון ולטול את הכפר לבר פרשיו לפניך, נבדק חאלו ופסך חאלו את המבלה הואח וחי נשך כדכב לשחק ומאונה עינד, ואל חניח עלי קלה פח לא יבא דבר מדברי חן נעירך, כי אם לא יעטר פניך חם קנאה או דרך נאה וגוף ושי הרשטה, או נרך סגרה נשך, כי נדך אשח הדרכמד במשגלי יזר, נלכחך לא יר נשך, קח את הכרעה אשר כוננה לך והנחא עלי נכרה ולא קלה. — חי ה' וברוך טרי וכרופס על כל מהלה ונכרה, כנה הולח לנך את ענדך כוחל נא וקח נכרה האת ענדך, ואלח לי נכרה, כנכרה אשח פיש לך חני, כנה לי נכרה וחת לי נוטם פיש את נוטם פחיס, נרך את כנשה יד, נרך ה' חילי ופכל ידי פננה, נרך את עיך ונך את מחלקך, נכרה נה לרי חני. והנכחך יונך בית ענדך לפולס, נריך אליהם אשר לא כמר פחלי ומכדו פחסי, ונריך טס כטרו לפולס מן הטולס ועד הטולה, למן וממן:

יגן ארד שני תרכיץ לטיק.

מאיר ליבוש מלבים



# ספר תורה הכתובה והמסורה

על תורה נביאים וכתובים

מראי מקומות על כל פסוקי התנ"ך המובאים ברוב  
ספרי תורה שבעל פה: בשני התלמודים והתוספתא.  
המסכתות הקטנות ומדרשי ההלכה והאגדה.  
הילקוטים. הזוהר והשאלות. עד  
לרשי ורמב"ם. ועוד הרבה  
ספרי חז"ל וראשונים  
כמבואר במבוא  
מן בראשית ברא עד ה' אלהיו עמו ויעל

חלק שני

על נביאים

מאת

הרב ר' אהרן ב"ר מרדכי הימן ז"ל  
יהב ספרי בית ועד לחכמים. תולדות הנאים ואמוראים. פתשגן הכתב  
על אגרת הרב שרירא גאון.  
אוצר דברי חכמים ופתגמיהם. ועוד

מהדורא תניינא

מהדורה שניה ערוכה מחדש  
עם הוספות. תיקונים. ושינויים בדרכי הציון  
על ידי בנו

דוב הימן

הוצאת דביר תל אביב





JEREMIAH

I The words of Jeremiah son of Hilkiah, one of the priests at Anathoth in the territory of Benjamin.

BACKGROUND

I

TARGUM YONATAN

אֲנֹכִי יְרֵמְיָהוּ בֶן-חִלְקִיָּהוּ

2 interpretations

חִלְקִיָּהוּ

IN II KINGS

תרגום

3

א פְּרָגְמִי נְבוֹאֵת יִרְקִיָּהוּ  
בַר חִלְקִיָּהוּ כֹהֵן  
רִישׁ סִמְרַת פְּהִנְיָא  
מִן אֲבֵרְפִלְיָא דְהוּ  
בִירוּשָׁלַם נְבָרָא דְקָבֵל  
אֲהֻבְנֵיהּ בְּעֵנְתוֹת  
בְּאַרְע שְׁבִטָא בְנֵימִן :

RASHI JER 1:1

רש"י

א (א) דברי ירמיהו בן חלקיהו ונו'. ליתני בר  
קלקלהא דחקנן עובדוהי ירמיהו ב"ה מרהב  
הוניה ולוכה בר מהקנתא דמקלקלן עובדוהי אלו ישראל  
שקלקלו מעשיהו שבאו מודע כשר :

5

ANATOT - CITY OF BANISHED  
PRIESTS IN I KINGS 2.26

TO FULFILL GOD'S WORD TO SAMUEL  
AND TO ELI

I SAM 2: 27-34  
3: 11-14

6 BENJAMIN - A  
SURVIVING TRIBE, BUT  
THE MOST DOWN TRODDEN  
OF THE 12 (פסוקים י"ב)

וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: בְּטֶרֶם  
אֶצְרְךָ בְּבֶטֶן יָדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מִרֶחֶם הַקֶּדֶשׁ שֵׁתִיךָ נָבִיא  
לְגוֹיִם נִתְּתִיךָ: וְאָמַר אֲהֵא אֲדַע יְהוָה הִנֵּה לֹא יָדַעְתִּי דְבַר  
פִּי-נֶעַד אֲנֹכִי:

1ST CALLING II

4 The word of the LORD came to me:

5 Before I created you in the womb, I selected you;  
Before you were born, I consecrated you;  
I appointed you a prophet concerning the nations.

6 I replied:

Ah, Lord God!  
I don't know how to speak,  
For I am still a boy.

7 And the LORD said to me:

Do not say, "I am still a boy,"  
But go wherever I send you  
And speak whatever I command you.

8 Have no fear of them,  
For I am with you to deliver you

—declares the LORD.

WHY, OF ALL  
PROPHETS, IS  
JEREMIAH  
GIVEN SUCH  
AN INTRODUCTION.

אָמַר  
כִּי

רש"י: איני כדאי להוכיחן. משה הוכיחן כמוך לכיהתו, כבר נחשב בעיניהם בכמה נסים שעשה להם: הוציאם מכצרים, וקרע להם את היס, הוריד להם את הכן, הגיז את השלו, נתן להם את התורה, העלה את הבאר. אני - בתחילת שליחותי אני בא להוכיח?

רד"ק: "לא ידעתי דבר" - רצונו לומר: דברי תוכחה, כי אני נער ואיר אוכיח עם אהר; ואין תיבה אם באה לו הנבואה והוא נער, כי הנה גם כן שמואל היה נער בהחילת נבואתו, ורוח הנבואה ההכיכה אותם, אע"פ שהיו נערים, ואפשר כי "נער" - משרה, ואע"פ שהוא גדול בשנים נקרא "נער", כמו שאמר (שכות ל"ג יא) "ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש כהוך האהל". והיה (ירמיהו) משרת נביא אחד שהיה ביכיו או הכם, רצונו לומר: ביד גדול ככני ראוי לשלוח זה השליחות, לא בידי, והכפרטים פרשו, כי נער היה בטנים, וכן שמואל.

אברבנאל: שהיה באמת כעס השמים... והקטנה כנגד דבור אלוקי באמרו: איך אמרה שהשפעת בי הידיעה והמוסר ואני איני יודע לדבר ולסדר כאמרי כחכם...

אלשיר: להיות שליח אל ירושלים, מלכיה ושריה וכל עם בני ישראל צריך איש בעל לשון לכודים ו"פום כמלל רברבן" (המליצה הזו שאולה מדניאל ז' ח' - פה כדבר גדולות, דברי גאיה), ואני נער, לא יחשבוהו או לא יערבו להם דבריו באומרים: פי שמך לאיש מוכיח בשער?

ילקוט שמעוני רס"ב... אמר לו הקב"ה: "בטרם אצרך בבטן ידעתך" - עד שלא יצרתך בכעי אמך כניתך להיות מתנבא על עמי. ענה ירמיהו ואמר לפני הקב"ה רבונו של עולם! איני יכול להתנבאות עליהם, איזה נביא יצא להם ולא בקשו להרגו? ! העמדה להם משה ואהרן - לא בקשו לרגום אותם באבנים? העמדת להם אליהו בעל קווצות - היו מלעיגים ומשחקים עליו: "הרי ככלכל קווצותיו! שכו "איש בעל שער!" (מלכים ב' א' ח') העמדה להם את אלישע - היו אומרים לו: (מלכים ב' כ"ג) "עלה קרה! עלה קרה!" איני יכול לצאת ידי ישראל! לא ידעתי דבר, כי נער אנכי". אמרה לו רוח הקדש: הלא לנער אני אוהב שלא טעם טעם חטא. גאלתי את ישראל מכצרים וקראתים נער שנאמר (הושע י"א) "כי נער ישראל ואהבהו", ובאהבת נער אני נזכר לכנסת ישראל, שנאמר (ירמיהו ב') "זכרתי לך הסד נעוריך".

JEREMIAH'S FIRST PROPHECIES SET THE STAGE FOR HIM

<sup>11</sup> The word of the LORD came to me: What do you see, Jeremiah? I replied: I see a branch of an almond tree.<sup>a</sup>

<sup>12</sup> The LORD said to me: You have seen right, For I am watchful<sup>b</sup> to bring My word to pass.

<sup>13</sup> And the word of the LORD came to me a second time: What do you see? I replied:

I see a steaming pot, "Tipped away from the north."<sup>c</sup>

<sup>14</sup> And the LORD said to me: From the north shall disaster break loose Upon all the inhabitants of the land!

<sup>15</sup> For I am summoning all the peoples of the kingdoms of the north

—declares the LORD.

ויהי דברי יהוה אלי לאמר מה-אתה ראה ירמיהו ואמר מקל שקד אני ראה: ויאמר יהוה אלי היטבת לראות כי-שקד אני על-דברי לעשותו: ויהי דברי יהוה אלי שנית לאמר מה אתה ראה ואמר סיר נפוח אני ראה ופניו מפני עפונה: ויאמר יהוה אלי מצפון תפתח הרעה על כד-יטבי הארץ:

IV 'ANANI' PROPHECY EPITOMIZED

<sup>10</sup> See, I appoint you this day  
Over nations and kingdoms:  
To uproot and to pull down,  
To destroy and to overthrow,  
To build and to plant.

V AN EARLY WARNING

1.17 Do not break down before them.  
Lest I break you before them.

אֲנִי מֵאֵת הַיּוֹם הַזֶּה מֵאֲרָמָה וְעַד אֶרֶץ כְּנָעַן

VII 'ANANI' WAS NOT TIMID

Chapters 21-23 to the kings  
25-29 70 year, etc  
7; 26 TEMPLE SERMON etc. etc.

VIII 'ANANI' WAS JAILED OFTEN

Chapters 36-39  
see also chapters 2,  
chapter 2

X 'ANANI' PERSONAL LIFE

- ① ALTHOUGH A *יָדָוּ*, HE WAS BANISHED FROM TEMPLE LIFE  
(Compare to *תֵּרַסְמִי*) Chapter 7; 26
- ② ALTHOUGH A *קִיָּץ* HE WAS DESPISED BY THE PROPHETS  
AND ACCUSED OF BEING A *קִיָּץ* HIMSELF 26; 28
- ③ 'ANANI' USES THE IMAGERY OF *שֶׁרָעִי וְרַעֲוָה* AND *קָדוֹ* AS  
HUSBAND AND WIFE QUITE OFTEN (See especially chapter 2 -  
YET HE HIMSELF WAS TOLD NOT TO MARRY

16 The word of the LORD came to me:

<sup>2</sup> You are not to marry and not to have sons and daughters in this place. <sup>3</sup> For thus said the LORD concerning any sons and daughters that may be born in this place, and concerning the mothers who bear them, and concerning the fathers who beget

וַיְהִי דְבַר הַיְיָ אֵלַי לֵאמֹר: כִּי אֵין קָדוֹת לָאֵלִים:  
לֹא תִתְּנֶנּוּ לְבָנִים וּבָנוֹת בְּבָקִים

④ SPOKE AGAINST THE OPPRESSION OF THE POOR AND HAD TO PART WITH THE LITTLE HE HAD (Chapter 32)

EVEN THE POOR DIDN'T LISTEN

<sup>4</sup> I thought: These are just poor folk;  
They act foolishly;  
For they do not know the way of the LORD,  
The rules of their God.

<sup>5</sup> So I will go to the wealthy  
And speak with them:  
Surely they know the way of the LORD,  
The rules of their God.  
But they as well had broken the yoke,  
Had snapped the bonds.

X HOW BAD WAS IT?

JER. 5

5 Roam the streets of Jerusalem,  
 Search its squares,  
 Look about and take note:  
 You will not find a man,  
 There is none who acts justly,  
 Who seeks integrity—  
 That I should pardon her.  
 2 Even when they say, "As the LORD lives,"  
 They are sure to be swearing falsely.  
 3 O LORD, Your eyes look for integrity.  
 You have struck them, but they sensed no pain;  
 You have consumed them, but they would accept  
 no discipline.  
 They made their faces harder than rock,  
 They refused to turn back.

Compare to  
 f130 in  
 m. mekka

XI HE WAS CONSIDERED AN OUTCAST

① 10-15  
 אהלו אפי כי ילדתי אפי ריב  
 ואיש קדון לכל הארץ לא נשיתי ולא נשויכי בלה  
 מקלועי אפר יהוה אסילא טרותך לטוב אסלואוהפיעתי  
 כס בנת רעה ובעת ערה אההאוב: הרע ברעו וברע  
 כעפון יחשת: חלק ואוהדתין לבן אמן לא כשתו וקבל  
 בטאותי וקבלומוות: והעברתי את אפיו כארץ לא  
 ידעת כראש קדחה כאפי ילויכם תוקד:

10 Woe is me, my mother, that you ever bore me—  
 A man of conflict and strife with all the land!  
 I have not lent,  
 And I have not borrowed;  
 Yet everyone curses me.

② EVEN HIS OWN FAMILY STOOD AGAINST HIM

11.18-23  
 יהוה -  
 הודיעו ואדעה אז הודיעו בעלדיהם: ואז ככבס  
 אהו יוכל לשבח ולא ידעתי כוונתו וטבו כחשבת  
 כשהיה בין כחמו וכדעתי כארץ טים יטבו לא  
 יכר עוד: ויהו עמתי שפט עמק בון  
 כעית וכן ארחה נקמתם כס כי אהו גלתי את  
 ריב: לכן כדאמר יהוה אלדאשו נקמת  
 חשקוים אהדנפטן לאמר לא יטב טים יהוה וכן  
 כמות כדעתי: לכן כה אמר יהוה נקמת הוה  
 כקר עיניהם החתומים ויטבו כדום טים ונעתיים יטבו  
 כעם: ושארות לא תהיה להם כדאפי דעה אלדאשו  
 נקמת טנת פקדום:

18 The LORD informed me, and I knew—  
 Then You let me see their deeds.  
 19 For I was like a docile lamb  
 Led to the slaughter;  
 I did not realize  
 That it was against me  
 They fashioned their plots:  
 "Let us destroy the tree with its fruit,<sup>h</sup>  
 Let us cut him off from the land of the living.  
 That his name be remembered no more!"  
 20 O LORD of Hosts, O just Judge,  
 Who test the thoughts and the mind,  
 Let me see Your retribution upon them,  
 For I lay my case before You.

21 Assuredly, thus said the LORD of Hosts concerning the men  
 of Anathoth who seek your life and say, "You must not prophesy  
 any more in the name of the LORD, or you will die by our  
 hand"—22 assuredly, thus said the LORD of Hosts: "I am going to  
 deal with them: the young men shall die by the sword, their boys  
 and girls shall die by famine. 23 No remnant shall be left of them,  
 for I will bring disaster on the men of Anathoth, the year of their

③  
כ"ג  
אקס"ג  
113

רד"ק

How can  
not an  
outcast

ותהי עליו עלי אלא שכן דרך המקרא לפעמים כמו נשי למך  
ואל כשה אמר עלה אל ה' את יפתח ואת שמואל ובתרגום  
ירושלמי יחזקאל נביא בר ירמיהו נביא ונקרא ירמיהו בוי על  
שהיו מכזיב אותו :

XII WAS TORN TERRIBLY BY THE EVIL OF HIS DAY  
AND POSES ONE OF THE MOST DIRECT QUESTIONS  
TO GOD ABOUT THE PROBLEM OF EVIL

12 You will win,<sup>a</sup> O LORD, if I make claim against You,  
Yet I shall present charges against You:  
Why does the way of the wicked prosper?  
Why are the workers of treachery at ease?  
<sup>2</sup> You have planted them, and they have taken root,  
They spread, they even bear fruit.  
You are present in their mouths,  
But far from their thoughts.

ענין אלה ומה כי יאמר  
אמר אלהי און העשבים אלהי אלהי אלהי אלהי  
ענין אלה ומה כי יאמר : אלהי אלהי אלהי אלהי  
אמר אלהי אלהי אלהי אלהי אלהי אלהי אלהי

XIII THE PAIN AND DESTINY OF HIS PEOPLE TOUCHED HIM SHARPLY

<sup>19</sup> Oh, my suffering,<sup>b</sup> my suffering!  
How I writhe!  
Oh, the walls of my heart!  
My heart moans within me,  
I cannot be silent;  
For <sup>a</sup>I hear<sup>b</sup> the blare of horns,  
Alarms of war.  
<sup>20</sup> Disaster overtakes disaster,  
For all the land has been ravaged.  
Suddenly my tents have been ravaged,  
In a moment, my tent cloths.  
<sup>21</sup> How long must I see standards  
And hear the blare of horns?  
  
<sup>22</sup> My people are stupid,  
They give Me no heed;  
They are foolish children,  
They are not intelligent.  
They are clever at doing wrong,  
But unable to do right.

<sup>18</sup> <sup>b</sup>When in grief I would seek comfort,<sup>b</sup>  
My heart is sick within me.  
  
<sup>19</sup> "Is not the LORD in Zion,  
Is not her King within her?  
Why then did they anger Me with their images,  
With alien futilities?"  
  
Hark! The outcry of my poor people  
From the land far and wide:  
<sup>20</sup> "Harvest is past,  
Summer is gone,  
But we have not been saved."  
<sup>21</sup> Because my people is shattered I am shattered;  
I am dejected, seized by desolation.  
<sup>22</sup> Is there no balm in Gilead,  
Can no physician be found?  
Why has healing not yet  
Come to my poor people?  
<sup>23</sup> Oh, that my head were water,  
My eyes a fount of tears!  
Then would I weep day and night  
For the slain of my poor people.

15 Attend and give ear; be not haughty,  
 For the LORD has spoken.  
 16 Give honor to the LORD your God  
 Before He brings darkness,  
 Before your feet stumble  
 On the mountains in shadow—  
 When you hope for light,  
 And it is turned to darkness  
 And becomes deep gloom.  
 17 For if you will not give heed,  
 My inmost self must weep,  
 Because of your arrogance;  
 My eye must stream and flow  
 With copious tears,  
 Because the flock of the LORD  
 Is taken captive.

THE BEST PICTURE  
 OF THE PERSONAL  
 STRUGGLE

כך נקרא  
 סיפור

Remember Chap. 1  
 הֵייתִי לְשֹׁחֵק בְּלִי יְהוָה כִּי לֹא אָדָּבֵר אֲזַעֲקָה  
 חֲמָס וְשׂוֹד אֶקְרָא כִּי הָיָה דְבַר יְהוָה לִי לְחֹרֶפֶה וּלְקֹלֶם בְּלִי  
 הַיּוֹם: וְאִמְרַתִּי לֹא אֲזַכְּרֶנּוּ וְלֹא אֲדַבֵּר עוֹד בְּשִׁמּוֹ וְהָיָה בְּלִבִּי  
 כְּאִשׁ בְּעֵרַת עֵצִים בְּעֵצְמֹתַי וְנִלְאִיתִי כִּלְכַל וְלֹא אוֹכֵל: כִּי  
 שָׁמַעְתִּי דְבַר רַבִּים מְגוֹר מִסִּבֵּיב הַגִּידוּ וַנְּגִידֵנוּ כִּלְ אִנּוּשׁ  
 שְׁלֹמֵי שְׁמֵרֵי צִלְעֵי אוֹרֵי יִפְתָּה וְנוֹכְלָה לוֹ וְנִקְחָה נִקְמַתְנוּ  
 מִמֵּנוּ: וְיִהְיֶה אוֹתִי כְּגִבּוֹר עֲרִיץ עַל-בֶּן רִדְפֵי יִכְשְׁלוּ  
 וְלֹא יִכְלוּ בִּשְׂוֹ מְאֹד כִּי לֹא הִשְׁפִּילוּ כְּלִמַּת עוֹלָם לֹא  
 תִשְׁכַּח: וְיִהְיֶה עֲבָאוֹת בְּחֹן צְדִיק רֹאֵה כְּלוֹת וְלֵב אֲרָאָה  
 נִקְמַתְךָ מֵהֶם כִּי אֵלֶיךָ גִּלִּיתִי אֶת-רִיבִי: שִׁירוּ  
 לַיהוָה הַלְלוּ אֶת-יְהוָה כִּי הִצִּיל אֶת-נַפְשׁ אַבְיוֹן מִיַּד  
 מְרִעִים: אֲדוֹר הַיּוֹם אֲשֶׁר יִלְדֵתִי בּוֹ יוֹם אֲשֶׁר-  
 יִלְדֵתֵנִי אֲמִי אֶל-יְהִי בְרוּךְ: אֲדוֹר הָאִישׁ אִשָּׁה בִּשְׂוֹ אֶת-אָבִי  
 לֵאמֹר יִלְדֶלְךָ בֶּן זָכָר שְׂמֵחַ שְׂמֵחָה: וְהָיָה הָאִישׁ הַהוּא  
 כְּעַרְיָם אֲשֶׁר-הִפְךָ יְהוָה וְלֹא נָחַם וְשָׁמַע זַעֲקָה בְּבִקְרָה וְתִרְעוּעָה  
 בְּעַת צָהָרִים: אֲשֶׁר לֹא-מֹתֵתֵנִי מִדָּחַם וְתִהְיֶה לִּי אֲמִי קִבְרִי  
 וְרַחֲמָה הָרַת עוֹלָם: לָמָּה זֶה מִדָּחַם יִצְאֵתִי לְרֹאוֹת עַמִּל  
 וַיִּגְזַן וַיִּכְלוּ בְּבִשְׂת יָמָי:

17 And do you speak to them thus:  
 Let my eyes run with tears,  
 Day and night let them not cease,  
 For "my hapless people" has suffered

THEY WANTED TO ESCAPE  
 THIS SITUATION

Oh, to be in the desert,  
 At an encampment for wayfarers!  
 Oh, to leave my people,  
 To go away from them—  
 For they are all adulterers,  
 A band of rogues.

17 I have not sat in the company of revelers  
 And made merry!  
 I have sat lonely because of Your hand upon me,  
 For You have filled me with gloom.  
 18 Why must my pain be endless,  
 My wound incurable,  
 Resistant to healing?  
 You have been to me like a spring that fails,  
 Like waters that cannot be relied on.  
 19 Assuredly, thus said the LORD:  
 If you turn back, I shall take you back  
 And you shall stand before Me;  
 If you produce what is noble  
 Out of the worthless,  
 You shall be My spokesman.  
 They shall come back to you,  
 Not you to them.

7 You enticed me, O LORD, and I was enticed;  
You overpowered me and You prevailed.  
I have become a constant laughingstock,  
Everyone jeers at me.

8 For every time I speak, I must cry out,  
Must shout, "Lawlessness and rapine!"  
For the word of the LORD causes me  
Constant disgrace and contempt.

9 I thought, "I will not mention Him,  
No more will I speak in His name"—  
But [His word] was like a raging fire in my heart,  
Shut up in my bones;  
I could not hold it in, I was helpless.

10 I heard the whispers of the crowd—  
Terror all around:

"Inform! Let us inform against him!"  
All my [supposed] friends  
Are waiting for me to stumble:  
"Perhaps he can be entrapped,  
And we can prevail against him  
And take our vengeance on him."

11 But the LORD is with me like a mighty warrior;  
Therefore my persecutors shall stumble;  
They shall not prevail and shall not succeed.  
They shall be utterly shamed  
With a humiliation for all time,  
Which shall not be forgotten.

12 O LORD of Hosts, You who test the righteous,  
Who examine the heart and the mind,  
Let me see Your retribution upon them,  
For I lay my case before You.  
13 Sing unto the LORD,  
Praise the LORD,  
For He has rescued the needy  
From the hands of evildoers!

14 Accursed be the day  
That I was born!  
Let not the day be blessed  
When my mother bore me!

15 Accursed be the man  
Who brought my father the news  
And said, "A boy  
Is born to you,"  
And gave him such joy!

16 Let that man become like the cities  
Which the LORD overthrew without relenting!  
Let him hear shrieks in the morning

And battle shouts at noontide—

17 Because [that day] he did not kill me before birth  
So that my mother might be my grave,  
And her womb big [with me] for all time.

18 Why did I ever issue from the womb,  
To see misery and woe,  
To spend all my days in shame!

16 He has broken my teeth on gravel,  
Has ground me into the dust.

17 My life was bereft of peace,  
I forgot what happiness was.

18 I thought my strength and hope  
Had perished before the LORD.

19 To recall my distress and my misery  
Was wormwood and poison;

20 Whenever I thought of them,  
I was bowed low.

21 But this do I call to mind,  
Therefore I have hope:

22 The kindness of the LORD has not ended,  
His mercies are not spent.

23 They are renewed every morning—  
Ample is Your grace!

24 "The LORD is my portion," I say with full heart;  
Therefore will I hope in Him.

25 The LORD is good to those who trust in Him,  
To the one who seeks Him;

26 It is good to wait patiently  
Till rescue comes from the LORD.

27 It is good for a man, when young,  
To bear a yoke;

28 Let him sit alone and be patient,  
When He has laid it upon him.

29 Let him put his mouth to the dust—  
There may yet be hope

כ כ כ

Compare to:

LAMENTATIONS  
Chapter 3

כפתי עולם: גדר בעדו ולא אצא הכבוד נחשתי: גם כי  
אדעק ואשוב שחם תפלותי: גדר דרכי בניית נתיבותי עשה:  
דב ארוב הוא לי אריה במסתרים: דרכי סודר ונפשתי שקב  
טובים: דבר קשתו ויציבתי כמשרא לחי: הביא בכליתי בני  
אשפתו: הייתי שחק לכלי עמי בנינתם כל הימים: השביעני  
במרורים הדוני לענה: ויגרם כחצין עמי הכפישני באפר:  
ותנח סלעם נפשי נשיתי טובה: ואמר אבד נשתי ותתקתי  
ביתוה: וקרעני וסרתי לענה וראש: ובור תוכור ותסית  
עלי נפשי: ואת אשוב אל לבי על-כן אחיל: חסדי יהוה  
כי לא יתבט כי לא יכלו רחמי: חדשים לבקרים רבה  
אסונתך: חלקי יהוה אסרה נפשי על-כן אחיל לו: טוב  
יהוה לקו לנפש תדרשט: טוב ויחיל ודוכם לתטות  
יהוה: טוב לנבר כרשט על בנעוריו: וטוב בדר וידם כי  
נצל עליו: ויתן בעפר פיהו אולי יש תקנה: ויתן לנפשו  
לחי ויבט חרפה: כי לא ינתן לעולם ארתי: כי אסיהוקה  
ויהם כרב חסדו: כי לא ענה סלבו ונה בני-איש: לרבה  
תחת רגליו כל אסורו ארץ: להטות משפט-נבר נה פה  
עליו: לזנת אדם בריבו ארתי לא ראה: כי זה אסר ותתי  
ארתי לא ענה: כפי עליו לא תצא הרעות והטוב: בדר  
יהאובן אדם חי נבר על-חטאו: נחפשה דרכינו ונתקנה  
ונשיבה נדיהוה: נשא לבבנו אל-יבקים אדאל בשמים:  
נהט פשעו ובריו אתה לא סלחת: סכותה באף ותרדפט  
הרנת לא סלחת: סלחת בענין לך בעבור הפלה: התי  
והאיש תשיבט בקרב הנפשים: פנו עלינו פיהם כל-אישנו:

- 30 Let him offer his cheek to the smiter;  
Let him be surfeited with mockery.
- 31 For the Lord does not  
Reject forever,  
32 But first afflicts, then pardons  
In His abundant kindness.
- 33 For He does not willfully bring grief  
Or affliction to man,
- 34 Crushing under His feet  
All the prisoners of the earth.
- 35 To deny a man his rights  
In the presence of the Most High,  
36 To wrong a man in his cause—  
This the Lord does not choose.
- 37 Whose decree was ever fulfilled,  
Unless the Lord willed it?  
38 Is it not at the word of the Most High,  
That weal and woe befall?  
39 Of what shall a living man complain?  
Each one of his own sins!
- 40 Let us search and examine our ways,  
And turn back to the LORD;  
41 Let us lift up our hearts with<sup>d</sup> our hands  
To God in heaven:  
42 We have transgressed and rebelled,  
And You have not forgiven.
- 43 You have clothed Yourself in anger and pursued us,  
You have slain without pity.  
44 You have screened Yourself off with a cloud,  
That no prayer may pass through.  
45 You have made us filth and refuse  
In the midst of the peoples.
- 46 All our enemies loudly  
Rail against us.

XIV

16 Then the officials and all the people said to the priests and prophets, "This man does not deserve the death penalty, for he spoke to us in the name of the LORD our God."

17 And some of the elders of the land arose and said to the entire assemblage of the people, 18 "Micah the Morashtite, who prophesied in the days of King Hezekiah of Judah, said to all the people of Judah: 'Thus said the LORD of Hosts:

'Zion shall be plowed as a field,  
Jerusalem shall become heaps of ruins  
And the Temple Mount a shrine in the woods.'

19 Did King Hezekiah of Judah, and all Judah, put him to death? Did he not rather fear the LORD and implore the LORD, so that the LORD renounced the punishment He had decreed against them? We are about to do great injury to ourselves!"

20 There was also a man prophesying in the name of the LORD, Uriah son of Shemaiah from Kiriath-jearim, who prophesied against this city and this land the same things as Jeremiah. 21 King Jehoiakim and all his warriors and all the officials heard about his address, and the king wanted to put him to death. Uriah heard of this and fled in fear, and came to Egypt. 22 But King Jehoiakim sent men to Egypt, Elnathan son of Achbor and men with him to Egypt. 23 They took Uriah out of Egypt and brought him to King Jehoiakim, who had him put to the sword and his body thrown

DIO HANU'  
DO THE BEST  
JOB POSSIBLE

וַיֹּאמְרוּ הַשְּׂרִים וְכָל־הָעָם  
אֱלֹהֵי־הַכּוֹנֵם וְאֱלֹהֵי־הַנְּבִיאִים אֵיךְ־אִישׁ הַזֶּה מִשְׁפֹּט־מוֹת כִּי  
בִשְׁם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דָבַר אֵלֵינוּ: וַיִּקְמוּ אַנְשֵׁים מִזִּקְנֵי הָאָרֶץ  
וַיֹּאמְרוּ אֶל־כָּל־קְהַל הָעָם לֵאמֹר: מִי־כִיָּה הַמִּוֹרַשְׁתִּי הַיְהוּדָה נָבִיא  
בִּימֵי חֲזִקְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר אֶל־כָּל־עַם יְהוּדָה לֵאמֹר  
כֹּה־אָמַר יְהוָה עֲבֹאוֹת עֵינֶיךָ שָׂדֵה תַחֲרֹשׁ וִירוּשָׁלַיִם עֵינִים  
תִּהְיֶה וְהָר הַבָּיִת לְבָמוֹת יַעַר: הֲהֵמָּה הִמְתִּהוּ חֲזִקְיָהוּ מֶלֶךְ־  
יְהוּדָה וְכָל־יְהוּדָה הֲלֹא יָרָא אֶת־יְהוָה וַיַּחַל אֶת־פִּנֵּי יְהוָה  
וַיִּנָּחַם יְהוָה אֶל־הָרְעָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר עֲלֵיהֶם וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים רְעָה  
גְדוֹלָה עַל־נַפְשׁוֹתֵינוּ: וְגַם־אִישׁ הָיָה מִתְנַבֵּא בִשְׁם יְהוָה  
אוֹדִיָּהוּ בְךָ־שִׁמְעוּהוּ מִקְרִית הַיַּעַרִים וַיִּנָּבֵא עַל־הָעִיר הַזֹּאת  
וְעַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת כָּכָל דְּבָרֵי יְרֵמְיָהוּ: וַיִּשְׁמַע הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים  
וְכָל־גְּבוּרָיו וְכָל־הַשְּׂרִים אֶת־דְּבָרָיו וַיִּבְקַשׁ הַמֶּלֶךְ הַמִּיתוֹ  
וַיִּשְׁמַע אוֹדִיָּהוּ וַיִּרָא וַיִּבְרַח וַיָּבֵא מִצְרַיִם: וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ  
יְהוֹיָקִים אַנְשֵׁים מִצְרַיִם אֶת־אֶלְנָתָן בֶּן־עַכְבּוֹד וְאַנְשֵׁים אֲתוֹ  
אֶל־מִצְרַיִם: וַיִּזְעִיאוּ אֶת־אוֹדִיָּהוּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֵאוּהוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ  
יְהוֹיָקִים וַיִּכְהוּ בַחֲרֵב וַיִּשְׁלַח אֶת־נְבִלְתוֹ אֶל־קַבְרֵי בְנֵי הָעָם:  
אֲךָ יָד אַחִיקֵם בְּךָ־שֵׁן הִיתָה אֶת־יְרֵמְיָהוּ לְבִלְתִּי תִתֵּן אֹתוֹ  
כִּי־הָעָם לְהַמִּיתוֹ:

XV

YHWH WAS A UNIVERSAL PROPHET WHOSE

VISION OF GOD WAS UNIVERSAL

שׂוֹמֵר אֶת-בְּרִית יְהוָה  
וְשׂוֹמֵר אֶת-בְּרִית יְהוָה  
וְשׂוֹמֵר אֶת-בְּרִית יְהוָה

XVI

הָיָה יְהוָה וְיִשְׂרָאֵל  
וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל

# Seal of Ba'alīs Surfaces

*Ammonite King Plotted Murder  
of Judahite Governor*

ROBERT DEUTSCH

Just as archaeological finds flesh out Israelite history, so they also tell us about Israel's neighbors and sometime enemies. Such is the case with the Ammonites, a people who lived east of the Jordan and fought in league with the Philistines against the emerging Israelites (Judges 10:7-9). Both Saul and David engaged the Ammonites in battle (1 Samuel 11; 2 Samuel 11:1). At one point, David's forces besieged the Ammonite capital, Rabbah (2 Samuel 11:1). The remains of the Ammonite capital lie beneath the modern capital of Jordan, Amman, whose name preserves the name of the ancient people.

The Ammonites continued to live across the Jordan from the Israelites for centuries and are often referred to in the Bible. Much of what we know about them we learn from archaeology.

Very recently the seal of an Ammonite king has come to light. This is the first time that we have found the seal of an Ammonite king, and this is its first public announcement. What makes this seal especially exciting is that the king who owned the seal, a certain Ba'alīs, is also referred to in the Bible.

When the Babylonians conquered Judah in the early sixth century B.C.E. and destroyed Jerusalem, they made Gedaliah, who was from a prominent Jerusalem fam-

ily, governor of Judah. Gedaliah, however, was soon murdered, an event still commemorated in Jewish tradition by a yearly fast. The assassin was sent by none other than Ba'alīs, king of the Ammonites (Jeremiah 40:13-41:2).

Ba'alīs's seal (shown on the cover of this issue; the seal impression appears at right) is made of brown agate with white bands and is in fact quite tiny (.5 inches in diameter and .2 inches thick). A small hole was drilled through the center of the scarab-shaped seal for the setting. On the seal are three lines of script, each separated by double rules:

Line 1: [ל] בַּעֲלִיִּשׁ [ע] (*[l]b'lyš[']*) "[Belonging to] Ba'alīs[']"

Line 2: מֶלֶךְ (*ml/k*) "King of"

Line 3: בְּנֵי־אֲמֹנִי (*b[nm]n*) "B[nei Ammo]n."

As indicated by the brackets, the first and last letters in the first line have been reconstructed, but their reconstruction was easy.<sup>1</sup> Almost all seals begin with a *lamed*, or *l*, meaning "belonging to." The last letter of the line, also missing, completes the spelling of the name.

Much more needs to be reconstructed in the damaged third line. Only traces of the first and last letters are visible: the head of the first letter, *bet*, and the



**SEAL OF A KING** Produced by a seal that has recently come to light (see cover photo), the modern-day impression of the Ammonites, albeit in damaged form, those that were once affixed to important documents in the royal Ammonite court. The top line (drawing below), partially reconstructed, reads, "[Belonging to] Ba'alish." The word "king" flanks the winged sphinx at center while the nearly indecipherable bottom line contains the partial first and last letters of the phrase "Sons of Ammon."

The Bible describes the Ammonites as constant enemies from Israel's earliest days in Canaan: "And the Ammonites crossed the Jordan to fight also against Judah and against Benjamin and against the house of Ephraim; so that Israel was sorely distressed" (Judges 10:9). Ba'alish, the early sixth-century B.C.E. king to whom the seal belonged, continued this tradition of animosity when he dispatched an assassin to murder Gedaliah, the Babylonian-appointed governor of Judah. The assassination is commemorated even today in Jewish tradition by a yearly fast.



### The Kings of Ammon

Name	Date
Nahash	10th century B.C.E.
Hanun	10th century B.C.E.
Ba'sha	c. 853 B.C.E.
Shanip	c. 735 B.C.E.
Pado'el	before 701 B.C.E.
Barak-el	c. 675 B.C.E.
Amminadab I	c. 650 B.C.E.
Hissal'el	c. 625 B.C.E.
Amminadab II	c. 600 B.C.E.
Ba'alīs	c. 580 B.C.E.

upper edge of the last letter, *nun*. But this is enough to reconstruct the line as *Bnei Ammon*—literally, the Sons of Ammon, or the Ammonites—since the named king, Ba'alīs, is known as an Ammonite king. Indeed, in the Biblical passage that mentions Ba'alīs (Jeremiah 40:14), he is referred to as the “King [of the] Bnei Ammon,” the same term that we have reconstructed here based on the first and last letters. The same term appears on a well-known bronze bottle, called a *situla* (photo, middle left), found at Tell Siran in Jordan.<sup>2</sup>

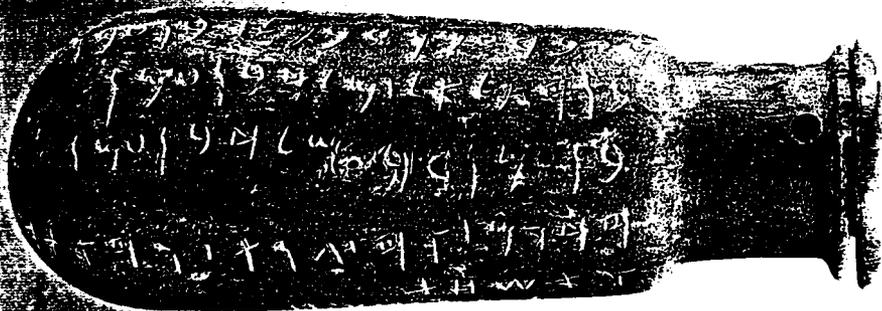
The script on our seal is typically Ammonite. It is a mark of how far our epigraphic knowledge has developed that we can distinguish between the closely related scripts of the Israelites, the Ammonites, the Moabites and the Edomites.<sup>3</sup>

The name Ba'alīs means “Ba'al has saved,” or “Ba'al is salvation.”

This is not the first time Ba'alīs has appeared in the archaeological record. His name also appears in an inscription excavated at Tel el-'Umeiri in Jordan (drawing, lower left). This seal impression, which was made by a high official of the king, reads “Milqom, servant of Ba'alīs.”<sup>4</sup>

The iconography of the royal Ba'alīs seal is as interesting as its inscription: The center and largest register depicts a winged sphinx wearing an Egyptian-style apron. Although the Egyptian influence is clear and strong, just as it is in Israelite culture (perhaps mediated through Phoenicia), the sphinx here has identifying characteristics particular to Ammonite culture. The sphinx has a tail in the shape of the letter *s*: It curves upward to the right and then finishes in a loop to the left.

An identical sphinx is depicted on another Ammonite seal belonging to one “Pado'el.”<sup>5</sup> Pado'el's seal does not give his title, but we know from cuneiform texts from Mesopotamia that Pado'el was the name of an Ammonite king.<sup>6</sup> If, as appears likely, this type of sphinx was an Ammonite royal emblem, the seal of Pado'el probably belonged to the king himself, even though the seal does not identify him as such. Barring the suggestion that this is a royal symbol is an Edomite seal impression bearing the name of the Edomite king Qosgabri, which contains a very similar sphinx with an identical tail (photo opposite, bottom).<sup>7</sup> Apparently this was a royal emblem in both Edom and Ammon.



**AN AMMONITE QUARTET.** The four objects shown here and opposite provide a historical context for the Ba'alīs seal.

The slender 4-inch bottle above boasts of the public

works: “The orchard and the vineyard and the parks and the pools”—erected by

Amminadab I, king of the Ammonites, in about 650 B.C.E.

The bronze bottle was recovered

at Tell Siran, northwest of

Amman, Jordan. Like the

inscription at the Tell Siran

inscription, it uses the phrase

“Sons of Ammon.”

While the Ba'alīs seal is the

only one directly connected

to an Ammonite ruler, it

has the first appearance in

the archaeological record. The

drawing at right shows the

impression of a clay cone,

which served as a stopper for a

jar. The impression reads,

“Milqom, servant of

Amminadab, king of Ammon.”

Milqom presumably served as

a high official. At center in the

drawing, a winged beetle pushes

the same iconography

as the Pin Moore Cross in the

drawing on p. 42.



Still another Ammonite king appears in a bulla also being published here for the first time, but this Ammonite king is otherwise unknown. This bulla (photo at right) comes from the collection of Shlomo Moussaieff. It is made of black clay and is only a little more than a half inch in diameter. The seal impression on the clay is about a quarter of an inch in diameter. A groove around the seal impression indicates that the seal was set in a metal bezel. On the back of the bulla we can see the impression of the cord that tied the document and the texture of the papyrus roll sealed by the bulla. Around the edge appear fingerprints that could well belong to the king himself.

Strangely, for a king, his seal is purely epigraphic; it contains nothing but an inscription. Ammonite seals are usually rich in iconography. Perhaps the royal emblem was on the back of the seal, in which case it would not appear on the bulla.

The inscription is divided into two registers by the common double line and is surrounded by a framing border line. The letters are typically Ammonite.<sup>3</sup> Two dots are marked at the end of the second line to fill the empty space. The bulla, like the seal of Ba'alīs, was purchased in London from a Jordanian antiquities dealer.

The inscription reads

Line 1: 𐤁𐤓𐤓𐤀𐤋 (*brk'el*) "Belonging to Barak'el"

Line 2: 𐤁𐤓𐤓𐤀𐤋 (*hmk*) "the king."

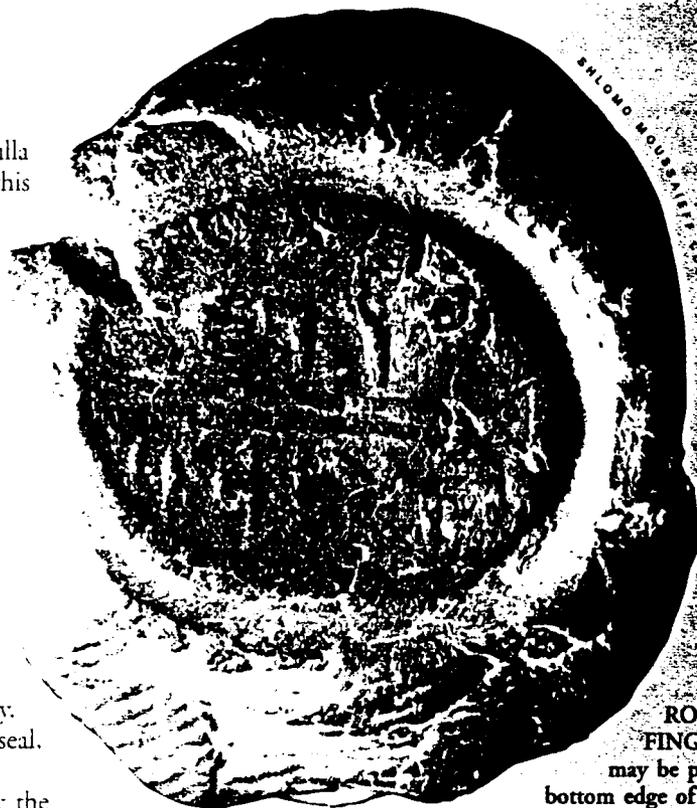
The name Barak-el means "Blessed of God (El)." "El" is a generic term for God used in the Hebrew Bible. The same name also appears in the Bible: The father of Job's friend Elihu is named Barak-el (Barachel) Job 32:2,6).

The name was apparently common among the Ammonites. We know of three Ammonites called Barak-el.<sup>4</sup> However, now we know that there was a hitherto unknown king by this name as well. The paleography—the shape and form of the letters—indicates that he ruled sometime in the first half of the seventh century B.C.E.

The list of known Ammonite kings is short, so the discovery of a new one is especially important. Some are mentioned in the Bible. In addition to Ba'alīs, the Bible also refers to an Ammonite king named Nahash, who threatened to gouge out the right eyes of the men of Jabesh-Gilead (1 Samuel 11:1-2). Nahash ruled in the tenth century B.C.E. (the time of David). Nahash's son, who succeeded him as king, is identified as Hanun (1 Chronicles 19:1-2). A number of other Ammonite kings are known from cuneiform inscriptions (see box, opposite). The total, until the appearance of Barak-el, was nine. Now it is ten.

*Uncredited photos courtesy of the author.*

*endnotes appear on page 66*



### ROYAL FINGERPRINTS

may be preserved on the bottom edge of the lump of clay, or bulla (above), published here for the first time. A double line divides the two line inscription, which reads, "Belonging to Barak-el the king." The name means "Blessed of El," the god widely worshiped in the ancient Near East and the generic name for God in the Hebrew Bible. Unlike most Ammonite royal seals, including that of Ba'alīs, this one contains no iconography.

A winged sphinx strikingly similar to the one on the seal of Ba'alīs adorns the seal on the left; the name of bottom reads simply "Pado'el."

Both sphinxes betray Egyptian influence, but they also display a typical Ammonite flourish: an S-shaped tail. Though not identified as

a Pado'el is known from cuneiform texts to have been an Ammonite king. Because the sphinx was apparently a royal emblem, author Robert Deutsch concludes that this seal belonged to King Pado'el.

①

ערכין ע"ב  
וכן משנה י"ג

האלא אמר ר' יוחנן \*ירמיה החזיר ויאשיה בן  
אמון מלך עליהן ומנא לן דההוד דכתיב כי  
המוכר אל המוכר לא ישוב אפשר יובל  
במל ונביא מתנבא עליו שיבטל אלא מלמד שהחזיר ירמיה ומנלן דיאשיה  
מלך עליהן דכתיב \*ויאמר מה הציון הלו אשר אני רואה ויאמרו אליו אנשי  
העיר הקבר איש האלהים אשר בא מיהודה ויקרא את הדברים \*על המוכח  
בית אל וכי מה טיבו של יאשיהו בבית אל אלא כשהחזיר ירמיהו יאשיהו  
מלך עליהם רב נחמן בר יצחק אמר מהכא \*גם יהודה שת קציר לך ט בשובי  
שבות עמי :

סנהדרין ע"ב  
י"ג

**מתני' עשרת**  
השבטים . שהגלה סנהדרין שנאמר  
(מלכים ב י"ה) וינחם בחלה ונחזור  
נהר גזון וערי מדי : אין עתידים  
לחזור . ממקום שגלו והא דלמרינן  
בגמ' \*ירמיה החזיר לא שהחזיר  
טולן אלא מקלסם החזיר : שנאמר  
וישליכם אל הרץ אחרת כיום הזה .  
שק גזר להם הקב"ה שקיון שטובין  
את תורתו הוא מגלה אותן : כיום  
הזה מה היום מהפיל . בבקר אשל  
ובצהרים מחיר א"ל בערב אפל והולך  
ולמחרתו מחיר הק' עשרת השבטים  
(אין) עתידין לחזור להיות להם חלק  
לעולם הבא לא בבניהם ובני בניהם  
קאמר אלא אותן שגלו עממן אין להם  
חלק בשבטים גמורין הם אכל בניהם  
ודורות הבאים וזכין ומזכין . מ"ד :  
וישליכם . משמע שיהו כולם גולין  
במקום אחד אל הרץ אחרת והיינו  
עשרת השבטים שהגלם סנהדרין  
והשוכים במקום אחד כדלמרינן  
(לעיל דף נ"ד) . שהולכים למדינת הפרסי  
אכל ב' השבטים לא גלו למקום  
אחד אלא נספדו בכל הארצות  
ועליהם הוא אומר השקפה להם  
ואקבלם (זכריה י') : ה"ג מתני' עשרת  
השבטים אין עתידין לחזור :  
**גמ'** הו רבנן עשרת השבטים  
אין להם חלק לעולם הבא שנאמר  
ויתסם ה' מעל ארמתי וגו' .  
ואיך דמפרשי עשרת השבטים אין  
להם חלק לעולם הבא היינו לימות  
המשיח שלא יקבלם משיח עם שאר  
גלויות לפי שספדו בגטת ארץ ישראל

②

**מתני' עשרת**  
השבטים אינן עתידין לחזור שנא' וישליכם  
אל ארץ אחרת כיום הזה מה היום הולך  
ואינו חוזר אף הם הולכים ואינן חוזרים דברי  
ר"ע ר"א אומר כיום הזה מה יום מאפיל  
ומאיר אף עשרת השבטים שאפילה להן  
כך עתידה להאיר להם : **גמ'** ת"ר \*עשרת  
השבטים \*אין להם חלק לעוה"ב שנאמר  
\*ויתסם ה' מעל ארמתי באף ובחמה  
ובקצף גדול ויתסם ה' מעל ארמתי בעוה"ו  
וישליכם אל ארץ אחרת לעוה"ב דברי ר"ע  
ר"ש בן יהודה איש כפר עכו אומר משום  
ר"ש אב מעשיהם כיום הזה אינן חוזרין  
ואם לאו חוזרין רבי אומר באים הם לעוה"ב  
שנאמר \*ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו'  
אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שבקה ר"ע  
לחסידותיה שנא' \*הלוך וקראת את הדברים  
האלה צפונה ואמרת שובה משובה ישראל  
נאם ה' ולא אפיל פני בכם כי חסיד אני נאם  
ה' לא אמור לעולם

④  
גנה תמית  
ג' ג' נ' נ'

כא הם שבטים שהגלה סנהדרין  
כמ"כ וינסו בחלה וחסר נסר גזון וערי מדי (מ"ב  
י"ח) , וכסם טוהם מפני שגלוהם דברו נגטת הרץ  
הראל כמטאר בסנהדרין ל"ד א' . כ"ב יתקן למר  
דנראה לו לפרש דרומן כיה על עשרת השבטים ,  
מאוס דנאמת קר היה הסמכה אלהם שהולכים סנהדרין  
למקום אחד למדינת הפרסיא וזה נמשך בין אגווס  
אכל עמי השבטים , יסודם ובמשיח , לא נלי למקום  
אחד אלא נספדו לכל הארצות , וא"כ אי עליהו קאי  
ס"ל למר וישליכם אל ארצות אחרות , בלשון רבים .

ע' ארבעה עשר ירמיהו ע"ב  
התל מסכה ע"ב בניה  
כי ארבעה

כ' יצחק סנהדרין ע"ב י"ג

⑤

**ע"ב גמ' ויאשיה בן אמון מלך עליהן . כ"ב כמה מקראות**  
לעדים על אמתת דבר זה הנה כתוב בחלת מעשיו ובערי מנשה ואפרים ושמעון ועד נפתלי וגו' וינתן וגו' וכל  
החמנים גדע בכל א"י וכתוב ויתנו את הכסף אשר חספו מיד מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל ונאמר בפסח  
שעשה ויעשו ב"י המלאים את הפסח ולא נעשה פסח כמוהו בישראל וגו' וכל יהודה וישראל . ואע"פ שגם  
חזקיהו עשה פסח והיו שם ג"כ מהשבטים אכל רבים היו משחקים ככתוב שם משא"כ בפסח יאשיהו היו כל  
השבטים שוים לטובה וכן נראה ממ"ש בערי שומרון ויזנת את כל כהני הנזנות מכלל שהיה לו שם ממלה  
מוחלטת :

**סד כ"ל הקהל באחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות ששים**

סד) כל הקהל באחד . כשהיו כולם  
ביחד עם הכהנים והלוים והנתינים היה בהם השבון וה  
ובני ישראל המנוים למעלה הם של שבט יהודה ובנימין  
ואותם אשר נחסרו מהשבון זה שלא תמלאם למעלה הם היו  
משאר השבטים וכן מפורש בסדר עולם כל הקהל כאחד  
ארבע רבוא וגו' ובפרטן אינן אלא שלשים אלף י"ג אלף  
היכן הם אלא שעלו משאר השבטים :

ע' ארבעה עשר י"ג

ה' תש"ח (1948) : 10 : א"ל

**בזמן** - שחיה

משמע ט' - פירש בקצת' והשמות קרקע לא נהגה בבית שני כדאמרי' בירושלמי בפרקין מנין שאין שמיטה טרחה אלא בזמן שהיובל טהר שנאמר חה דבר השמיטה שמוט אחת שמיטה יובל ואחת שמיטה שביעית ט' וצבית שני האיל ולא נהג יובל שלא היו כל יושביה עליה לא נהגה שמיטה מדאורייתא והא דאמרי' בערכין (דף נב:) מטו יובלות לקדש שמיטין הייט מדרבנן וקשה לר"ח דהיה לו להביא הדין הירושלמי ואפי' נאמר דסמך אהיהו והך דהכא מיימי משום כספיה אחי קשה בריש מעמד קטן (דף נב:) דפריך חרישה ורעיה בשביעית מי שרי ומייתי הך דהכא והתם לא שייך כלל לחיובי אלא הדין הירושלמי ונראה לר"ח דהשמיטה קרקע דהכא והתם לא חיירי בחרישה ורעיה אלא בשדות החוזרות לבעלים כיוצא בהשמיטה קרקע קרי ליוצא ולשביעית השמיטה כספיה ולא יובל \*כדאמרינן בהדיא\* (בפרשת ראה) אנו ודריש לה מדבר השמיטה שמוט וה"ק בזמן שחיה שמיטה יובל אחת שמיטה שביעית כי הדין הירושלמי ור"ח דבבית שני נהג יובל דאמרינן בפרק ד' מתוכרי כפרה (כריתות דף יא:) ואשמיט חיל לאן על אשמתה מלמד שסלן שפחות חרופות בעלו ושפחה חרופה הייט חליה שפחה וחליה בת חרין המאורכה לעבד עברי ועבד עברי איט טהג אלא בזמן שהיובל טהג כדאמר בס"פ המקדיש שדו (ערכין דף כ"ט) ולא מסתבר לומר שהביאו על שבעטו שפחות חרופות בבית ראשון כדאשכחן בספ"ק דהוריות (דף ו') שהביאו על ע"ו שעבדו בימי נדקיהו דבע"ו השכחן דנחשוו אכל על שפחה חרופה לא אשכחן דנחשוו ועוד דהא נהג כתי ערי חומה בבית שני כדחנן במסכת ערכין (דף לא:) ומייתי לה לקמן במי שחחו (דף ע"ג) בראשונה היה נטמן הקרקע ט' ואמרינן נמי בסוף המקדיש שדו (ערכין כ"ט) דכתי ערי חומה אין טהגין אלא בזמן שהיובל טהג ולא חיקון הלל פרוכטול לדורו שהרי היה בזמן הבית וההלל ושמשון נהגו גשירותן בפני הבית ק' שנה (שנת ט"ו) אלא לאמר תרכין

הוא ידעי דמרוז ביהא כדאמרינן בגזיר כפ' ב"ש (דף נב:) והא דבעי בסמך לדריה הקן לאו לדריה ממש אלא לדור הסמך אחר חורבן חי נמי הדין בעיה אליבא דרבא דמגני הפקר ב"ר היה הפקר והא דאמר בסוף ערכין (דף נב:) מטו יובלות לקדש שמיטין דמשמע דיובל לא נהג הייט למחי דא"ל ההם מעיקרא דלא חזרו עשרת השבטים שגלו ולא היו בגלות צבל אלא ב' שבטים וכשעלו בבית שני לא היו כל יושביה עליה אכל במסקנא דאמרי' דירמיהו החזיק ויאשיהו מלך עליהן נמלחו דהיו קם מ"ב שבטים ואע"ג שלא עלו טולם חשיב כל יושביה ומיאו קשה דויל קרי כי רב הוא דבעורא מני לכל י"ב שבטים :

**ה' שִׁמְעוּ אֶת־הַדְּבָר  
הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִוְיָה  
בְּבֵית יִשְׂרָאֵל: נִפְלְאָה לֹא־תוֹסֵף קוּם  
בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל נִשְׁאָה עַל־אֲדָמָתָה**

9 0118  
ערך ה'

**ה' (ב) בתולת ישראל.** משיגלו בימי הושע בן הלה (מ"ב ט"ו) לא יעמוד עוד מלך מעשרת השבטים : עליו נחבתי על הרעה אשר העבתי לעשות לו ואם רגע אדבר על גיועל כמלכה לבנות ונשוע ואם יעשה הרע בעיני בלתי שביע בקולי ונחבתי על הסיבה אשר אברתי להיטיב אותי והופך הקב"ה בדה טובה לבדה פ רעניות ומדת פורעניות' למה טובה: ה' (ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל . על עשרת השבטים היא אובר כשהגלה שלכנאסר כלך אשור בשנת תשע

10

**מהר"י קרא**  
לחוש בן אלה ויירש אותם בלחלה ובחבור נהרי גוון וערי מדי שוב לא הזרו: (ד) דרשוני יחי . ואף על פי שגורתי

101  
102

ה' (א) נשא עליכם . מרים קול קינה עליכם אהס בית ישראל : (ב) נפלה . כ"ל הכה עתה עתה ישראל נפלה בשפל העלז ולא תוסיף עוד לקום להזור לקדמוה לממשלתה כדאשונה עד אשר יגלו מהרנט (אכל בגולה העמידה ישועו גם המה כמו יסודה וצניעין ומלך להד יחיה לכולם ויהזרו ל"כ גם הס לממשלתה

1313

ה' (א) שמועו את הדבר הזה . וקוננו אותו: (ב) נפלה . בתולת ישראל . מלכות בית יהוא צמות ורבעט בימי חושע בן אלה על ידי כלך אשור שגא שבו עדיין לארצם כי בטוב גלות בבל לא שבו הם אבל עוד עתידים להזור כי

1314  
13

וגי: (א) שבעו . כיון שאין אתם רוצים לשוב אלי שבעו הקינה שאני נושא: (ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל . לא תוסיף קום לזכר ארדך וזה אמר על עשרת השבטים שגלו כמת נביאים נבאו עליהם שישובו והנה מצאנו כמו לא תוסיף חת שאינו ר"ל לעולם אף על פי שכתוב בו ערד הוא כה שאמר ולא יספו עוד נדודי ארם לבא בארץ ישראל . ואהריו כתיב ויחי אחרי כן ויקבוך בן הדד את כל כהנתו יגו . וכן ולא תוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו ונאמר וחייל פרעה יצא כמצרים:

14

ד' יוחנן הזה רגיל דהוה קא אויל וייתיב \*אשערי דטבילה אמר כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי ונהוי להו זרעא דשפירי כותי אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מעינא בישא אמר להו אנא \*מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלמא ביה עינא בישא

15

JEWS OF ETHIOPIA ?

References to the Jews of Ethiopia

(1) 33/א : (9) מאין - endorsed -

(12) מאין } reservations  
 (13-14) מהר"ק

(11-13) ע"י - מאין - המאין : accepted the authority

(15-16) מאין : מאין (3) מאין (3) a question of מאין and מאין

According to this opinion, their religion is assumed. However the problem of מאין still exists because of מאין. "מאין" solution involved מאין as well.

See also מאין (3) - where מאין questions permissibility for marriage but strongly reiterates their status as Jews and requires מאין of them. (Equal in status to Karaites)

הנה (לח) קא (מט) הקראים חסור להתחתן בהם (מה) וכולם הם [כך] ספק מחזיקים ספק ואין מקבלים אותם אם רוצים לחזור (בני מ"כ בחשונת ר' שמשון) [כך] חנל (3) האנוסים המחזיקים לדת ישראל יציל שמואל להתחתן בהם כמו בשאר גרים (הרי"ב) :

מאין  
מאין  
מאין

yet מאין (א) was written for freed Falashas - מאין - מאין which seems to assume a non-Jewish identity.

מאין (3) - מאין (1)

How the situation has changed since מאין מאין - מאין מאין מאין

Law of Return applied to Falashas as of April 15, 1975

what does a person need to do to acquire the status of a Jew?

(1) Document (2) מאין see מאין - מאין

מאין - conducting oneself as a Jew מאין - for 30 days מאין

ORIGINS OF FALASHAS

פרק ט

א ושלש אצבעות... אצבעות... אצבעות...

מדע. הלכות דעות פרק ט

א ושלש אצבעות... אצבעות... אצבעות... אצבעות...

פרק ט

א ושלש אצבעות... אצבעות... אצבעות...

מדע. הלכות דעות פרק ט

א ושלש אצבעות... אצבעות... אצבעות... אצבעות...

# DESTINY, BASHERT, MAZEL

100

## I FREE WILL

חכמת האבות גמול

### פרק חמישי

**א רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו. ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו. הוא שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע. כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע וכיון שכן הוא פן ישלח ידו: ב אל יעבור במחשבתך דבר זה שאיברים טפשי אומה'ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה נזר על האדם כתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע. אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או [ב] סכל או רחמן או אכזרי או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות. ואין לו מי שיכפהו ולא נזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נטתה לאי זו דרך שירצה. הוא שירמיהו אמר כפי עליון לא תצא הרעות והטוב. כלומר אין הבורא נזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע. וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו. ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו ונמלה רעה. היא שכתוב אחריו מה יתאונן אדם חי וגו'. וחזר ואמר הזאיל ורשותנו בידנו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידנו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה וגו': ג ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים. וכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום. כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עשה בין טובים בין רעים. ומפני זה הענין נאמר מי יתן והיה לבבם זה להם. כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא נזר עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם:**

## II אין עוד מלבדו אמר רבי תנינא ואפילו

כשפים ההיא איתתא דהות קא מהררא למישקל עפרא מתותיה כרעיה דרבי תנינא אמר לה שקולי לא מסתייעא מילתך אין עוד מלבדו כתיב 'האמר ר' יוחנן למה נקרא שמן כשפים' שמכרזשין פמליא של מעלה שאני ר' תנינא דנפישא וכותיה ואמר ר' תנינא אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכרזן עליו מלמעלה שנאמר 'מה' מצעדי גבר כוננו' ואדם מה יבין דברו

10/5

*There is none else beside Him:7 R. Hanina said, Even sorcery.8 A woman once attempted to cast a spell over R. Hanina.9 He said to her, 'Try as you will, you will not succeed in your attempts, for it is written, There is none else beside Him'. Has not, however, R. Johanan declared, Why is sorcery called keshafim? Because it overrules [the decree of] the heavenly council?10 - R. Hanina was in a different category, owing to his abundant merit.11*

*עליון  
heavenly council  
as the laws of  
nature*

*R. Hanina further said, No man bruises his finger here on earth unless it was so decreed against him in heaven, for it is written, It is of the Lord that a man's goings are established.1 How then can man*

## III

לכדדישרכי תנינא בר פפא דדרישר תנינא בר פפא: איתו מלאך המטנה על הדרין לילה שמו וטמל מפה ומעמידה לפני הקב"ה ואמר לפניו רביש'ע מפה זו מה תהא עליה גבור או חליש הכם או טיפש עשיר או עני ואילו רשע או צדיק לא קאמר כדר' תנינא \*דאי' תנינא הבל בדי שמים' תיך מיראת שמים שנאמר \*ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראהו

**IV** דברך ביד שמים חן מלאה שמים ונחלת נערוהו (כחוטתני) דאזר הכל ביד שמים חן מליניס ומחס האזר חירי בתלוחת האדם וכמדותו והאם חירי במאורעות כות מלאה ושרטנות האכל עגור פלז ודאי יסל לחזק כדאמר בתולין (דף ב) אין אדם טוקף אלכש מלמטה אל"כ מכרזן עליו מלמעלה חן מליניס ומחס סטל לשמר פלזו וא"כ הוא חוקיה חזק דהו ליה בני דלח מטען (גרסא י')

אלגמ דעגד קודם לידה שלא יחזיק שמים וי"ל דהאלהה מה שנתחד לחיות ושוד דכרנס דכרנס סלי נמול כדאמר בשילה שכת (דף סד) מן החסידים כדק יחזק במלכות החסידים כשכח מסקף קדישא וכן הא דאמר כדאמר לחמס דרב נחמן בר יצחק כדק נבטל ליה (סג) \*אשר חזק זה ביד שמים כי אין אדם יחזק לשטת הילך במלכות

ALSO -46-  
16/10  
כח.  
תי מליניס  
בני מליניס

It was recorded in R. Joshua b. Levi's notebook: He who [is born] on the first day of the week [Sunday] shall be a man without one [thing] in him. What does 'without one [thing] in him' mean? Shall we say, without one virtue? Surely R. Ashi said: I was born on the first day of the week! Hence it must surely mean, one vice. But surely R. Ashi said: I and Dimi b. Kakuza were born on the first day of the week: I am a king<sup>6</sup> and he is the captain of thieves!<sup>7</sup>—Rather it means either completely virtuous or completely wicked.<sup>8</sup> [What is the reason? Because light and darkness were created on that day.]<sup>9</sup> He who is born on the second day of the week will be bad-tempered. What is the reason? Because the waters were divided thereon.<sup>10</sup> He who is born on the third day of the week will be wealthy and unchaste. What is the reason? Because herbs were created thereon.<sup>11</sup> He who is born on

the fourth day of the week will be wise and of a retentive memory.<sup>1</sup> What is the reason? Because the luminaries were suspended [thereon]. He who is born on the fifth day of the week will practise benevolence. What is the reason? Because the fishes and birds were created thereon.<sup>2</sup> He who is born on the eve of the Sabbath will be a seeker. R. Nahman b. Isaac commented: A seeker after good deeds.<sup>3</sup> He who is born on the Sabbath will die on the Sabbath, because the great day of the Sabbath was desecrated on his account. Raba son of R. Shila observed: And he shall be called a great and holy man.<sup>4</sup>

R. Hanina said to them [his disciples]: Go out and tell the son of Levi, Not the constellation of the day but that of the hour is the determining influence. He who is born under the constellation of the sun<sup>5</sup> will be a distinguished<sup>6</sup> man: he will eat and drink of his own and his secrets will lie uncovered; if a thief, he will have no success. He who is born under Venus will be wealthy and unchaste [immoral]. What is the reason? Because fire was created therein.<sup>7</sup> He who is born under Mercury will be of a retentive memory and wise. What is the reason? Because it [Mercury] is the sun's scribe. He who is born under the Moon will be a man to suffer evil, building and demolishing, demolishing and building, eating and drinking that which is not his and his secrets will remain hidden: if a thief, he will be successful.<sup>8</sup> He who is born under Saturn will be a man whose plans will be frustrated.<sup>9</sup> Others say: All [nefarious] designs against him will be frustrated. He who is born under Zedek [Jupiter] will be a right-doing man [zadkun.] R. Nahman b. Isaac observed: Right-doing in good deeds.<sup>10</sup> He who is born under Mars will be a shedder of blood. R. Ashi observed: Either a surgeon, a thief, a slaughterer, or a circumciser. Rabbah said: I was born under Mars.<sup>1</sup> Abaye retorted: You too inflict punishment and kill.<sup>2</sup>

It was stated, R. Hanina said: The planetary influence gives wisdom, the planetary influence gives wealth, and Israel stands under planetary influence. R. Johanan maintained: Israel is immune from planetary influence.<sup>1</sup> Now, R. Johanan is consistent with his view, for R. Johanan said: How do we know that Israel is immune from planetary influence? Because it is said, *Thus saith the Lord, Learn not the way of the nations, and be not dismayed at the signs of heaven, for the nations are dismayed at them:*<sup>2</sup> they are dismayed but not Israel.<sup>3</sup> Rab too holds that Israel is immune from planetary influence. For Rab Judah said in Rab's name: How do we know that Israel is immune from planetary influence? Because it is said, *and he brought him forth from abroad.*<sup>4</sup> Abraham pleaded before the Holy One, blessed be He, 'Sovereign

of the Universe! one born in mine house is mine heir.'<sup>7</sup> 'Not so.' He replied, 'but he that shall come forth out of thine own bowels.'<sup>8</sup> 'Sovereign of the Universe!' cried he, 'I have looked at my constellation and find that I am not fated to beget child.' 'Go forth from [i.e., cease] thy planet [gazing], for Israel is free from planetary influence. What is thy calculation? [156b] Because Zedek [Jupiter]<sup>9</sup> stands in the West?<sup>10</sup> I will turn it back and place it in the East.' And thus it is written, *Who hath raised up Zedek from the east?*<sup>11</sup> *He hath summoned it for his sake.*<sup>12</sup>

From Samuel too [we learn that] Israel is immune from planetary influence. For Samuel and Ablat were sitting, while certain people were going to a lake.<sup>13</sup> Said Ablat<sup>14</sup> to Samuel: 'That man is going but will not return, [for] a snake will bite him and he will die.' 'If he is an Israelite,' replied Samuel, 'he will go and return.'<sup>15</sup>

While they were sitting he went and returned. [Thereupon] Ablat arose and threw off his [the man's] knapsack, [and] found a snake therein cut up and lying in two pieces. Said Samuel to him, 'What did you do?'<sup>1</sup> 'Every day we pooled our bread and ate it; but to-day one of us had no bread, and he was ashamed. Said I to them, "I will go and collect [the bread]".<sup>2</sup> When I came to him, I pretended to take [bread] from him, so that he should not be ashamed.' 'You have done a good deed,' said he to him. Then Samuel went out and lectured: *But charity delivereth from death;*<sup>3</sup> and [this does not mean] from an unnatural death, but from death itself.

From R. Akiba too [we learn that] Israel is free from planetary influence. For R. Akiba had a daughter. Now, astrologers<sup>4</sup> told him, On the day she enters the bridal chamber a snake will bite her and she will die. He was very worried about this. On that day [of her marriage] she took a brooch [and] stuck it into the wall and by chance it penetrated [sank] into the eye of a serpent. The following morning, when she took it out, the snake came trailing after it. 'What did you do?' her father asked her. 'A poor man came to our door in the evening,' she replied, 'and everybody was busy at the banquet, and there was none to attend to him. So I took the portion which was given to me and gave it to him.' 'You have done a good deed,' said he to her. Thereupon R. Akiba went out and lectured: *'But charity delivereth from death':* and not [merely] from an unnatural death, but from death itself.

From R. Nahman b. Isaac too [we learn that] Israel is free from planetary influence. For R. Nahman b. Isaac's mother was told by astrologers, Your son will be a thief. [So] she did not let him [be] bareheaded, saying to him, 'Cover your head so that the fear of heaven may be upon you, and pray [for mercy]'. Now, he did not know why she spoke that to him. One day he was sitting and studying under a palm tree; temptation<sup>6</sup> overcame him, he climbed up and bit off a cluster [of dates] with his teeth.<sup>7</sup>

ASTROLOGERS - 615 21:00  
212 - 27:00 (1/2)

IS THERE PLANETARY INFLUENCE  
OR NOT?

IF THERE IS WHY DOESN'T IT  
AFFECT [620] 1/2?

HOW DO WE AVOID IT?

IS THERE A POINT IN IT? - JEWS ARE

47

VI

מניין שאין שואלין בכלדיים שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך

כסתי' ק"א

Rabbah b. Bar Hanah said in the name of R. Samuel b. Martha in Rab's name on the authority of R. Jose of Huzal: How do we know that you must not consult astrologers? Because it is said: Thou shalt be whole-hearted with the Lord thy God.

נדרין זכ  
קמ קנא

אברהם - תמים תהיה  
עם ה' אלהיך

VII

(יג) וטעם תמים תהיה עם ה' אלהיך. שנייחד יי לבבנו אליו לבדו ונאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמתת כל עתיד. וממנו לבדו נדרוש העתידות לנביאיו יי או מאנשי חסדיו. רצונו לומר אורים ותומים. ולא נדרוש מהוברי שמים יי ולא מזולתם. ולא נבטח שיבאו דבריהם על כל פנים אבל אם נשמע דבר מהם נאמר הכל בידי שמים יי. כי הוא אלוהי האלהים עליון על הכל היכול בכל. משנה מערכות הכוכבים והמזלות כרצונו. מפר אותות בדים וקוסמים יהולל יי. ונאמין שכל הבאות תהיינה כפי התקרב האדם לעבודתו יי. לפיכך אחר אוהרת שאלת העתידות מקוסם דורש בעד החיים אל המתים. אמר שתהיה תמים עם השם בכל אלה ולא תירא ממגיד עתידות יי אבל מנביאו תדרוש ואליו תשמע. זה דעת יי אונקלוס שלים תהא יי בדחלתא דה' אלהך. שלא תהיה חסר ביראתו. כי תמים תהא השלם בדבר. כמו שה תמים יי. שאין בו מום ושום חסרון. וזו מצות עשה יי. וכבר הוכרתי זה בפסוק והיה תמים יי:

כמבן  
דברין  
יח"א

VIII

הלכות מעונן ומכשף

קעט שלא לכשף לעונן ולנחש. ובו י"ט סעיפים:

אלו סעיין  
יח"א

- א (א) אין שואלין בתוים בכוכבים ולא כגורלות:
- הנה (ב) משום שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך (כ"י נפש חוכמת דע"ס ונכנס ספרי) א (ג) וכל"ס (א) \* דלכור לשלול (ב) נקוסמים ומנחשים ונמכשפים (פסקי מהרא"י סי' ז'):
- ב (ד) נהגו ישאין מתחילין (א) בכ' ובר' (ד) יואין נושאין נשים אלא במילוי הלבנה:
- הנה (ו) ולכן נהגו ג"כ לכהחיל ללמוד בר"ח כי אע"פ שאין ניתוס יש סימן (סמ"ק סימן קל"ו) (ז) נפש שלום יודע שפול כנגד המלך לא יעשה ולא יספור על האם ב אלו שאין לחקור אחר זה משום חמים תהיה (השונם רמב"ן סימן קס"ו) כמו שנחבאל:

IV י"ט ד"א ד"א  
כ"א

כחבו כאלוהים ויל שיש סימן כלל (ג) סלכנס כליל סוד שיקרם לו או לקרוביו בלוחם כשנס ויש מי שכתב שאין לדקדק בזה כדי שלא יתרחם חולים גם כי רבים אינם מבינים טעמין על בורין ויותר טוב להיות תמים ולא לחקור עתידות כאלו.

כמבן  
אורח ת"פ  
תרס"ב

X

פתחי תשובה

קעט (א) ראשון לשאל. סי' נהשונם דרכיו כמדוע סי' ספי"ב: (ב) נכנסים עכ"פ ופי' כשונם משכונם יתק' סי' י"ט אלפי זכ"ס על כוכבים היתר נדרוש נמכשפים נכביל מלכ דיל דהוויכ כוס נאשמו דרשני סוד נגמלא דמכודין דבן נח מלכ על הכישוף כו' אהל חק כו' ק"ל דלא כדשני' איכ' אין כלל רק איסור אמירס ואיסור דמכ"ס ספי"ב כפ"ו נשאלו בכלדיים אלוהי נחלם שרי נכרס' למלכ שיש בו סכנה ופי"ט שומר נפשו ירחק מפי"ט:

מתחילת יתאזכר  
יח"א  
ק"א

XI

שמעו אתהקדבר אשר דבר יהוה עליכם בית ישראל: א  
פה ו אשר יהוה אליהם היום אלהתקדמו ומאיתות  
השמים אלהתקדמו ביהוה היום מקדמו: ב  
השמים נביל יהא ביהוה מיעד ביהוה מיעד יהיה השמים

LEN EXISTS BUT ONLY AFFECTS PIC

יח"א  
ז-א

XII

ופתהשא עליך השמקמה וראית  
אתהשמש ואתהירח ואתהכוכבים כל צבא השמים  
תהיה השמקמה לך ומכרתם אשר הלך דהא אלהיך  
אתם לכל העמים תחת כל השמים:

דברין  
ק"א

כ"א הרמ"ב

ASTROLOG

2. When the Holy One, blessed be He, was about to create the world, He said to the Prince of darkness: "Get thee hence from Me, because I desire to begin creation with the light and the luminaries whence it comes." Thereupon the Prince of darkness said to himself: "If I listen to Him and have my darkness lighted up, I would at once become His slave for ever. It is better that I make myself out as not having heard Him so that I seem to be inadvertently, not deliberately, sinful."

Immediately the Holy One, blessed be He, rebuked the Prince of darkness for his rebelliousness. Nevertheless other princes in heaven (proclaimed the Prince of darkness to be king over them), and he in turn bestowed pavilions after pavilions upon them, as is said *Darkness bestowed pavilions to those round about him,*<sup>2</sup> *a gathering of waters* (2 Sam. 22:12)—that is, [since "darkness was upon the face of the deep" (Gen. 1:2)], all of these princes were gathered together as in one dark sea. But then the Holy One, blessed be He, rebuked them for their rebelliousness, and drop by drop, so to speak, the entire gathering was dispersed.<sup>3</sup>

When the Prince of darkness realized that the Holy One, blessed be He, had rebuked him, he proceeded to ask: "Master of the universe, why dost thou give being to light before Thou givest being to me?"<sup>4</sup> The Holy One, blessed be He, replied: "If thou dost not betake thyself hence, I shall rebuke thee so strongly this time as to have thee perish from the world." Thereupon the Prince of darkness asked: "After the light, what wilt Thou create?" "Thee." "And after me what wilt Thou create?" "The Twins of the Zodiac." The Prince asked: "Why the Twins of the Zodiac?" "Because the Twins are the sign for man, since man,

when I create him, will follow a dual course<sup>5</sup> of light and darkness." The Prince asked: "Master of the universe, the sign for light<sup>6</sup>—what is its name?" "The Ram." "And my sign in the Zodiac—what is its name?" "The Bull." "Why?" "Because it is usual for lambs to be white and usual for bulls to be black. Moreover, the ram suggests Israel: 'A flock of rams, so scattered' (Jer. 50:17). And being white as lambs, Israel will study Torah which is light, and by means of Torah they will see light, as is said *For with Thee is the fountain of life; in Thy light we will see light* (Ps. 36:10)." "And when will Israel make use of Thy light?" "When the Messiah who is called bullock,<sup>7</sup> as in the verse *His firstling bullock, the glory of light will be his* (Deut. 33:17), comes: at that time the Messiah will cast the nations of the earth into deep shadow, as is said *For, behold, darkness shall cover the earth, and gross darkness the peoples. But upon thee the Lord will arise* (Isa. 60:2)."

Then the Prince of darkness asked again, saying: "After the Twins what wilt Thou create?" God replied: "The Crab." "Why?" "Because, like a crab, man scrabbles together his possessions out of holes and cracks." "And after that, what wilt Thou create?" "The Lion, because after a man gathers up his possessions out of holes and cracks, he then becomes rich and thinks himself as powerful as a lion." "And after that, what wilt Thou create?" "Virgo, because after a man becomes rich and strong like a lion, he becomes as plump as a virgin." "And after that, what wilt Thou create?" "The Balances, for, being plump as a virgin, man is weighed in the balance." "And after that, what wilt Thou create?" "The Scorpion. Because when a man is weighed in the balance and iniquities are found in him, he is made to go down to Gehenna and is punished in the region where serpents and scorpions abound." "And after that, what wilt Thou create?" "The Archer with his bow. Because after going

see also 789157 100  
introduction to every month

If the planets have no affect  
why does a source like  
this exist?

down to Gehenna and receiving the punishment due him, the sinner is forgiven all his iniquities, and like an arrow from the bow he is flung forth from Gehenna." "And after that, what wilt Thou create?" "Capricorn, because upon being flung forth from Gehenna, he romps about like a kid." "And after that, what wilt Thou create?" "The Water Bearer with his bucket, because after a man's iniquities are forgiven him, I splash pure water upon him so that he becomes pure." "And after that, what wilt Thou create?" "The Fish, because after man is purified, he inherits the world-to-come. Whereupon the evil eye<sup>8</sup> can no more prevail over him than it can over a fish, nor can the [planet that rules the] hour of one's birth affect his destiny—then, only the [planet that rules the] present hour can affect it."

Why was the sun created first [as the only luminary]? Because it was intended that the same luminary illuminate the world, all of it, [by night as well as by day]. And after the sun, the double star, Mercury-Venus, was created. Foreseeing, however, that the generation of the flood would provoke Him [by sexual license], God separated Mercury and Venus so that each was by itself, instead of being entwined one with the other. Mercury came to symbolize Abraham who was to shine forth upon the world, all of it, like the brightest of stars. And then was created the moon, whose light, waning and waxing, symbolizes Israel.<sup>9</sup> And then was created Saturn, [the Enslaver],<sup>10</sup> symbolizing the nations of the earth who were to enslave Israel. And then was created Jupiter (*Sedek*), to symbolize the strict justice (*sedek*) that will be meted out to the nations of the earth. Finally was created Mars—the Red Star—as a symbol of the punishment He intends for the nations. How shall the nations be dealt with? They will fall into the red fire of Gehenna—to let them know this He created the Red Star.

*The heavens declare the glory of God* (Ps. 19:2)—that is, the Torah, heaven-given, declares the glory of God's ordering of creation. Indeed the Torah says of itself "When He established the heavens, I was there" (Prov. 8:27). On the other hand, *The firmament showeth His handiwork* (Ps. 19:2): that is, the firmament declares the glory of the Torah—the Tables of the Commandments, which are His handiwork, as is said "And the Tables were the work of God" (Exod. 32:16).<sup>11</sup>

דא כזנ רלשן הא כזנ שי .  
דמה ב' ואלט תלמחן (שי'קדף)  
דאלט כמחל שמד לרס כחולט  
אל שמד שחל יקמט אד קפדן  
לה מאכא ארנשים זס קדם י'רת  
הלד אחל לא שוק האס מלחה  
דשחול כזנ שי :

BASHERI

מזונין לו לארס אשה אלא לפי מעשו שנא'  
כי לא ינח שבם הרשע על גודל הצדקים  
\*אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן וקשין  
לזונן כקדעת ים סוף שנאמר \*אלהים  
שׁוֹשֵׁב יְחַדְדִים בֵּיתָה מַצִּיא אֲסִירִים בְּבוֹשׁוֹת  
איני והא \*אמר רב יהודה אמר רב ארבעים  
יום קדם יצירת הולד בת קול יוצאת ואימת  
בה פלוגי לפלוגי בית פלוגי לפלוגי שדה  
פלוגי לפלוגי לא קשיא הא בנות ראשון הא  
בנות שני :

א 10 א

אוי . מ די זונן לפי רשע חסם והא מוקדם  
י'רתם שאין טעם רשע וחטיו מכריזן את זונן ואם האמר הכל נתי לפני הכן ביד שמים וכן מראה שמים כדאמר במסכת נדה (דף ט"ה)  
מלך המחנה של הארץ טעם טיפה ומביאה לפני המקום ולאמר לפניו טיפה זו מה האל עליה נטר לו חלם חסם או טיפס עשיר לו עט  
אבל דרך הרשע לא קאמר ליה דאין זה בדי (ו) שמים : זנ ראשון . לפי החל : זנ שני : לפי מעשו וקשה לזונן לפי שאינה בת אע .

הרמב"ם פ"ו י"א

על מה שאמרת אתה כי כל מעשה <בני> האדם אינם בגזירה מלפני הבורא יתעלה  
הוא האבת שאין בו דופי ולפיכך נותנים לו סכר אם הלך בדרך טובה ונפרעין מסנו'  
אם הלך בדרך רעה וכל מעשה בני האדם בכלל יראת שמים הם וסוף כל דבר  
ודבר במעשה בני האדם בא לידי מצוה או עבירה וזה שאמרו רז"ל הכל בידו שמים'  
במנהגו של עולם והולדותיו וטבעו כגון כיני אילנות וחיות ונפשות ו' ומדעות ו' ונגלגלים  
ומלאכים הכל בידי שמים. וכבר הרחבנו בפי' מסכת אבות ו' ענין זה והבאנו ראיות ו'.  
וכן בתהלת החבור הגדול אשר הברנו בכל המצות. וכל המניח דברים שביארנו שהם  
בנויים על יסודי עולם והולך וכחפץ בהגדה ו' מן ההגדות או במדרש מן המדרשים או  
מדברי ו' אחד הגאונים ו'ל עד שימצא מלה אחת ו' ישיב בה על דברינו שהם דברי  
דעה והכונה אינו אלא מאבד עצמו לדעת ודי לו מה שעשה ו' בנפשו. וזה שאמ' לך רבך  
בת פלוגי ו' לפלוגי ו' וממון של פלוגי לפלוגי אם גורה השוה בכל היא ו' זאת והדברים  
כפשוטן ו'. למה נאמ' בתורה פן ימות ו' במלחמה ואיש אחר יקחנה ואיש אחר יחללנה.  
וכי יש בעולם בעל דעה יסתפק לו דבר זה אחר מה שכתוב בתורה. אלא כך ראוי  
למי שהוא פבין ולכו נכון ו' לטול ו' דרך האמת שישים ענין זה המפורש בתורה עיקר  
ויסוד שלא ידרוס בנין ו' ויתד התקועה אשר לא תמוט ו' וכשימצא ו' פסוק ו' מדברי  
הנביאים או דבר מדברי רז"ל חולק על עיקר זה וסותר ענין ו' זה ידרוס ויבקש בעין

XVII  
ואיני יודע  
אולי

בארך וירא סוף מן קדושים

הכי התעלנו כי . הלא כל אלה שחשתי מכל עבר ופינה בהפך מה  
היום הגדול . ויתרדו האנשים מאד . וישיבו את המלך בשלל קול  
התורה . ויהללו ל"ש הליך והאמנים . כל א' בהסרן ידיעת הציר .  
הליך אמר , הני לייקתיו כהני , והאמנים שנו בדיעותם , והאמנים  
גללו כל בהסרן על הליך שלא יזיר חמונה משה כהני . והמלך אמר  
ככסף לדעת מי משתיך וידק , נסע ברכבו ובפרכיו ויטול אל הנך  
מחנה ישראל . ובטולו ויבא עיניו וירא את משה איש הלויס מרחוק  
וימחר ויקה את הליך מתוך האנו , ויבט והנהו כהמונה וכלושו  
כאמר לייך הליך , קולע אל הכערה ולא יהי' . ויבט לבו ויפלא  
ויחמה עד מאד . ויבט ויבוא בעליו אל הליך איש האלויס ויבט  
וישחחוכ לאפו , וישפר נפשו כל הדברים האלה אשר נעשו . ויאמר  
עוד , כי הני איש האלויס . הנה קודם ראותי פוץ פני אלהים  
אמרתי אך אליה הליך שנה במלחמה , לבעבור הכני מפרשמים  
לכקויס מאד כרממה [הפיוזיהלמתי] ואין דינעתה . אך עתה ארזי  
ראותי כי המינתך מטינה אל הליך אשר הביא הליך , לא נותר נו  
כשמה רק לומר כי הכני כנוז כי , וכי הכני לזיל הם והכמה מה  
לכם , והם אובלי שולחי ויהשוני מאלו בהבליהם . וישן משה איש  
אלהים ויאמר , לא קן . גם הליך , גם הכמך , נפלאים הם בדיעותם  
וחכמתם . איש דע לך . כי לני הייתי כשכט בלחמ כפי שחכמה  
ממחתי , לא עוב אלוני מפול עץ יבש . כי נס מאני נמנעו ונחשנו  
כל חכמות האדם . והם כן הכי בעבור זה יהיה יקר בעיני אלהים  
ואדם . אמנם כן ידירי . לך לבוש לומר לך , כי כל בהסריות אמר  
שכסן על הכמך , כולם קבויס כי כשכט , ואפסר עוד יותר מזה  
שפטו חכמך . וחלי ככה המין הנה התחוקתי וודיתו וכבבתי ליהם ,  
עד אשר קימתי לי השוב לטבע שני , ולכן ובעצור זה יקרתי  
והתכבדתי בשמים ממלך ובארץ מהאס . ויל פי זה נבין היטב ככה  
הרופא ממחמר זה , דמלגל קאמר כשר כבורפואס כשכפא כשכפא .

עז ל' דאין מחמר זה נגלי לרופא,  
רק שכה הרופא המומחה . והוא על פי מה שמ"כ דבר נהמד' .  
שכשהולח מכרע"ה את ישראל מארס , שמשו עמים ירננו ונו'  
ויחמרו מהל על זה האיש משה , כי על ידו נעשו כל הנצירות  
והנפלאות האלו . ולכן התעורר מלך פרעני א' ויבא לזיר מובהר  
לזיר המונח המכריז הגדול הזה ולהביא אלו . ויבט הליך ויליך  
חמונה ויביחחו לפני המלך . וישלח כוב המלך ויבא ויאסף יהרו  
כל חכמי חרשים אשר לו , וישאל להם לשפוט על פי פרזיף פניו של  
משה כפי המליך , לדעת הטנה כשכט ומדחיו , וכמה כשו גדול .  
רשע ליהחכמים יחדו אל המלך ואמר , אם כשכט על פי לזיר  
קאמר פניו של האיש הזה המפורסם גדול , ואמר לאזונוס כי הוא  
רע מפלויס , בגלות וחמדת המעון וכברירות לב , וכל חכמות  
שבעולם שינו נפש אדם כמנהל . ויקיף המלך מאד ויאמר , מה זה .

Can a basket be changed?  
אולי יקראו  
אולי כהני  
Can someone get the wrong basket  
אולי כהני  
Can someone miss a basket?

מתני' מוכרין יציאת מצרים בלילות

\*א"ר אלעזר בן עזריה \*הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה \*בן זומא שנה \*למען הזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי הימים כל ימי חייך הלילות וחב"א ימי חייך העוה"ו \*כל להביא לימות המשיח: גמ' \*תניא אמר להם בן זומא לתבמים וכי מוכרין יציאת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר \*הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את ורע בית ישראל מארץ צפונה ומבל הארצות אשר הדרתים שם אמרו לו לא שתעקב יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכות עיקר ויציאת מצרים מפל לציוצא בואהאמר

כרכות יב: יג

2

(ג) ואמר משה אל העם הוי' אמן לי אלא י"י שמוכרין יציאת מצרים בימים בלילות מנך שנאמר למען הזכור את יום צאתך ותי' ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות כדברי בן זומא וחכמים אחרים ימי חייך בעולם הזה כל ימי חייך להביא לימות המשיח אמר להם בן זומא עתידים ישראל שלא לחזור יציאת מצרים לעתיד לבוא שנאמר (דמיה"ו) לכן הנה ימים באים נאם ה' לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את ישראל כמצרים כי אם חי ה' אשר העלה את ישראל מארץ צפון ר' נתן אומר (שם כג) אשר העלה ואשר הביא שמוכרין יציאת מצרים לעתיד לבוא

מכילתא פ' קס"ג

3

ח' ויין מש"כ במגוון פסוק ס"ג לענין שני הכס של שרה וזכ"ר ויבטח לענין שני הכס של יעקב, והמפרשים תמהו הריכה של מוני המטה למה הסמיכו לכתת איסור זה דשני הכס של אברהם ולי נראה בשם דכפי המתבאר מהוספתה נרכזה פ"ג לא קי"ל כל דין זה, ואין הצויים האלה לעכובא אלא כסוד דברים בעלמא, וכך הלשון שם, אמר להם בן זומא להבטיח, לא שתעקב יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכות עיקר ויציאת מצרים מפל לו. כיוצא בזה י"ל לא יקרא שםך שרד יעקב, לא שתעקב שם אברהם מהו

מכילתא פ' קס"ג

לא שיעקב יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר יעקב מפל לו וכן הוא אומר \*אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו אל הזכור ראשונות זה שעבוד מלכות וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים \*הנני עושה חדשה עתה תצמח תני רב יוסף זו מלהמת גוג ומטוג \*משל למה הדבר דומה לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו \*זאב וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה זאב פגע בו ארי וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה ארי פגע בו נחש וניצל ממנו שבח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש אף כך ישראל צדות אהרונות משבחת את הראשונות: ר"ה \*אברם הוא אברהם בתחלה נעשה אב לאדם ולבסוף נעשה אב לכל העולם כולו שרי היא שרה בתחלה נעשית שרי לאומתה ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו: תני בר קפרא \*כל הקורא לאברהם אברם עובר לראשית בעשה שנאמר \*והיה שמך אברהם רבי אליעזר אומר עובר בלאו שנאמר \*ולא יקרא עוד [את] שמך אברם אלא מעתה הקורא לשרה שרי הכי נמו התם קודשא בריך הוא אמר לאברהם \*שרי אשהך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב הי"נ שאני התם דהדר אהרדיה אמר דכתיב \*ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב מתיב רבי יוסי בר נחמיה אבין ואיתימא רבי יוסי בר זבדא \*אתה הוא ה' האלהים אשר בדת באברם אמר ליה החם נביא הוא דקא מסדר לשבחה דרחבעא מאי דהוה מעיקרא:

הדרן עלך מאימתי

אלא שיכא שם יעקב טספ על שם ישראל. כיוצא בו שרי אשהך לא תקרא את שמה שרי כי אם שרה שמה, בתחלה טיב שרי לאומתה וככסיו טיב שרה [מלשון שרה] לכל האמות, ור"ל שם שרה ישי טספ על שם שרי. כיוצא בו לא יקרא שרד שמך אברהם ותי' שמך אברהם, בתחלה אהם אב לאדם ועכשיו אהם אב לכל העולם. אברהם איש לנפאי אלא לשנה, ור"ל שם אברהם טספ על שם אברהם, כפי מבוחר מפורש דס"ל להוספתה שמך בהוראת שם כההם אברהם איסור לקריאת שם הקדש אלא טספ פלוי, וכמו ביציאת מצרים תעבוד מלכות שם יעקב ושרה, כמבאר, ולכן ראו הפוסקים להסמיך שני זה אחרי דכפי המבוחר אין דרשא זו אלא אשמכחה בעלמא, והלשון שוכר בלאו ובשמה מנינו. כרבה שם ס"ד אשמכחה, כמו זיומא י"ס ב' ה"ח שית מולין שוכר בשמה, ודברת כס ולא בדברים בשמה, ובשמה ל"ח ב' כהנה מצרי טין שוכר בל"ח אל תלת לחס רע טין, ובסנהדרין קי"א ח' כל המחויק במשקוקה שוכר בלאו ולא יהי' כקרח ופלדו, ובמכות פ"ג ב' כהנה נקביו ומתן דשתי נקרא דלומת שוכר בלאו ולא השקלו את נפשותיכם, וכדומה מן הלשונות כאלה שאינם אלא פ"ד אשמכחה, וה"ל ק,

7) אמנם לעיקר האיסור של הקורא לאזכרהם חזרם וכו', מזהר מדברי הפוסקים ה"ל, ונקטו כן להלכה למעשה, — חזל ראינו במהרש"א בחידושי הגזות (ברכות ד"ג ע"א ד"ב ע"ב), שחמה על מה שלא זכרו הפוסקים, לאיסור דהקורא לאזכרהם חזרם, ואפילו לא ה"ו רק חסמכתא צעמא, הוה נהו להזכיר, דה"ל צ"י מיכא איסורא ז"ע ודו"ק ע"ד, — והנה מה שכתב דה"ו רק חסמכתא צעמא, כן פשיטא ל"י להפרי"ח (סו"ס ס"ז), חזל גם איסורא ה"ו להו להזכיר, — וראינו בדגול מרצבה על המג"א שם, שהעיר על מה שהעתיק איסור ה"ל, בזה"ל, לא מלחתי זה במנין המלות, וע"י ציורי כוונתו (בסוף) הספר בכללים נפרדים אות כ"ה) ע"ד, ולא נודע אם כוונתו להשיג על ההלכה למעשה בזה, או רק להעיר צעמא, כמה דלא הזכיר במנין המלות, — חזל דצ"ו מצוה"ס יותר שאת כל"ח (ברכות שם), דחולק על עיקר ההלכה כדלכא.

8) דהנה כל"ח שם האריך להוסיף להפליא בזה, על הרי"ף והרא"ש והשמיטו כ"ז, ולא הביאו כלל, והדבר חמור, הלא הוא הדבר הנוכח, לידע לחבר שלא לקורא לאזכרהם חזרם, וגם הרמב"ם לא הזכיר דבר זה בחזרו הגדול, וגם הימח על רבינו הגדול שלא הזכיר דין זה במ"מ שלו צענין המלות, וכן כל מוני המלות לא הזכירו מזה ז' כלל, ולפי מהפסד שישלם להם מנין הרי"ג בלא מזה ז', ה"כ נתוספו שני מלות, אחת עשה והחת ל"ח, ושם פוסק לא הזכיר איסור זה, רק המג"א (בסי' קנ"ז), ובבאר שבע (בדף למ"ד ע"ד), כהה, שמדלא

מנא"ס מוני המלות, מכלל שהוא רק חסמכתא צעמא, ודצ"ו דחוקים, ועוד חבתי מה יענה למה השמיטו הרי"ף והרא"ש איסור זה, ואע"ו איסור דרנן אינ"ס מעלים בחיבורם, ופשיטא שקשה על הרמב"ם שלא הזכירו בחיבורו הגדול, והמהרש"א בח"א נשאר ב"ע בזה, — וכן קשה לו הרבה, על דעת הש"ס שם, חזרם הוא חזרם (ד"ב ה"א), בחחילה וכו', דמה ענינו להך דלעיל, — והודש לומר שזה סיפוי דצריחא דלעיל, והמה דצרי חכמים שהציבו לנן זומא, שאזרם הוא חזרם, שאפילו אחר שקראו הקצ"ה חזרם, עדיון חזרם הוא חזרם, שלא נעקר שם חזרם ממנו, וכן קפרא ור"א ס"ל כן זומא דנעקר יליאת מלריס לגמרי, כי לא ילפין מיעקב, דשאני יעקב דההדרי קרא, חזל חזרם דלא אהדרי קרא, חזרם אינו חזרם, ועובר בעשה או ל"ח, — והחוק דצ"ו עפ"ד החוספתא שם (פ"א), דמפרש כדצ"ו, דחזר דקאמר, לא שחוקר יו"מ וכו', חיתא, כיונא צו ולא יקרא עוד שמך יעקב וגו', כיונא צו ח"ה ראשונות וגו', כיונא צו שרי אשתך וגו', כיונא צו לא יקרא עוד שמך חזרם וגו', בחחילה חז לארס וכו', ואעפ"י שחזר וקראו חזרם, חזרם אינו לגנאי וכו' עיי"ש, — וצוה האריך להוכיח דהלכה כחכמים, דדרשו כל ימי חייו היונו לימות המשיח, — לא מיעבי להרי"ף והרא"ש, דבואר דעתא, דס"ל דאין יליאת מלריס נוכח צלילות, חלף חף להרמב"ם דס"ל (בפ"א מק"ט), שחזרם יו"מ צלילות, מ"מ כהך דרש דכל ימי חייו, ס"ל כחכמים דלכביא ימות המשיח, — וממילא יליאת לרנן קפרא ור"א, ומותר לקרות לאזכרהם חזרם עיי"ש, וכן כתב החורה חמימה (לך י"ז ה'), בלשון, ולי נראה פשוט, דכפי המחבר מתוספתא (ברכות פ"א), לא קו"ל כל דין זה עיי"ש, וחידוש שלא ראה שכבר קדמו כל"ח כו'.

כי כה אבר יהנה צבאות אליה וישראל הנהי כפ"בית מן הפקודים הנה ילעניכם ובימיכם קול חסון וקול סבחה קול חסון וקול פלה: והנה כי הנהי לעם הנה את כל-הדברים האלה ואקרו אליך על-פיה דבר יהנה עלינו את כל-הרעה הגדולה הזאת וכה עוננו וכה חסאתנו אשר חסאנו יי ליהנה אליהנו: ואמרת אליהם על-אשר-עזבו אבותיכם אותי-יהנה וילכו אחרי אלהים אחרים בעבודתם וישתחוו להם ואתי עזבו ואת-חוקתי לא שמרו: ואתם הרעיתם לעשות באבותיכם והנחם הלקים איש אחרי על-הארץ אשר לא ידעתם אתם ואבותיכם בעבדתם-שם את-אלהים אחרים ויכם ולילה אשר לא-אתן לכם תנינה:

1) לכן הנהימים באים ואם-יהנה ולא-אמר עוד סייחיה אשר העלה את-בני ישראל בארץ כנענים: כי אב-סייחיה אשר העלה את-בני ישראל בארץ צפון ומכלל הארצות אשר הדיתם שמה ותקביתם על-

באים ואם-יהנה ותקבית לדוד צבא צביו וכלדו בלדו ותקביל ועשו ימקטש ויבדקו בארץ: בנפשו תבטע יהנה וישראל יספן לבטח ויהידיג אשר-יבדקו יהנה וצדקתו:

2) הנהימים באים ואם-יהנה ולא-אקרו עוד סייחיה אשר העלה את-בני ישראל בארץ כנענים: כי אב-סייחיה אשר העלה את-בני ישראל בארץ צפונה ומכלל הארצות אשר הדיתם שם וידיג על-אדקתם:

1) אמנם מן מגדולי האחרונים ה"ל, לא ראינו עוד שיסברו כן, — וע"י צה"י שבות יעקב (ח"ב סי' מ"ט), באמנע החשונה דמוכח דלא ס"ל כן עיי"ש, — וגם ביוגע לדברי החוספתא, ראינו בחי' והגכות מבעל מלא הדיע"ס (ברכות) שם, דמפרש על מה דליחא בחוספתא שם, ואל"פ שחזר וקורא לאזכרהם חזרם, אינו לגנאי חלף לשבח, ה"ל, דהאיסור להקורא חזרם חזרם, שמזול בן, שנקרא חזרם להשיבות, שנעשה חז המון גוים, וגם שניתנו לו ה' חזרים, שאינו בידו של כל אדם, וכמ"ש רז"ל, חזל כהן קוראו לשבח חזרם וכו', ובכ"ה"ג אינו עובר, דעיקר האיסור הוא הזלזול וכו' עיי"ש.

2) אמנם גם מדברי מלא הדיע"ס ינא לנו קולא, דלא מיעבי היכא דאינו קורא לזלזול, וכגון בלשונות, שאין להם H, שהזכיר כה"ד, דלא בודאי ל"ש זלזול, — חזל גם בלשונות שיש להם H, כיון דאות זה אין לו שום חשיבות צדוקשה, ממילא גם אם מחסרו, אינו לגנאי, וכדברי כה"ד"ג בזה, ואף אם יש לפלפל עוד בזה, מ"מ צלירוף דעת כל"ח והתו"מ ה"ל, בודאי אין להרעיש ע"ז כמו שכתבתי. —

ושוב הכוננתי באל"י רבה ובמשנה ברורה (סי' קנ"ז), שהעתיקו הרבה דיעים המצוה"ס צמנן חזרם שם, ואת הדין של הקורא לאזכרהם חזרם וכו', לא בעתיקו, כנראה שגם להם לא פשיטא להו, את חומר החיסור להלכה, חזל י"ל דאין ראי מהשמטה וכו'.

ר"ל

ר"ל

כי כן פסקו רוב הפוסקים עליו

# Seal of Ba'alīs Surfaces

*Ammonite King Plotted Murder  
of Judahite Governor*

ROBERT DEUTSCH

Just as archaeological finds flesh out Israelite history, so they also tell us about Israel's neighbors and sometime enemies. Such is the case with the Ammonites, a people who lived east of the Jordan and fought in league with the Philistines against the emerging Israelites (Judges 10:7-9). Both Saul and David engaged the Ammonites in battle (1 Samuel 11; 2 Samuel 11:1). At one point, David's forces besieged the Ammonite capital, Rabbah (2 Samuel 11:1). The remains of the Ammonite capital lie beneath the modern capital of Jordan, Amman, whose name preserves the name of the ancient people.

The Ammonites continued to live across the Jordan from the Israelites for centuries and are often referred to in the Bible. Much of what we know about them we learn from archaeology.

Very recently the seal of an Ammonite king has come to light. This is the first time that we have found the seal of an Ammonite king, and this is its first public announcement. What makes this seal especially exciting is that the king who owned the seal, a certain Ba'alīs, is also referred to in the Bible.

When the Babylonians conquered Judah in the early sixth century B.C.E. and destroyed Jerusalem, they made Gedaliah, who was from a prominent Jerusalem fam-

ily, governor of Judah. Gedaliah, however, was soon murdered, an event still commemorated in Jewish tradition by a yearly fast. The assassin was sent by none other than Ba'alīs, king of the Ammonites (Jeremiah 40:13-41:2).

Ba'alīs's seal (shown on the cover of this issue; the seal impression appears at right) is made of brown agate with white bands and is in fact quite tiny (.5 inches in diameter and .2 inches thick). A small hole was drilled through the center of the scarab-shaped seal for the setting. On the seal are three lines of script, each separated by double rules:

Line 1: [ל] בְּעַל־יִשׁ [י] ([/l]b'lyš[/]) "[Belonging to] Ba'alīs[']"

Line 2: מֶלֶךְ (ml/k) "King of"

Line 3: בְּנֵי־אֲמוֹן [י] (b[nim]n) "B[nei Ammo]n."

As indicated by the brackets, the first and last letters in the first line have been reconstructed, but their reconstruction was easy.<sup>1</sup> Almost all seals begin with a *lamed*, or *l*, meaning "belonging to." The last letter of the line, also missing, completes the spelling of the name.

Much more needs to be reconstructed in the damaged third line. Only traces of the first and last letters are visible: the head of the first letter, *bet*, and the



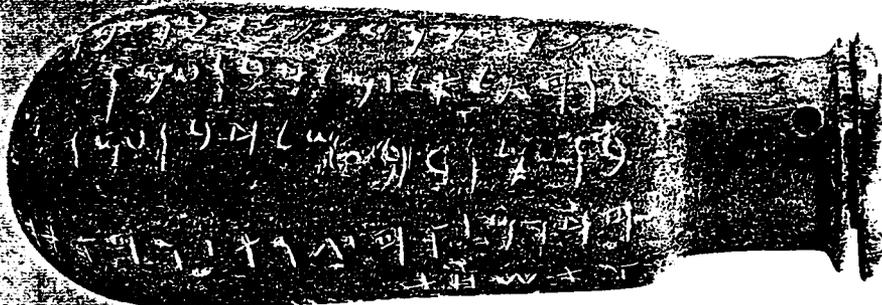
**SEALED BY A KING.** Produced by a seal that has recently come to light (see cover photo), the modern-day impression at left mimics, albeit in damaged form, those that were once affixed to important documents in the royal Ammonite court. The top line (drawing below), partially reconstructed, reads, "[Belonging to] Ba'alish." The word "king" flanks the winged sphinx at center while the nearly indecipherable bottom line contains the partial first and last letters of the phrase "Sons of Ammon."

The Bible describes the Ammonites as constant enemies from Israel's earliest days in Canaan: "And the Ammonites crossed the Jordan to fight also against Judah and against Benjamin and against the house of Ephraim; so that Israel was sorely distressed" (Judges 10:9). Ba'alish, the early sixth-century B.C.E. king to whom the seal belonged, continued this tradition of animosity when he dispatched an assassin to murder Gedaliah, the Babylonian-appointed governor of Judah. The assassination is commemorated even today in Jewish tradition by a yearly fast.



## The Kings of Ammon

Name	Date
Nahash	10th century B.C.E.
Hanun	10th century B.C.E.
Ba'sha	c. 853 B.C.E.
Shanip	c. 735 B.C.E.
Pado'el	before 701 B.C.E.
Barak-el	c. 675 B.C.E.
Amminadab I	c. 650 B.C.E.
Hissal'el	c. 625 B.C.E.
Amminadab II	c. 600 B.C.E.
Ba'alīs	c. 580 B.C.E.



**AN AMMONITE QUARTET.** The four objects shown here and opposite provide a historical context for the Ba'alīs seal.

The slender 4-inch bottle above boasts of the public works—"The orchard and the vineyard and the parks and the pools"—erected by Amminadab I, king of the Ammonites in about 650 B.C.E.

The bronze bottle was recovered at Tell Siran, northwest of Amman, Jordan. Like the Ba'alīs seal, the Tell Siran inscription uses the phrase Sons of Ammon.

While the Ba'alīs seal is the first object directly connected with the Ammonite ruler, it is not his first appearance in the archaeological record. The drawing at right shows the broad end of a clay cone, which was used as a stopper for a jug. The impression reads, "Belonging to Milqom, servant of Ba'alīs. Milqom presumably served as a high royal official. At center in the impression a winged beetle pushes a ball of dung—the same iconography depicted by Frank Moore Cross in the preceding article on p. 42.



upper edge of the last letter, *nun*. But this is enough to reconstruct the line as *Bne Ammon*—literally, the Sons of Ammon, or the Ammonites—since the named king, Ba'alīs, is known as an Ammonite king. Indeed, in the Biblical passage that mentions Ba'alīs (Jeremiah 40:14), he is referred to as the "King [of the] Bnei Ammon," the same term that we have reconstructed here based on the first and last letters. The same term appears on a well-known bronze bottle, called a situla (photo, middle left), found at Tell Siran in Jordan.<sup>2</sup>

The script on our seal is typically Ammonite. It is a mark of how far our epigraphic knowledge has developed that we can distinguish between the closely related scripts of the Israelites, the Ammonites, the Moabites and the Edomites.<sup>3</sup>

The name Ba'alīs means "Ba'al has saved," or "Ba'al is salvation."

This is not the first time Ba'alīs has appeared in the archaeological record. His name also appears in an inscription excavated at Tel el-'Umeiri in Jordan (drawing, lower left). This seal impression, which was made by a high official of the king, reads "Milqom, servant of Ba'alīs."<sup>4</sup>

The iconography of the royal Ba'alīs seal is as interesting as its inscription: The center and largest register depicts a winged sphinx wearing an Egyptian-style apron. Although the Egyptian influence is clear and strong, just as it is in Israelite culture (perhaps mediated through Phoenicia), the sphinx here has identifying characteristics particular to Ammonite culture. The sphinx has a tail in the shape of the letter *s*: It curves upward to the right and then finishes in a loop to the left.

An identical sphinx is depicted on another Ammonite seal belonging to one "Pado'el."<sup>5</sup> Pado'el's seal does not give his title, but we know from cuneiform texts from Mesopotamia that Pado'el was the name of an Ammonite king.<sup>6</sup> If, as appears likely, this type of sphinx was an Ammonite royal emblem, the seal of Pado'el probably belonged to the king himself, even though the seal does not identify him as such. But, tressing the suggestion that this is a royal symbol is an Edomite seal impression bearing the name of the Edomite king Qosgabri, which contains a very similar sphinx with an identical tail (photo opposite, bottom).<sup>7</sup> Apparently this was a royal emblem in both Edom and Ammon.

Still another Ammonite king appears in a bulla also being published here for the first time, but this Ammonite king is otherwise unknown. This bulla (photo at right) comes from the collection of Shlomo Moussaieff. It is made of black clay and is only a little more than a half inch in diameter. The seal impression on the clay is about a quarter of an inch in diameter. A groove around the seal impression indicates that the seal was set in a metal bezel. On the back of the bulla we can see the impression of the cord that tied the document and the texture of the papyrus roll sealed by the bulla. Around the edge appear fingerprints that could well belong to the king himself.

Strangely, for a king, his seal is purely epigraphic: it contains nothing but an inscription. Ammonite seals are usually rich in iconography. Perhaps the royal emblem was on the back of the seal, in which case it would not appear on the bulla.

The inscription is divided into two registers by the common double line and is surrounded by a framing border line. The letters are typically Ammonite.<sup>5</sup> Two dots are marked at the end of the second line to fill the empty space. The bulla, like the seal of Ba'alīs, was purchased in London from a Jordanian antiquities dealer.

The inscription reads

Line 1: *𐤁𐤓𐤀𐤋* (*brk'el*) "Belonging to Barak'el"

Line 2: *𐤁𐤓𐤀𐤋* (*brk'el*) "the king."

The name Barak-el means "Blessed of God 'El.'" "El" is a generic term for God used in the Hebrew Bible. The same name also appears in the Bible: The father of Job's friend Elihu is named Barak-el (Barachel) Job 32:2,6).

The name was apparently common among the Ammonites. We know of three Ammonites called Barak-el." However, now we know that there was a hitherto unknown king by this name as well. The paleography—the shape and form of the letters—indicates that he ruled sometime in the first half of the seventh century B.C.E.

The list of known Ammonite kings is short, so the discovery of a new one is especially important. Some are mentioned in the Bible. In addition to Ba'alīs, the Bible also refers to an Ammonite king named Nahash, who threatened to gouge out the right eyes of the men of Jabesh-Gilead (1 Samuel 11:1-2). Nahash ruled in the tenth century B.C.E. (the time of David). Nahash's son, who succeeded him as king, is identified as Hanun (1 Chronicles 19:1-2). A number of other Ammonite kings are known from cuneiform inscriptions (see box, opposite). The total, until the appearance of Barak-el, was nine. Now it is ten. 

*Uncredited photos courtesy of the author.*

*endnotes appear on page 66*



#### ROYAL FINGERPRINTS

may be preserved on the bottom edge of the lump of clay, or bulla (above), published here for the first time. A double line divides the two line inscription, which reads, "Belonging to Barak-el the king." The name means "Blessed of El," the god widely worshiped in the ancient Near East and the generic name for God in the Hebrew Bible. Unlike most Ammonite royal seals, including that of Ba'alīs, this one contains no iconography.

A winged sphinx strikingly similar to the one on the seal of Ba'alīs adorns the seal at left; the name at bottom reads simply "Pado'el."

Both sphinxes betray Egyptian influence, but they also display a typical Ammonite flourish: an S-shaped tail. Though not identified here,

a Pado'el is known from cuneiform texts to have been an Ammonite king. Because the sphinx was apparently a royal emblem, author Robert Deutsch concludes that this seal belonged to King Pado'el.



מתני' מוכרין יציאת מצרים כלילת

\*א"ר אלעזר בן עזריה \*דרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שחאמר יציאת מצרים כלילת עד שדרשה \*בן זומא שנא \*למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך ימי חיך הילולת וחכ"א ימי חיך העוה"ו \*כל להביא לימות המשיח: גבו' \*תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מוכרין יציאת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר \*הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי' ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי' ה' אשר העלה ואשר הביא את ורע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם אמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכות עיקר ויציאת מצרים מפל לחיצות בן אהרן אמר \*לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך

2

(ג) ואמר פשה אל העם ותי' און לו אלא ימי שמוכרין יציאת מצרים בימים כלילת סנין שנאמר למען תזכור את יום צאתך ותי' ימי חיך הימים כל ימי חיך הילולת ובבב' בן זומא וחכמים אוכרים ימי חיך בעולם הזה כל ימי חיך להביא לימות המשיח אמר להם בן זומא עתידים ישראל שלא לחבובר יצאת מצרים לעתיד לבוא שנאמר (ימיהו) לכן הנה ימים באים נאם ה' לא יאמר עוד חי' ה' אשר העלה את ישראל ממצרים כי אם חי' ה' אשר העלה את ישראל מארץ צפון וי' נתן אמר (שם כג) אשר העלה ואשר הביא שמותיהם יציאת מצרים לעתיד לבוא

מכילתא פ' כ"ג  
פ' ס' כ"ג

3

(ח) ותיין מש"כ בסמוך כסוק ע"ג (ענין דשני השס של כרה וכו' וישלח לענין עטוי השס של יעקב, והמפרשים חמהו הדנה על מוני המטה) להם השמישו למשת חיסור זה דשני השס של אנרהס. ולי גרסה פשוט דכפי המהפך מהוספת גרסת פ"א לא קיי"ל כל דין זה, ואין המויה האלה לעכובא אלא כשור דנהיס בעלמא, וכך הלבוך סס, אמר להם בן זומא לחכמים, לא שתעקר יציאת המרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכות עיקר ויציאת מלרים מפל לו. כיוצא בן י' לא יקרא שמך עוד יעקב, לא שתעקר שם יעקב מלש

מכילתא פ' כ"ג  
פ' ס' כ"ג

אלא שיכא שס יעקב טספ על שס ישראל. כיוצא בו שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי אס שרס שמה, בתחלה כיה שרי לאומתה ועכשו כיה שרס [מלשון שררס] לכל האומות, ור"ל שס שרס ימי' טספ על שס שרי. כיוצא בו לא יקרא עוד שמך אנרהס ותי' שמך אנרהס, בתחלה אהס אב לארס ועכשו אהס אב לכל העולם. אנרהס איס נגנאי אלא לשכח, ור"ל שס אנרהס טספ על שס אנרהס, כפי מבוחר מפורש דס"ל להמוספתא שאין בהוראת שס כהדס אנרהס חיסור לקריאת שס הקרב אלא עספ פליו, וכמו ביציאת מלרים ושעבוד מלכות ושס יעקב ושרס, כמבואר, ולכן ראו הפוסקים להטמיע ענין זה אחרי דכפי המבוחר אין דרש' זו אלא אסמכתא בעלמא, והלשון שוכר בלאו ובעשה מליט כרנה שסס ע"ד אסמכתא, כמו ביומא י"ס ב' השת שיחת מולין שוכר בעשה, ודברת כס ונא דדברים בעלויס, ובסומה ל"ח ב' סנהיס מרי' טין שוכר בל"א אל תלתא נחס רע טין, ובסנהדרין ק"א ח' כל המחויק במסוקת שוכר בלאו ולא יתי' כקרא ועלתו, ובמכות פ"ו ב' הסשהס נקבו ומאן דשתי בקרא לאומתא שוכר בלאו ולא תשקט את נפשותיהס, וכדומה מן הלשונות כאלה שאיכס אלא ע"ד אסמכתא, ור"ל כן,

לא שיעקר יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר יעקב מפל לו וכן הוא אומר \*אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו אל תזכרו ראשונות זה שעבוד מלכות וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים \*הגני עושה חדשה עתה תצמח תני רב יוסף זו מלחמת גוג ומגוג \*משל למה הדבר דומה לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו \*ואב וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה ואב פגע בו ארי וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה ארי פגע בו נחש וניצל ממנו שכן מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש אף כך ישראל צדות אחרונות משכחות את הראשונות: ר"ס פ"א אברם הוא אברהם בתחלה נעשה אב לארם ולבסוף נעשה אב לכל העולם כולו שרי היא שרה בתחלה נעשית שרי לאומתה ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו: תני בר קפרא \*כל הקורא לאברהם אברם עובר בלשון בעשה שנאמר \*והיה שמך אברהם רבי אליעזר אומר עובר בלאו שנאמר \*ולא יקרא עוד [את] שמך אברם אלא מעתה הקורא לשרה שרי הכי נמי התם קודשא בריך הוא אמר לאברהם \*שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב ה"ג שאני התם דהדר אהדריה ע"מ קרא דכתיב \*ויאמר אלהים לישראל כמראות הלילה ויאמר יעקב יעקב מתיב רבי יוסי בר נחמיה אבין ואיתימא רבי יוסי בר זבירא \*אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם אמר ליה התם נביא הוא דקא מסדר לשבחה דרחמנא מאי דהוה מעיקרא:

הדרן עלך מאימתי

כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הני מקבית מן המקום הזה לעיניכם ובימיכם קול שסון וקול שפחה קול חתן וקול פלה: והנה כי תניד לעם הזה את כל הדברים האלה ואמרו אליך על-מה דבר יהוה עלינו את כל-הרעה הגדולה הזאת ומה עוננו ומה חטאתנו אשר חטאנו ליהוה אלהינו: ואמרת אליהם על אשר עזבו אבותיכם אותי יהוה ויכלו אחרי אלהים אחרים ויעבדום וישתחוו להם ואתי עזבו ואת חוקתי לא שמרו: ואתם הרעתם לעשות מאבותיכם והנכם הילכים איש אחרי ישרות לבו-הרע לבלתי שמע אלי: והטלתי אתכם מעל הארץ הזאת על-הארץ אשר לא ידעתם אתם ואבותיכם ויעבדתם-שם את-אלהים אחרים יומם ולילה אשר לא-אתן לכם חנינה:

לכן הנה-ימים באים ואם-יהוה ולא-יאמר עוד חיי-יהוה אשר העלה את-בני ישראל מארץ מצרים: כי אם-חיי-יהוה אשר העלה את-בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדייתם שמה והשבתים על-

7) אמנם לעיקר האיסור של הקורא לאברהם חזרם וכו', מצוה מדברי הפוסקים הני, דנקטו כן להלכה למעשה, — אבל ראיתי במהרש"א בחידושי הגדוה (ברכות ד"ג ע"א ד"ה עזר), שחמה על מה שלא זכרו הפוסקים, לאיסור דהקורא לאברהם חזרם, ואפילו לא ה"י רק חסמכתא בעלמא, הוה לכו להזכיר, דאית ב"י מיהא איסורא וז"ע ודו"ק עכ"ד, — והנה מה שכתב דה"י רק חסמכתא בעלמא, כן פשיטא לי להפרי"ח (סו"ס י"ז), אבל גם איסורא ה"י לכו להזכיר, — וראיתי בדגול מרובה על המג"א שם, שהעיר על מה שהעתיק איסור הני, צו"ל, לא מלאחי זה במנין המלות, וע"י צעירי כו"כ (בסוף הספר בכללים ופרדים אות כ"ה) עכ"ד, ולא נודע אם כוונתו להשיג על הכלכל במעשה צו"ל, או רק להעיר בעלמא, במה דלא הזכיר במנין המלות, — אבל דבריו מצוהרים ביתר שאת צו"ל (ברכות שם), וחולק על עיקר הכלכל כדלכאן.

באים ואם-יהוה והקמתי לדוד צבח צדיק וכלך מלך והשפיל ועש י משפט וצדקה בארץ: בקימו תושבי יהודה וישראל יספן לבטח ויהי-שן אשר-יקראו יהוה ויצדקו:

לכן הנה-ימים באים ואם-יהוה ולא-יאמר עוד חיי-יהוה אשר העלה את-בני ישראל מארץ מצרים: כי אם-חיי-יהוה אשר העלה ואשר הני את-זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדייתם שם וישן על-אדמתם:

8) דהנה הל"ח שם האריך להוסיף להפליא צו"ל, על הרי"ף והרא"ש והשמיטו כ"ז, ולא הביאו כלל, והדבר תמוה, הלא הוא הדבר הנוכח, לידע לחזר שלא לקורא לאברהם חזרם, וגם הרמב"ם לא הזכיר דבר זה בחבורו הגדול, וגם תימא על רבינו הגדול שלא הזכיר דין זה בסמ"ק שלו בענין המלות, וכן כל מוני המלות לא הזכירו מלה זו כלל, ולפי מספרם שנשלם להם מנין הרי"ג בלא מלה זו, א"כ נתוספו שני מלות, אחת עשה ואחת ל"ח, ושם פוסק לא הזכיר איסור זה, רק המג"א (בסי' קנ"ז), והבאר שבע (בדף למ"ד ע"ד), כתב, שמדלא

מנאום מוני המלות, מכלל שהוא רק חסמכתא בעלמא, ודבריו דחוקים, ועוד אחתי מה יענה למה השמיטו הרי"ף והרא"ש איסור זה, ואעו איסור דרצנן אינם מעלים בחיבורם, ופשיטא שקשה על הרמב"ם שלא הזכירו בחיבורו הגדול, והמהרש"א בח"א נשאר ב"ע צו"ל, — וכן קשה לו הרבה, על דברת הש"ס שם, אברהם הוא אברהם (ד"ה א' ח'), בחחילה וכו', ומה ענינו לכך דלעיל, — וחידיש לומר שזה סיפוי דברייתא דלעיל, והמה דברי חכמים שהשיבו לבן זומא, שאברהם הוא אברהם, שאפילו אחר שקראו הקצ"ב אברהם, עדיין אברהם הוא אברהם, שלא נעקר שם אברהם ממנו, וכן קפרא ור"א ס"ל כן זומא דנעקר יליאח מלרים לגמרי, כי לא יליפין מיעקב, דשאני יעקב דהבדרי קרא, אבל אברהם דלא אהדרי קרא, אברהם אינו אברהם, ועובר בעשה או ל"ח, — והחזיק דבריו עפי"ד החוספתא שם (פ"א), דמפורש בדבריו, דבחר דקאמר, לא שחוקר יל"ח וכו', איתא, כיוצא בו ולא יקרא עוד שמך יעקב וגו', כיוצא בו א"ח ראשונה וגו', כיוצא בו שרי אשתך וגו', כיוצא בו לא יקרא עוד שמך אברהם וגו', בחחילה אז לארס וכו', ואעפ"י שחזר וקראו אברהם, אברהם אינו לגנאי וכו' עיי"ש, — וצו"ל האריך להוכיח והלכה טכמים, דדרשו כל ימי חייד היינו לימות המשנת, — לא מיבעי' להרי"ף והרא"ש, דביאר דעתם, דס"ל דאין יליאח מלרים נובג צלילות, הלא אף להרמב"ם דס"ל (בפ"א מק"ש), שמזכירים יל"ח צלילות, מ"מ בכה דרשה לכל ימי חייד, ס"ל כחכמים דלהציא ימות המשנת, — וממילא ליחא לדבן קפרא ור"א, ומותר לקרות לאברהם אברהם עיי"ש, וכן כתב התורה חמימה (לך י"ז ה'), בלשון ולי נראה פשוט, דכפי המתבאר מחוספתא (ברכות פ"א), לא קי"ל כל דין זה עיי"ש, וחידיש שלא ראה שכבר קדמו הל"ח כו.

9) אמנם מן מגדולי האחרונים הני, לא ראיתי עוד שיסברו כן, — וע"י צה"ש שבות יעקב (ח"ב סי' מ"ט), בצמלע החשובה דמוכח דלא ס"ל כן עיי"ש, — וגם צנוגע לדברי החוספתא, ראיתי בח"י והגהות מצעל מלא הרועים (ברכות) שם, דמפרש על מה דאיתא בחוספתא שם, וז"ל שם שחזר וקורא לאברהם חזרם, אינו לגנאי אלא לשבח, ה"ל, דהאיסור להקורא אברהם חזרם, שמוזל בו, שנקרא אברהם לחשיבות, שנעשה אז כהמן גויס, וגם שיתנו לו ה' אברהם, שאינו בידו של כל אדם, וכח"ל רז"ל, אבל באן קוראו לשבח אברהם וכו', וצכ"ג אינו עובר, דעיקר האיסור הוא הולול וכו' עיי"ש.

10) אמנם גם מדברי מלא הרועים ילא לנו קולא, דלא מיבעי' היכא דאינו קורא לזולת, וכגון בלשונות, שאין להם H, שהזכיר כה"ג, דאז צודאי ל"ש לזולת, — אבל גם בלשונות שיש להם H, כיון דאית זה אין לו שום חשיבות בקדושה, ממילא גם אם מחסרו, אינו לגנאי, וכדברי כה"ג צו"ל, ואף אם יש לפלפל עוד צו"ל, מ"מ צלירוף דעת הל"ח והח"ח הני, צודאי אין להרשים ע"ז כמו שכתבתי. —

ושוב התבוננתי בצל"י רבה וצמנה צרוכה (סי' קנ"ז), שבעתיקו הרבה דינים המצוהרים במנן אברהם שם, ואח הדיון של הקורא לאברהם חזרם וכו', לא בעתיקו, כנראה שגם להם לא פשיטא לכו, אח חומר האיסור להלכה, אבל י"ל דאין ראוי מהשמטה וז"ל.

ע"ן בס"ק  
ה"ה  
א"ת  
ע"כ

Israel, p.166): "Our Rabbis frowned upon persons who would renounce their worldly privileges and possessions without affording their neighbors to share their part in it, as such an attitude will result in abstention from the permissible benefits of life. They saw in it an impediment for realizing goodness in this world by weakening necessary spiritual fortitude. They condemned in it an antisocial attitude, a relation towards the community which is alien to the spirit of Judaism. He who separates himself from the benefits of life, who thinks that the mortal's lot is altogether a bad thing (*Ec 1,13*) *a sore task gifen to the sons of man to be irritated therewith.* must needs come to make light of the striving for perfection of the human race. Any chain is only as strong as its weakest link; if he belittles the value of the individual, what may be expected of the community at large? If man will deny himself to provide his own wants, who will take care of the needs of others? Therefore, they rejected those who afflict themselves with asceticism, because they were convinced that he who is occupied with his ascetic indulgence, will have no mind for the needs of his neighbor."

## BEHAALOTHECHA

### SOME OBSERVATIONS ON PROPHECY

ONE OF THE characteristics of the biblical style is its concreteness. Instead of abstract and general formulations or definitions, we find easily understood descriptions in the narrative, taken from life experience, which contain all the details and underlying principles to be demonstrated. Even the most abstract and obscure concepts that transcend our accustomed life experience are presented in this comprehensible form. From this aspect we find in the present portion important contributions towards our understanding of prophecy. It contains three such descriptions: 1) the appointment of the seventy elders (11,16—18, 24—25; 2) the episode of Eldad and Medad (11, 26—29); 3) Miriam's criticism of Moses (12,1—8).

From these three instances we gain information about four features of prophecy: 1) the essence of prophecy; 2) the meaning of Moses' reaction to the activities of Eldad and Medad; 3) dream and vision as regular forms of prophecy; 4) the essential distinction between the prophecy of Moses and the prophecy of other prophets.

The Torah relates that Moses (11,24—25) gathered seventy men of the people's elders and set them round about the Tent, and the Lord condescended in a cloud and spoke to him, and reserved of the Spirit that was upon him and put it upon the seventy elders; and it came to pass that, when the Spirit rested upon them, they felt called upon as prophets, but then nevermore. The term HITHNABB'U applied here to the seventy elders, to denote their prophetic experience after the Spirit rested upon them, appears for the first time in the Bible: the root word NBA in the reflexive mode. This term must then express something different from the more usual passive mode of this root word. In order to understand this difference, it is necessary to point out that "prophet" and "to prophecy" as term for an active, selfexpressing speaker is not an adequate translation of the Hebrew term NABI, nor is its connotation as diviner of the future warranted according to his functions as reported in the Bible. (A comparison of Aaron's function twice described (Ex 4, 15; 7,1) show us the Nabi as "mouth piece", passive organ, "one who is called upon, one who has a vocation"; therefore it never occurs in the active voice.) The reflexive employed in the verse under discussion is accordingly a passive reflexive. This idea is developed by S. R. Hirsch, who distinguishes between the usual term HINABAY (passive): to become organ for the Divine call; and HITHNABBAY (passive reflexive): to offer oneself as organ for the Divine call. "The latter form describes a lower degree of prophetic state, something preparatory and contingent (I Sa 10,5—6.10; 19,23—24). The term is also employed to denote the state of somebody who makes himself the object of emotional forces and excitation, even melancholy, as (I Sa 18, 10) *And it came to pass on the morrow, that an evil spirit from God came mightily upon Saul, and he felt himself provoked in the midst of the house.* Also the false prophets worked themselves up to a state of self-pro-vocation and excitement, described by this term: (Je 14,14) *They make themselves the organ for a lying vision, and divination, and a thing of nought, and the deceit of their own heart to you (them).* Compare also I Ki 22, 10.18.29. The term for the superior, genuine mode of prophecy is always employed in the passive voice (Nif'al)."

We are certainly to understand the phenomenon of prophecy described in this instance (11,25) as the "umbrage" (Hirsch) or "emanation" of the superior and continuous state of prophecy that was granted to Moses, which affected the seventy elders by His Spirit that also rested upon them. God "reserved" of His Spirit that emanated unto Moses, to have the seventy elders partake of it.

We find two more instances in which this state of prophetic readiness is described as emanation of the holy Spirit upon a group which makes itself an object for it, and is inspired and

en-thused in explain the (I Sa 10,9— back to go; behold, a ba; mightily ove And it came is this that i prophets? A sent messen; of the prop; them (cf 11, Saul, and th told Saul, h selves provo they also nu mah... and t on and on a in Ramah, a himself pro; also among i

E. Kaufn this autoge the heterog which are r "A moveme in the days Israel as of fluence of I the) word o state depen Samuel — with its spe

The secon phecy is th Here the qu Joshua, and defense? Le there remai Eldad, and upon them; not gone ov And there and Medad of Nun, th and said: 'I him: 'Art t people were

red seventy  
 ut the Tent,  
 to him, and  
 it upon the  
 spirit rested  
 then never-  
 enty elders,  
 rested upon  
 root word  
 press some-  
 of this root  
 necessary to  
 erm for an  
 anslation of  
 viner of the  
 orted in the  
 ibed (Ex 4,  
 organ, "one  
 ore it never  
 n the verse  
 This idea is  
 n the usual  
 the Divine  
 r oneself as  
 es a lower  
 contingent  
 oyed to de-  
 e object of  
 as (I Sa 18,  
 spirit from  
 rooked in  
 rked them-  
 nt, describ-  
 e organ for  
 ht, and the  
 lso I Ki 22,  
 f prophecy

f prophecy  
 Hirsch) or  
 f prophecy  
 enty elders  
 served" of  
 enty elders

prophetic  
 rit upon a  
 spired and

en-thused in the presence of a superior prophet. Both instances explain the popular adage "Is Saul also among the prophets?" (I Sa 10,9—12) *And it was so, that when he had turned his back to go from Samuel, God gave him another heart... And behold, a band of prophets met him; and the Spirit of God came mightily over him, and he made himself provoked in their midst. And it came to pass... that the people said one to another: 'What is this that is come unto the son of Kish? Is Saul also among the prophets?' And the second instance (I Sa 19,20—24): And Saul sent messengers to take David; and when they saw the company of the prophets prophesying, and Samuel standing erect over them (cf 11,16), the Spirit of God came over the messengers of Saul, and they also made themselves provoked; and when it was told Saul, he sent other messengers, and they too made themselves provoked. And Saul sent messengers the third time, and they also made themselves provoked. Then he also went to Ramah... and the Spirit of God came over him also and he went on and on and made himself provoked, until he came to Naioth in Ramah, and he too stripped off his clothes, and also he made himself provoked before Samuel... wherefore they say: 'Is Saul also among the prophets?'*

E. Kaufmann (op.cit.IV p.123) connects the phenomena of this autogenous self-provocation of inferior prophets under the heterogenous influence of a superior, genuine prophet, which are reported in the present portion and twice with Saul: "A movement of prophetic self-provocation is mentioned also in the days of Moses (Nu 11)... but this was not considered in Israel as original prophecy. On the contrary, it was the influence of Divine Spirit which emanated from the (vocation of the) word of God." The term HITHNABBAY, then, describes a state dependent upon a central personality — as Moses and Samuel — which affects a certain circle of prepared people with its special gift.

The second episode in the present portion bearing upon prophecy is the report about the activities of Eldad and Medad. Here the question arises: what was their offense, according to Joshua, and why did Moses, master of all prophets, rise to their defense? Let us look upon the Torah's report: (11,26—29) *But there remained two men in the camp, the name of the one was Eldad, and the name of the other Medad; and the Spirit rested upon them; and they were of them that were recorded, but had not gone out unto the Tent; and they prophesied in the camp. And there ran a young man, and told Moses, and said: 'Eldad and Medad are prophesying in the camp.' And Joshua the son of Nun, the minister of Moses from his youth up, answered and said: 'My lord Moses, shut them in'. And Moses said unto him: 'Art thou zealous for my sake? would that all the Lord's people were prophets, that the Lord would put His Spirit upon*

them!" We notice in this passage an emphatic, three times recurrent reference to the fact that Eldad and Medad performed their prophetic activities in the camp: 1) *they remained in the camp*; 2) *they prophesied in the camp*; 3) *are prophesying in the camp*. The Talmud (Sanhedrin 17a) explains this emphasis as follows: "Rabbi Shimeon says: They insisted on staying back in the camp. When the Holy One, blessed be He, said unto Moses (11,16) *Gather unto Me seventy men of the elders of Israel* etc, Eldad and Medad said: We are not worthy of such a promotion. Hereupon the Holy One, blessed be He, said: Because you have made yourselves so small, I shall promote you to even a higher station!" The Talmud thus takes a favorable view of their activities, as being a reward for their humble conduct. Nachmanides elucidates the whole episode, including Joshua's criticism and Moses' reaction, in the following exposition (on 11, 28): "Moses conveyed to the people the word of God that He would reserve of His Spirit which was upon him (Moses) and put it on those who stand with him in the Tent of Meeting. Now whosoever would not comply to go out and be met with him at the Tent, thus excluding himself from those who would partake in the Spirit, appears to commit an insubordination against his words, as Joshua understood it. Therefore Joshua appealed to Moses: *Shut them in!* Perhaps (II Ch 18,21—22) *a lying spirit scareth them*. Therefore it would be necessary to put them into confinement, like (Je 29,26) *every man that is mad, and maketh himself a prophet, that thou shouldest put him in the stocks and in the collar*. However, Moses, in his meekness, replied: *Would that all the Lord's people were prophets, that the Lord would put His Spirit upon them!* For God has put upon them (Eldad and Medad) His Spirit immediately, without emanation of the Spirit which was on him (Moses), would that such immediate inspiration were put on the entire people."

The third episode in the present portion, dealing with the topic of prophecy, concerns Miriam's derogatory remarks about Moses. At this occasion God reveals the distinction that marks the prophecy of Moses as being superior to that of all other prophets. This passage with the problems involved has been profoundly discussed by Joseph Albo. His predecessors have already dealt with the problem which arises out of the Divine call to the two brothers and the sister to foregather at the Tent, yet upon their arrival, Aaron and Miriam were separated from Moses upon Divine behest. (12,4—5) *And the Lord spoke suddenly unto Moses, and unto Aaron, and unto Miriam: 'Come out ye three unto the Tent of Meeting.'* *And they three came out. And the Lord came down in a pillar of cloud, and stood at the door of the Tent, and called Aaron and Miriam; and they both came forth.* Rashi explains it with a moral: "And why did He bid them go further and so separate them from Moses? Be-

cause there man's good may be told.

Albo sees phesy demo p.105—106) through the is not wo time of the prepare the mediatic at that time Aaron and upon them were wor pared for many learn Aaron and .

Prophecy mode of a prophet a him in a vis book of the (De 13,2): dreamer of point of the like opposit him tell a d word faith) saith the Lc understand shall quote Jeremiah: distinguish merely the: it comes ur would the p is of proph fundaments asked by th to this que to do with ordinary dr ivities of ir way as whe which is fe between a clearly est

three times re-  
 dad performed  
 remained in the  
 prophesying in  
 this emphasis  
 on staying back  
 aid unto Moses  
 of Israel etc,  
 a promotion.  
 cause you have  
 even a higher  
 view of their  
 conduct. Nach-  
 Joshua's crit-  
 position (on 11,  
 God that He  
 (Moses) and  
 Meeting. Now  
 at with him at  
 would partake  
 on against his  
 a appealed to  
 a lying spirit  
 put them into  
 d, and maketh  
 the stocks and  
 plied: *Would  
 e Lord would  
 them (Eldad  
 ut emanation  
 hat such im-  
 ople."*

ing with the  
 emarks about  
 n that marks  
 of all other  
 ed has been  
 cessors have  
 of the Divine  
 at the Tent,  
 arated from  
 d spoke sud-  
 riam: 'Come  
 three came  
 and stood at  
 m; and they  
 And why did  
 Moses? Be-

cause there is a rule that one should utter only partly a man's good qualities in his presence — only in his absence all may be told." (Erubin 18b; cf Ge 6,9 and 7,1)

Also sees here a fundamental principle about prophecy demonstrated: (Book of Principles 3,11; transl. Husik p.105—106) "The prophetic inspiration, however, which comes through the mediation of a prophet, comes also to a person who is not worthy of prophecy, as it came to all Israel at the time of the Sinaitic revelation; or it comes to one who is not prepared for it, as it came to Aaron and Miriam through the mediation of Moses, though they were not prepared for it at that time. This is the reason why the Lord called Moses with Aaron and Miriam, so that the prophetic spirit should come upon them through the mediation of Moses. For though they were worthy of the prophetic gift, they were not prepared for it at the time. This matter requires attention, for many learned men have wondered why God called Moses with Aaron and Miriam."

Prophecy is revealed to all prophets, except Moses, in the mode of a dream, as the Torah says (12,6): *If there be a prophet among you, I the Lord do make Myself known unto him in a vision, I do speak with him in a dream.* Also in the last book of the Torah, prophecy and dream appear as synonyms (De 13,2): *If there arise in the midst of thee a prophet, or a dreamer of dreams.* Jeremiah, however, seems to argue this point of the Torah, distinguishing between dream and prophecy like opposites (Je 23,28): *The prophet that hath a dream, let him tell a dream; and he that hath My word, let him speak My word faithfully. What hath the straw to do with the wheat? saith the Lord.* In order to solve this contradiction and to better understand the definition of a genuine prophetic dream, we shall quote from Abrabanel's commentary on this passage in Jeremiah: "Now if these prophets will ask: How is one to distinguish and recognize a sleeper's dream, whether it is merely the activity of one's own imagination or whether it comes under Divine influence and His word... how would the prophet know whether the dream that he has dreamt is of prophetic nature or not? This is truly a profound and fundamental question regarding prophecy. Often have I been asked by the learned of our people upon this matter. In answer to this question God himself has said: *What hath the straw to do with the wheat?*... Although the prophetic dream and the ordinary dream are made of the same stuff, since both are activities of imagination, yet they may be distinguished the same way as *wheat*, which is for human consumption, from *straw*, which is feed for animals. How then may this distinction between a common human dream and a prophetic dream be clearly established?... The criterion of verification is the in-

tensity of sensation with regard to the dream image at the time of prophecy. For just like man in a waking state experiences sensations with a different intensity than imagined sensations... so also is there a vast superiority in intensity of sensation with regard to the prophetic dream image over the sensation of an ordinary human dream." (see also p. 39) In other words, the mark of distinction between the dream of the subconscious and the dream of Divine revelation is the sensory intensity clearly and distinctly recognized.

We may briefly refer to the idealistic wish of Moses (11,29): *Would that all the Lord's people were prophets, that the Lord would put His Spirit upon them!* as being granted its fulfillment as one of the glorious promises for the messianic era (Joel 3,1—2):

*And it shall come to pass afterward,  
That I will pour out My Spirit upon all flesh;  
And your sons and your daughters shall prophesy,  
Your old men shall dream dreams,  
Your young men shall see visions;  
And also upon the servants and upon the handmaids  
In those days will I pour out My Spirit.*

## S H E L A C H L E C H A

### THE LESSON OF THE PARASHAH ON TSITSITH

THE PRESENT PORTION concludes with the parashah on Tsitsith (15,37—41). This parashah also concludes the trilogy of readings from the Torah, which includes *Hear, O Israel* (De 6,4—9) and *It shall come to pass* (De 11,13—21). (The study and meditation of these parashoth twice daily form the most important part of the Jewish mode of worship, followed respectively by two of the three daily prayers.) The three parashoth, though, are not read in the order in which they appear in the Torah. The reason for this different arrangement is suggested in the Mishnah (Berachoth 2,2): "Said Rabbi Yehoshua, son of Korchah: The parashah *Hear, O Israel* precedes the parashah *It shall come to pass*, in order that the reader may first pledge his allegiance to the Divine Authority, then affirm his loyalty to the Torah and the performance of its commandments. The parashah *It shall come to pass*, again, precedes the parashah on Tsitsith, because the former deals with the general aspects of commandments, not confined to any particular time of performance, whereas Tsitsith is a particular commandment, in-

cumbent on  
see it —  
reason wher  
focussing th  
besides teach  
thy heart...  
for a sign...  
teaching  
etc); the thi  
fringes... re  
them... that  
These variou  
trilogy diffe

The great  
daily study t  
(Berachoth 1  
ed? Said Ral  
five topics k

- a) Commu
- b) Refere
- c) Summa
- d) Hetero
- e) Sinnin;
- f) Harboi  
loyalty

The Talmud  
plied in this

- b) *Ye sha*  
*the Lo*
- a) *Ye sha*
- c) *Who b*

The latter tl  
in the Midra

- d) *After*  
*doxy;*
- e) *After*  
*14,3: 8*
- f) *After*  
*after t*

We should  
been placed  
portion. It :

ל. הנה ימים באים נאום ה' וגו'. לימות המשיח תהיה הבחירה בטוב להם טבע. לא יתאוו להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפון בו כלל... וישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון, שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות, ולא היה לו ברצונו דבר והפכו. והוא מה שאמר הכתוב בירמיה: הנה ימים באים נאום ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה, לא כברית אשר כרתי את אבותם וגו' (פסוק לא), כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם נאום ה' נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה (פסוק לב), וזהו בטול יצר הרע ועשות הלב בטבעו מעשהו הראוי. ולכן אמר עוד: והייתי להם לאלקים והמה יהיו לי לעם (שם), ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם (פסוק לג), וכידוע כי יצר לב האדם רע מנעוריו (בראשית ח, כא), וצריכים ללמד אותם, ובזמן ההוא אין צריכים ללמד אותם אלא שיתבטל יצרם בזמן ההוא לגמרי (נצבים ל, ו - עמ' תפ).

לא. אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם נאום ה'. להפרכם את בריתי (ויקרא כו, טו), שתופר הברית לגמרי, ויהיו בלא תורה להתיר לעצמם פריות בפרהסיא, וכל תאוה תערב לנפשם, ועל דרך האמת שתופר זאת הברית ותבטל, הפך ונתתי שלום בארץ (שם ו), הוא מה שאמר: אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם, כי בעבור שבטלו את בריתי שלום, בעלתי בם בעצמם יי (בחוקותי כו, טו - עמ' קפז).

פרק לב

ז. קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאולה לקנות. היה לפנים בישראל כשצריך אדם למכור שדהו שיבא הקודם בירושתו ויקנה אותה, והוא הנקרא גאולה, שנאמר קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאולה לקנות... ונראה בעיני שהיו דנים לו דין קדימה כאשר הנהיגו לנו רבותינו בדינא דבר מצרא, והיו קונים מן הגואל הראשון בקנין סודר כמו שעשה בועז (בהר כה, לג - עמ' קפ).

יד. למען יעמדו ימים רבים, יעמדו, יתקיימו (משפטים כא, כ).  
 ל. כי היו בני ישראל ובני יהודה אך עושים הרע וגו'. לדעת רבותינו (שפירשו כל אכין ורקין מעוטיץ) הוא כטעם בלבד... וכן כי היו בני ישראל ובני יהודה אך עושים הרע וגו', שלא יעשו דבר אחר, ועל דרך הפשט אך, טעמו

31. עיין במאור ושמש ביאור עומק הענין, וע"ע בביאורנו שם, בציונים הערה 2.

צדי גם הוא אדם שם הקדוש ברך הוא והטעם כפסית המועל אחת:

(לי) כה אמר ה' נותן שמש לארץ יתי סוף הנבונה כהב

שהמשה הוא אמר להכפית ישראל על הא

הים לפי שהקפדיה כלל רק הים בקיפתם

הם למה לא נכר משה אחר ומה לים

ויותר נראה לומר שרצה לומר שלא יהא

עם כל תקופת הצור והכחי' היה יקרה להם

לשמש המאיר לארץ ביום הנבילה וישך

בחדש ואמלה וארץ כד השמש יצא על ו

לרים עליה וכן בענין הים הפעמים הולך וסור

יסתרו וכן בענין הים הפעמים הולך וסור

ברצות השם עם סערה לזמנה ככה היה

שאחרי חשך הגלות ואמלה הצרות יראו איר

ה' עליהם יורה ואחרי רצו' עם הגלות ממ

וצדווי השם יתחד' ישים העקוב למשור' ו

ואין סתרי ועל זה אמר כאן כה אמר ה'

לארץ יומם רוצה לומר כי ביום סתר ארם

וככנס לארץ לילה כי ביום סתר ארם

ומשקטיו לאשר יהמו גליו כי רוצה הוא אל

וגוונתו כי הכל מאור המוד' כי קרה ע

בלגותם שאחרי החשיך הוא ארם ואחרי חשך

וינתן כי לא יבטו דרם ולא יסירו בשו

על פי שיבטו בהם הנעת והענק מעלי

הנעת השני מפור' לרע הזה לא ינוער

והטעם והליון אם היה הנה לא ינוער

כמו שלא נספו המשש והיות והכנסים בו

בזמן כי הומים אל אמר שרפה ענין הכרית שימן

למה ירדו וטרה רבה לקיים התורה האלוהית וישא

לעבור על מצות מפתוחה כמו עושים עד כה

(לא) וזה לא ככרתי אשר כרתי את אבותם בימי החיזק

בהם רוצה לומר כשלקחתי אותם להוציאם מצרית

אשר הורה הפיר' את בריית ותי עוכרים על מצותי

ואמרתי ואני בעלתי עם פירשו המפרשים שהיא כמו

בהלתי כתייה שענינו קצתי עם ולי נראה שהיא משוטר

יארר כי רמה המד' את בריתי עם היות שאני בעלתי

בם לקחת אותם לי להם הוא מלשון כי בעלתי עושך

(לי) כי זאת הכרית אשר אכרתי רוצה לומר אלא זאת

הכרית אשר אכרתי אתם אמר שאחרי גאלתם וקבצתם

אתן חורתי בקרבם ועל לבם אהבנה רוצה לומר אהיה

חורתי שונתי להם במים הראשונים על ידי משה

בסני שתי הם מפרים אותה ענה אכזבה על לבם

כאטון שלא היה במהם צרות אישים מלומדה ולבם

רחוק ממנה אבל היתה המורה היא כחובה על לבם

בעת כדל וכצטרף שומר הנעור ישרא' כי מהמלאות

שאשה לציניהם שיחבטו על הרע והכניו לעבר

המה יתו כי להם רוצה לומר שלא יבואו עוד לחמה

פנים והסתלקת השכונה אבל המיר אותה לאלהים ושירת

בהם ויכוו' הנומ' והמה קירי לי להם שומרי מצותי

והחיתו בה השאלה המושמת (לי) אמנם אומרתי ולא

למור על איש את רעו' למור וכי' הוא זר אה

שיבאו בני אדם כלם וירעו' הברכה האלהים בלי

למור וישתחו בידעיה הנכמה הקטנים עם הנודלים

במצות השאלה הנה הוא שהחכמים המופיעים בנו

צדקה שארית אדם צריכים למור כי הנפעל למים

אברבנאל

ירמיה לא

אברבנאל

74

לקבש מרעה (כז) כי אז קיי בני יהודה ברעב

ובצמא ובחוסר כל כאשר הם בבלות והיו כי הרוחתי

גשם עמיה וכל גשם דאבה מלאי כרם המוכרות שיהי

בזמן יהוא (כח) ולפי שכל זה ראה הנביא בלולם

לכן אמר על זאת הקיצונית ואמא ושני ערבה לי

רוצה לומר ששל זאת הנבואה הקיי' מועתה כי הנפעל

כל לו כמה שחלם אותה בצורה טובה שהקיי' ציה

ואמרתי ואמא ושני ערבה לי פירשה המפרשים שהיא

לכר כאלו אמר וכבר ראיתי הנבואה שקיימה יהיה

ונכו אעל לומר על הנבואה שיתק' אחר זה כי על

הראשונה אשר קומה אמר על זאת הקיצונית ופי

שחור לישן וראה עני הנבואה דשנית לכן אמר ואמא

ושנתי ערבה לי (כז) ומה שראה מזה שנת

הוא אומר מיד רנה ימים באים וגם ה' ורוחתי את

בהת ישראל ואת בית יהודה ועל אדם ורע ורעה בהבית

וזהו החלק השלישי שנובא על התחברות

בפני עצמו ונבא על החברותם יחד שיהיה עינם

כדור שמקצוען אחד יצאו כמה גרעונים והיתה הברכה

לא לבר' בהם כי אם גם בהבתם שלא חתיה משכילה

וקרה באדם (כז) כי כמו שבא עליהם הקללות

והרעות והמלחמה מהשונת השם המברך כי בזמן הגלות

יבא עליהם המכות והמשונות בהמלה ועל זה אמר

והיה כאשר שקרתי עליהם לגושי ולנתח' וגומר כי

אשקד עליהם לבנות ולנטוע (כח) אמנם אומרתי כי

ההם לא יאמרו עוד אבות יאכלו כוסר מירשו בני

המפרשים שובנו המלועז לא יעשו' הנבנים בעון

אבותם כמו שהיה קודם לכן והמחתי מדבריהם כי הנה

ירמיה לא

אברבנאל



CS 772

# Ancient Document Confirms Existence Of Biblical Figure

By NIGEL REYNOLDS

LONDON — The sound of unbridled joy seldom breaks the quiet of the British Museum's great Arched Room, which holds its collection of 130,000 Assyrian cuneiform tablets, dating back 5,000 years.

But Michael Jursa, a visiting professor from Vienna, let out such a cry last Thursday. He had made what has been called the most important find in biblical archaeology for 100 years, a discovery that supports the view that the historical books of the Bible are based on fact.

Searching for Babylonian financial accounts among the tablets, Jursa suddenly came across a name that he half remembered — Nabu-sharrussu-ukin, described there in 2,500-year-old writing as "the chief eunuch" of Nebuchadnezzar II, king of Babylon.

Mr. Jursa, an Assyriologist, checked Chapter 39 of the Book of Jeremiah, and he found, spelled differently, the same name — Nebo-Sarsekim. Nebo-Sarsekim, according to Jeremiah, was Nebuchadnezzar II's "chief officer" and was with him at the siege of Jerusalem in the year 587 before the common era, when the Babylonians overran the city.

The small tablet, the size of "a packet of 10 cigarettes" according to Irving Finkel, a British Museum expert, is a bill of receipt acknowledging Nabu-sharrussu-ukin's payment of 0.75 kg of gold to a temple in Babylon.

The tablet is dated to the 10th year of the reign of Nebuchadnezzar II, 595 B.C.E., 12 years before the siege of Jerusalem.

Evidence from nonbiblical sources of people named in the Bible is not unknown, but Nabu-sharrussu-ukin would have been a relatively insignificant figure. "This is a fantastic discovery, a world-class find," Mr. Finkel said yesterday. "If Nebo-Sarsekim existed, which other lesser figures in the Old Testament existed? A throwaway detail in the Old Testament turns out to be accurate and true. I think that it means that the whole of the narrative [of Jeremiah] takes on a new kind of power."

*The Daily Telegraph*

Behold a son shall be born to the house of David,  
Josiah by name ...

(1 Kings 13:2)

## THE KINGDOM OF JOSIAH

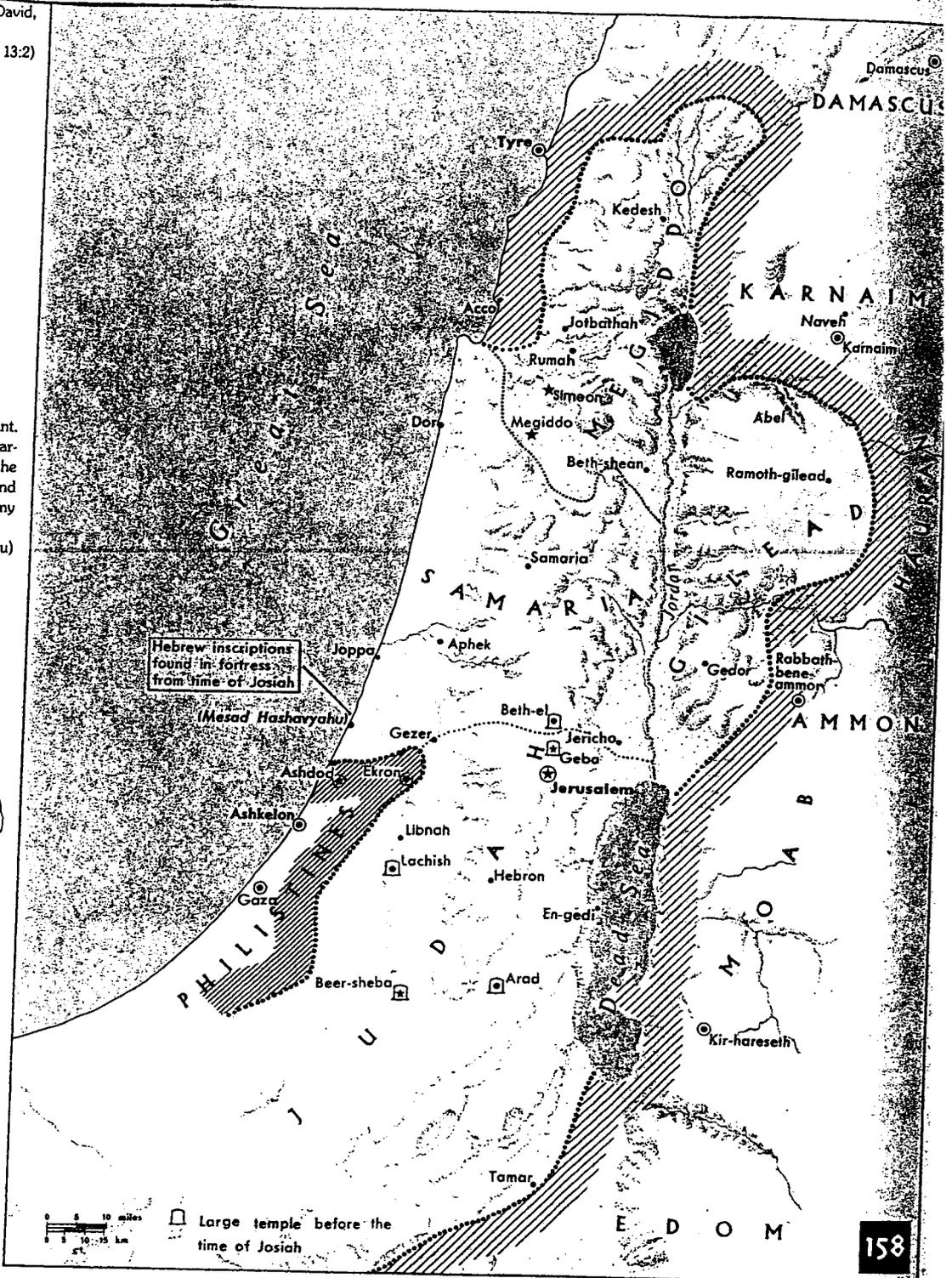
May my lord, the officer, hear the word of his servant.  
Your servant is a harvester ... and your servant harvested and measured and stored as always before the Sabbath ... and Hoshayahu son of Shobai came and took your servant's cloak after I had measured my harvest ...

(From the Hebrew letter from Mesad Hashavyahu)



Hebrew letter from Mesad Hashavyahu

2 KINGS 22:1-23:30; 2 CHRON. 34:35



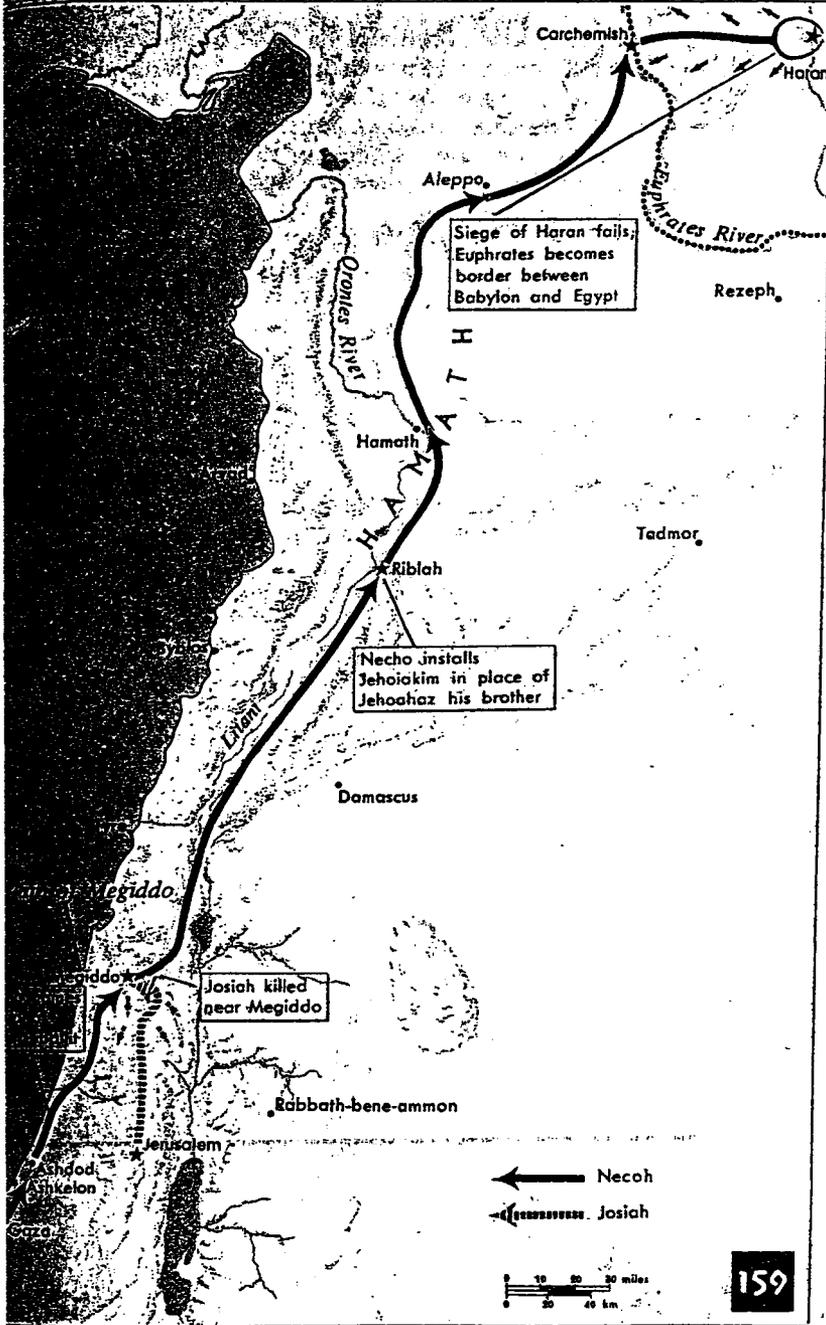
## THE CAMPAIGN OF NECO II TO HARAN 609 B.C.

Psammeticus died in 610 B.C. and was succeeded by his son, Neco II. The new pharaoh continued the policy of his father and marched forth towards Carchemish to help the last Assyrian king, Asshur-uballit, in the reconquest of Haran. Josiah realized that his own kingdom could not maintain its newly won independence if Neco should succeed. He tried to stop the Egyptian advance by giving battle at Megiddo, but he paid for his daring attempt with his life. Jehoahaz, the prince whose mother came from Libnah, was anointed by the "people

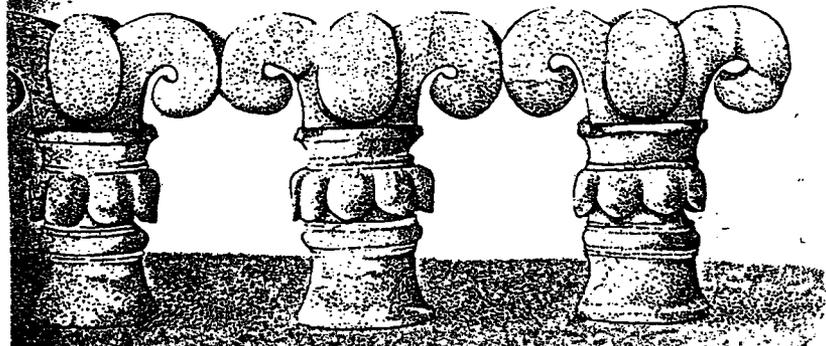
of the land," but three months later Neco deposed him and appointed his older brother Jehoiakim (2 Kings 23:30-35). Neco's attempt to drive the Babylonians out of Haran failed miserably. Nevertheless, this did not prevent him from behaving as master of the Levant. His action in removing the chosen Judean king, appointing his own candidate and imposing a heavy tribute payment on the country proves that he fully expected to control the eastern Mediterranean littoral even if the Assyrians did survive the Babylonian onslaught.

-69-

Pharaoh Neco king of Egypt went up to the Assyria to the river Euphrates. King Josiah went to meet him; and Pharaoh Neco slew him at Megiddo. (2 Kings 23:29)

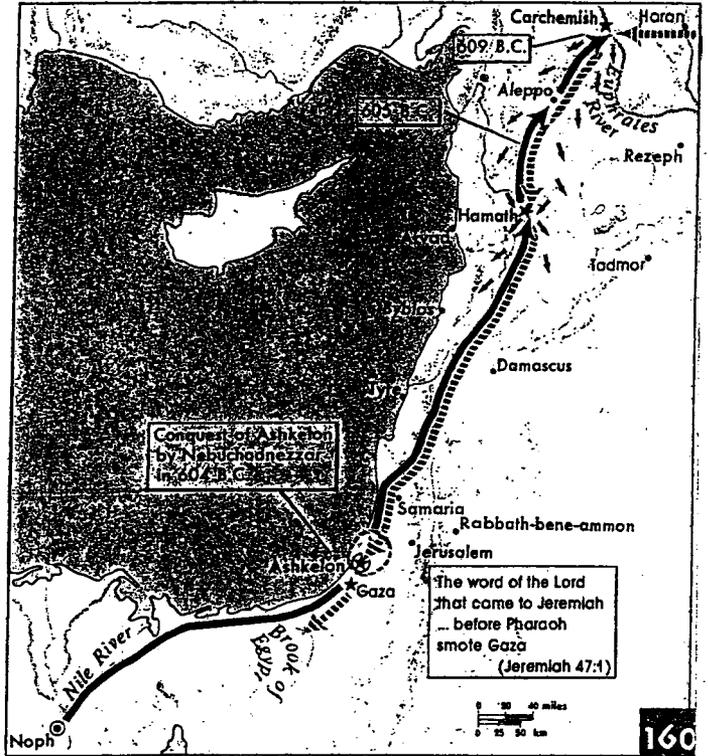


2 KINGS 23:29-30; JER. 47; 2 CHRON. 35:20-24; BABYLONIAN CHRONICLE



Concerning the army of Pharaoh Neco, king of Egypt, which was by the river Euphrates at Carchemish and which Nebuchadrezzar, king of Babylon, defeated in the fourth year of Jehoiakim the son of Josiah, king of Judah ... (Jeremiah 46:2)

(Jeremiah 46:2)



----- Babylonian force  
 ← Egyptian force

JER. 46:2; 47:1; BABYLONIAN CHRONICLE; HERODOTUS II, 159

## THE CAMPAIGNS OF NEBUCHADNEZZAR 605 TO 601 B.C.

Egypt controlled the Levant for four years until the Babylonians conquered Carchemish. Nebuchadnezzar, the crown prince of Babylon, got word of his father's death, rushed to Babylon and returned as king to finish the siege. When Carchemish fell (605 B.C.), he pursued the retreating Egyptians to the land of Hamath and ravaged the countryside (Jer. 46:1-2). The following year, he marched south and took Ashkelon (604 B.C.), causing such fear in Judah that a fast was proclaimed (Jer. 36:9). Jehoiakim became his servant, paying tribute for three years (2 Kings 24:1; 2 Chron. 36:6 Greek version). In 603 the Babylonian army took another important city, Gaza or perhaps Ekron. In 602 B.C. there was another campaign, mainly a show of force to collect tribute. In 601 B.C., Pharaoh Neco came forth. According to the Greek historian Herodotus, Neco encountered "the Syrians" at Migdol and defeated them; then he conquered Kadytes (Gaza), an act confirmed by Jeremiah 47:1. The Babylonian account says that the kings of Babylon and Egypt "smote one another on the breast," meaning that the battle was a draw. At any rate, Nebuchadnezzar retired to Babylon and did not come forth the following year. At this time, Jehoiakim probably felt safe in withholding his tribute (2 Kings 24:1).

Stone window railing (From the palace of Jehoiakim at Ramat Rahel)

-70-

And the king of Egypt did not come again out of his land, for the king of Babylon had taken all that belonged to the king of Egypt from the Brook of Egypt to the river Euphrates.

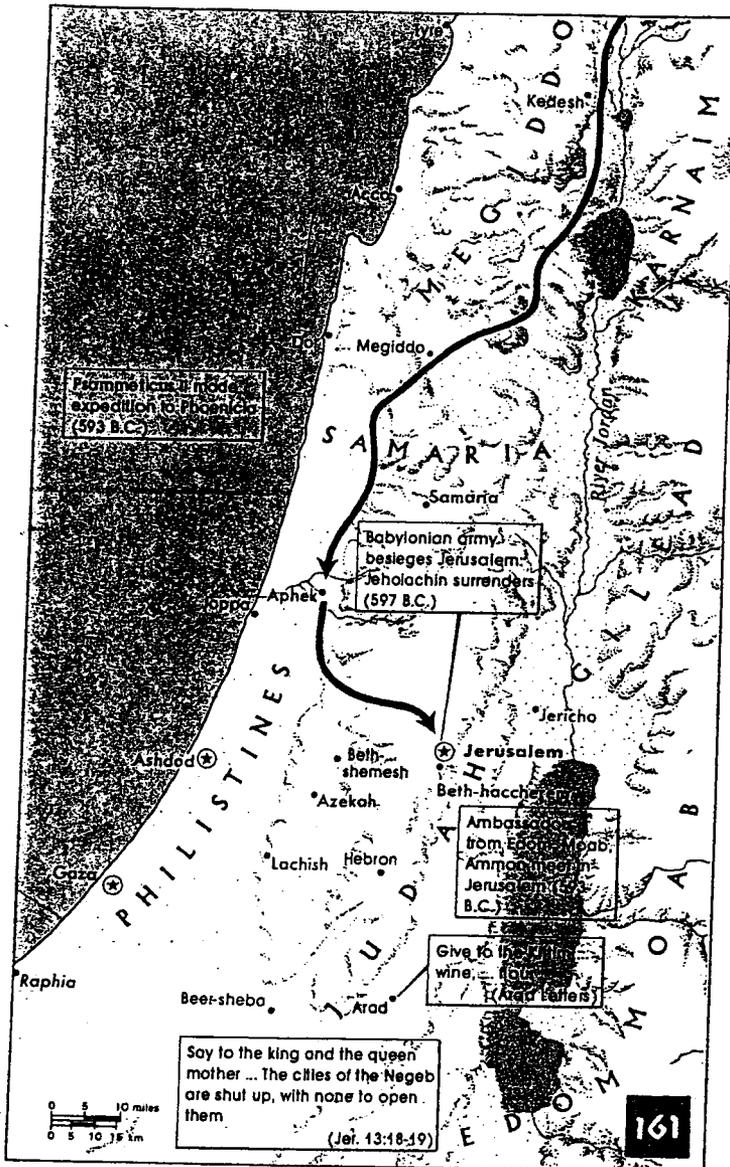
(2 Kings 24:7)

## THE CLOSING YEARS OF THE KINGDOM OF JUDAH

599 TO 586 B.C.

Nebuchadnezzar (Nebuchadrezzar) stayed in Babylon in 600 B.C.; in 599 Babylonian troops attacked the Arabians while local Chaldean, Aramean (or Edomite?), Moabite, and Ammonite troops were sent to harass Judah (2 Kings 24:2). The Babylonian army was sent to besiege "the city of Judah" (Jerusalem) in 598 B.C. They set out from Babylon in Kislev (17 Dec. 598 to 15 Jan. 597); meanwhile, Jehoiakim had already died on 21 Marcheshvan (8 Dec.) 598 B.C. and his young son, Jehoiachin, assumed the throne under the tutelage of his mother, Nehushta. The Edomites, and perhaps others, attacked Judah from the south, "the cities of the Negeb are closed and there is no one to open" (Jer. 13:19). The Babylonian army laid siege to Jerusalem and Nebuchadnezzar arrived shortly thereafter; on 2 Adar (Sat., 16 March) 597 B.C. the city was taken. A little over a month later, on 10 Nisan (22 April) 597 B.C., Nebuchadnezzar sent orders to bring Jehoiachin and his entourage as prisoners to Babylon. Zedekiah, another son of Josiah, was appointed king (2 Kings 24:10-17; 2 Chron. 36:10a, 6b-7, 10b).

The Chaldean army was sent once again to the Levant in 596 B.C.; in 595 the king had to crush a rebellion in Babylon itself. The next two years saw him back in the west. Egypt was apparently stirring up diplomatic ferment; ambassadors from Edom, Moab and Ammon were conferring in Jerusalem (Jer. 27:3, 12; 28:1) and Psammeticus II, successor of Neco, made a trip to Phoenicia. Zedekiah was taken to Babylon (Jer. 51:1) but managed to convince Nebuchadnezzar of his loyalty. He returned to Jerusalem and his government remained loyal to Babylon for a time. Kittim, probably Cypriote mercenaries in Chaldean service, patrolled the Negeb and received supplies from Judean fortresses such as Arad.



2 KINGS 24; 2 CHRON. 36:6a, 8-10a, 6b-7, 10b-13; JER. 13:18-19; 22:1-30; 27:3, 12; 28:1; 51:1; BABYLONIAN CHRONICLE; ARAD LETTERS; HERODOTUS

When the army of the king of Babylon was fighting against Jerusalem and against all the cities of Judah that were left, Lachish and Azekah; for these were the only fortified cities of Judah that remained.

(Jeremiah 34:7)

## THE FINAL CAMPAIGN OF NEBUCHADNEZZAR AGAINST JUDAH

15 JANUARY, 588 TO 19 JULY, 586 B.C.

Psammeticus II was followed by Hophra in 589 B.C. who renewed the policy of interference in Syria. Zedekiah was induced to revolt from Babylon. The Chaldean response was swift; Jerusalem came under siege on the tenth day of the tenth month in Zedekiah's ninth year (2 Kings 25:1; Jer. 39:1; 52:4; cf. Ezekiel 24:1-2), 15 January, 588 B.C. Hophra's army did come into the field causing the Babylonians to raise the siege temporarily, but



the Egyptians were soon routed and the siege renewed (Jer. 37:3-15); all this took place before the end of 587 (Jer. 32:1). The other towns throughout Judah were also ravaged. The Edomites invaded the Negeb; reinforcements were ordered from Arad and Kinah to Ramoth-negeb, "Lest Edom should come there." At one stage only Lachish and Azekah remained

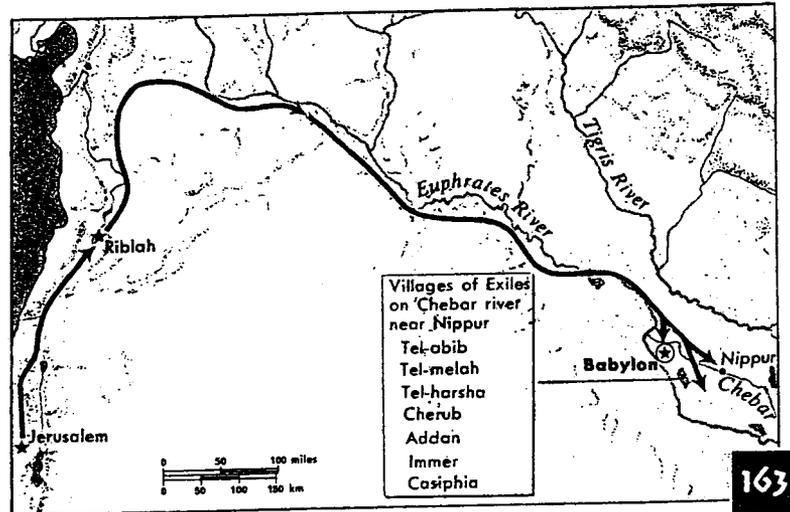
(Jer. 34:7); soon a soldier, Hoshayahu, reported to Ya'ush, his commander at Lachish, that fire signals could not be seen from Azekah. Lachish itself must have fallen soon thereafter. Jerusalem's defenses finally collapsed on 19 July, 586 B.C. (2 Kings 25:2-3; Jer. 39:2; 52:5-6). Zedekiah fled but was captured near Jericho.

This is the number of the people whom Nebuchadrezzar [Nebuchadnezzar] carried away captive: in the seventh year, three thousand and twenty-three Jews; in the eighteenth year of Nebuchadrezzar he carried away captive from Jerusalem eight hundred and thirty-two persons; in the twenty-third year of Nebuchadrezzar, Nebuzaradan the captain of the guard carried away captive of the Jews seven hundred and forty-five persons; all persons were four thousand and six hundred. (Jeremiah 52:28-30)

## THE EXILE FROM JUDAH

597 TO 582 B.C.

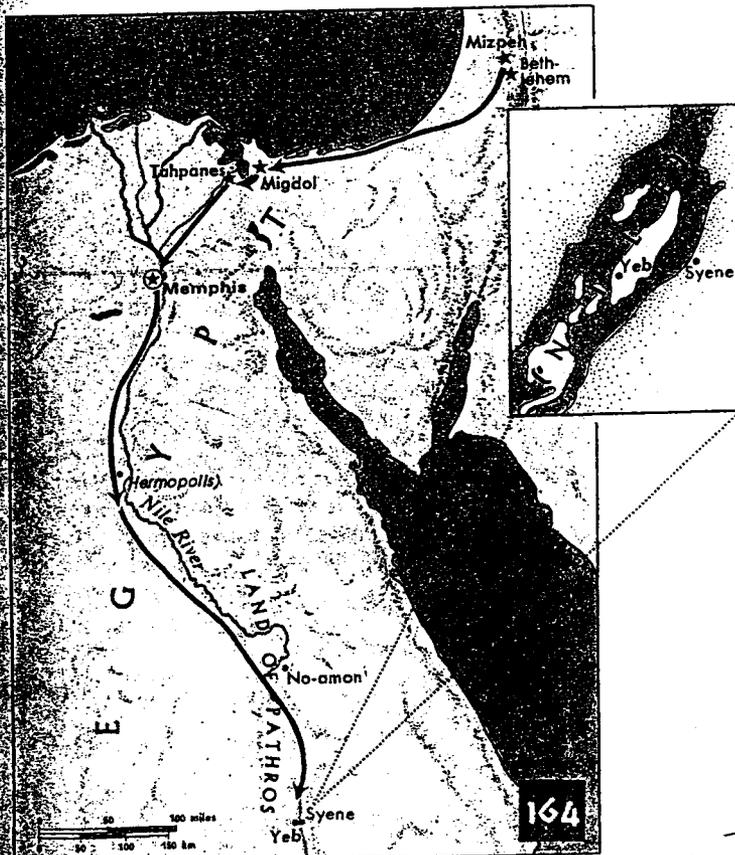
The epilogue to the book of Jeremiah gives what seem to be fairly accurate figures for three stages of exile from Judah (Jer. 52:28-30). They took place in 597, 586 and 582 B.C. The latter seems to have been carried out during Nebuchadnezzar's campaign in the west against "Coele Syria" and the Moabites and Ammonites (Josephus, Antiq., X, 181-182). Neo-Babylonian cuneiform tablets, especially the archive of the banking house of Murashu at Nippur, contain many references to Judeans as well as other exiled peoples.



2 KINGS 24:11-16; 25:11; JER. 52:28-30; EZEK. 3:15; EZRA 2:59; 8:17

## THE FLIGHT TO EGYPT

CA. 586 B.C.



Gedaliah son of Ahikam, the former "Steward of the royal palace," was appointed governor of Judah by the Babylonians. He made his headquarters at Mizpah. Other Judeans who had fled to neighboring countries such as Moab, Ammon and Edom, gathered to him there. Ishmael, son of Nethaniah, of the royal house, was incited by Baalis, king of the Ammonites, to assassinate Gedaliah. This deed was perpetrated in the seventh month (October, 586 B.C.). Afterwards, a band of leading Judeans chose flight to Egypt for fear of Babylonian reprisals. They settled in Tahpanes (where Baal-zephon was worshipped) and eventually entered service as mercenaries. Their one attested colony is at Yeb (Elephantine) where family and community documents in Aramaic have been found.

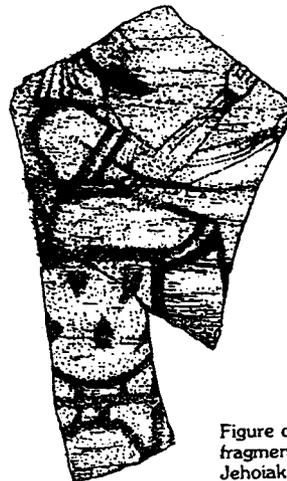


Figure of king painted on jar fragment (From palace of Jehoiakim at Ramat Rahel)

2 KINGS 25:25-26; JER. 39:11-44:30

# The signal fires of Azekah

With the help of a computer expert, geologist and former MK Ze'ev (Benny) Begin has come up with a new interpretation of the Lachish Letters that have fascinated archeologists since the Thirties. Abraham Rabinovich reports

There was excitement when the pottsherds were lifted from the earth, but the high drama came in the stillness of the workroom where they were being examined. Prof. Harry Torczyner of the Hebrew University was studying the collection of 18 sherds inscribed in ink that had been found by British archeologist J.L. Starkey at the site of ancient Lachish earlier this year, 1935.

The writing dated from before the destruction of the First Temple. That itself was a sensation. The only continuous Hebrew text previously known from so early in history was a short stonem inscription from the Siloam water tunnel in Jerusalem. The sherds Torczyner was examining contained close to 90 lines of beautiful script. "The script of Lachish makes us realize for the first time," he would write, "that the Phoenician-Hebrew alphabet, known until now mostly from Phoenician inscriptions on stone, is really... a script invented for writing in ink. We now realize that the ancient Jews could write quickly and boldly, in an artistic flowing hand, with the loving penmanship of those who enjoy writing."

The writing was not just lists of names or commercial accounts, but letters of historic significance. A cursory glance showed that some were of a military nature. The title *hatava*, or commander-in-chief, leaped from one of the sherds. The discovery of the inscriptions had created a tremendous stir in scholarly circles even before Torczyner began the arduous task of decipherment. On the first two lines of a sherd, designated Letter Three, he found the name of the author of the letters and the name of the man to whom they had been sent. "Thy servant Hoshayahu has sent to tell my lord Ya'ush..." Hoshayahu, the letter writer, was evidently an army officer and Ya'ush was his commander. The writing was in the hands of various scribes, but it was evident that Hoshayahu had dictated virtually all.

THE INSCRIPTION that would shake the scholarly rafters was Letter Four. It began with a graceful salutation: "May God let my lord hear even now good tidings." There were eight lines on the front side of the broken piece of pottery, five on the reverse. It was difficult at first for Torczyner to make sense of it beyond the salutation. Some of the words were unrecognizable. Some were unknown. The scribe permitted several interjections. And, although the sherd had been cleaned with distilled water, some of the words could not be made out at all. Line Nine ended with a word containing the letters *bet, luf, and resh* which could be read either as *bakur*, "cattle," or *bober*, "chickening." Torczyner finally understood it as *bikair*, "inspected."

In Line Three, Hoshayahu says he has "written [Ya'ush's requests] on the door (*katavi al hadelet*)."

Torczyner noted that the same expression appears once in the Bible (Jeremiah 36:23) where it plainly means writing on a page of papyrus. Scarce in wartime, papyrus would have been reserved for special purposes, including military dispatches that could be secured with seals. Broken pieces of pottery were the most widely available writing material, but they could be read by any messenger carrying them. Hoshayahu was informing Ya'ush that he had duly transcribed onto papyrus the message that Ya'ush had sent him. Presumably he had sent on the papyrus to its destination, probably Jerusalem, which was closer to Hoshayahu's outpost than to Lachish, further south.

Line Ten contained a word with only two legible letters. After the sherd was cleaned once more, Torczyner could make out the word *massuot*, or signal fires.

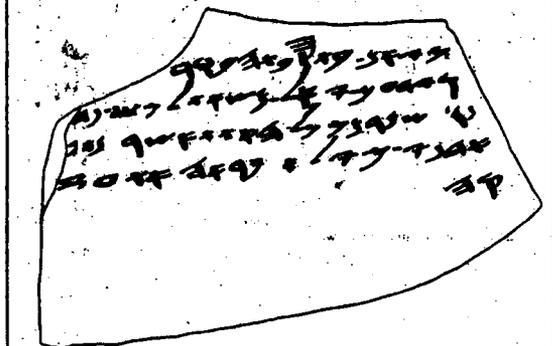
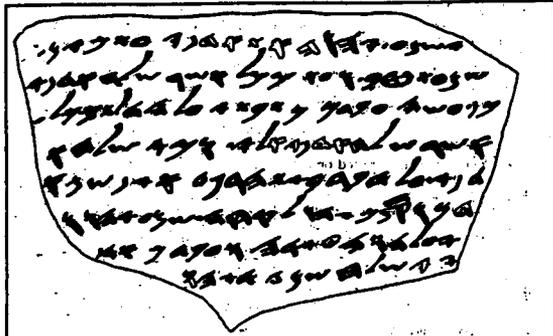
The cleaning also revealed two other words that had previously been obscured. With a start, Torczyner read the names Lachish and Azekah. He could now read the last lines clearly: "...for the signal-fires [beacons] of Lachish we are watching, according to all the signs which my lord gives, because we do not see Azekah." It was as if an electric current had struck the professor of Hebrew across 2,600 years.

PICKING UP the Bible, Torczyner turned to Jeremiah 34:7 describing the campaign of Babylon's army under Nebuchadnezzar at the beginning of the sixth century BCE. "...The king of Babylon's army fought against Jerusalem and against all the cities of Judah that were left, against Lachish and against Azekah, for these alone remained of the cities of Judah as fortified cities."

What he held in his hands, Torczyner would tell colleagues, was nothing less than a report from an officer in the field about one of the most momentous events in Jewish history as it was actually happening — the approach of the Babylonian juggernaut on its way to destroy Jerusalem. Azekah had apparently fallen, since its signal fires were no longer visible to Hoshayahu in the hills. However, Lachish, the most important city in Judah after Jerusalem, still awaited the Babylonian onslaught.

Within the blink of an historical eyelid, the signal fires of Lachish would be extinguished too; the Temple destroyed, and the center of the Jewish people carried into exile to weep beside the waters of Babylon.

This would be Torczyner's awkward translation of Letter Four after the salutation: "According to whatever my lord has sent, this has thy slave done. I have written on the page according to whatever my lord has sent to me. And when my lord has sent about the sleeping houses [their requests] there to nobody. And Semaidyahu, him has taken Shema'yahu and brought him up to the city, and thy slave, my lord, shall write thither (asking) where he is."



1. May Y'wh let hear my lord even now.
2. tidings of good. According to whatever my lord has sent (=written)
3. thus has thy slave done. I have written on the page according to what-
4. ever my lord has sent to me. And when my lord has sent
5. about the sleeping house, there is nobo-
6. dy. And Semaidyahu, him has taken Shema'yahu and
7. brought him up to the city, and thy slave, my lord,
8. shall write thither, (asking), where he is;
9. because if in his turning he had inspected,
10. he would know, that for the signal-stations of Lachish we
11. are watching, according to all the signs which my
12. lord gives, because we do not see (the signals of) Aze-
13. kah.

The fourth Lachish Letter, translated by Prof. Harry Torczyner, was a report from an officer in the field as the Babylonian juggernaut headed for Jerusalem and the First Temple.

"Because if in his turning he had inspected, he would know that for the signal fires of Lachish we are watching, according to all the signs which my lord gives, because we do not see [the signals of] Azekah."

GIBBERISH though most of this might seem, scholars over the next 60 years would come up with a number of ingenious interpretations. What the scholars were certain about were, however, usually scenarios diametrically opposed to each other. Virtually the only part of the reading on which there was general agreement was the last passage about the signal fires of Lachish and Azekah.

The latest interpretation of Letter Four is contained in the 26th volume of *Exegetical Studies*, a compilation just published by the Israel Exploration Society. The Lachish article differs from its predecessors not only in its conclusions but in two major aspects of the research itself. It employs a computer topographical analysis in an attempt to determine the location of Hoshayahu's outpost; and it is the work of an admitted amateur.

Adding piquancy to the situation is that the author is none other than Dr. Ze'ev B. Begin, a geologist better known as Benny Begin, whose most recent ventures venture you into politics. Working with him was computer engineer Avshalom Gushki of Israel Aircraft Industries, who shares the byline. It is extremely rare for the prestigious

Exploration Society to publish work by people who are not professionals in the field.

The article is supported by more than 100 citations, indicating serious research. The director of the Exploration Society, Yosef Avram, said that the article was unanimously approved for publication on its merits by the scholars who comprise the society's editorial board.

The Lachish letters are virtually the only personal, extrabiblical testimony of events in Judah from before the Babylonian exile. The picture they reveal is maddeningly sketchy, but nevertheless pulsing with drama and the emotions of flesh-and-blood people who speak a rich biblical Hebrew. They are figures who seem to have spilled out from the distant realm of the Bible into our own world.

Torczyner's understanding of the text to mean that Azekah's beacons had been studied out by the Babylonian advance had been challenged by several scholars, who noted that Hoshayahu had said only that he could not see Azekah. They suggested that he might have merely been noting a topographical fact.

To this, Torczyner replied that there would have been no need in that case for Hoshayahu to inform Ya'ush about it, since the military commander would certainly have been aware of such elementary data. Scholars debated the issue in numerous articles, but the majority inclined toward

Turczyner's analysis. Archaeologist Yigal Yadin modified the waters when he suggested in 1964 that the letters were not written from an outpost at all but in Lachish itself, and that they were in fact not letters, only drafts of letters which were meant to be written later on papyrus. Hoshayahu, according to Yadin, was in fact not the commander of an outpost but the commander of Lachish.

Much of Yadin's argument rested on his interpretation of the key phrase about watching the beacons of Lachish to mean "watching over," or tending, the beacons—that is, in Lachish itself. Hoshayahu, argued Yadin, was therefore the commander of Lachish, and Ya'ush, to whom he was writing, was probably a senior official in Jerusalem, perhaps even one of the king's sons.

Yadin's thesis made little impression on the scholarly community. Amos Rainey, in the *Palestine Exploration Quarterly*, appeared to effectively demolish it by citing passages from the Bible that use the same wording as in Letter Four to mean watching from a distance, not tending something near at hand.

Enter Benny Begin. The debate over the Lachish Letters had already subsided in the wake of the Yadin-Rainey exchange when Begin took an interest in it three years ago. A minister for a brief period in the Likud-led government, he found respite from the wars of the Jews within the government by delving into the wars of the Jews in history.

"My wife suggested I join her in a course at the Ben-Zvi Institute," he said in a recent interview. The history course involved field trips around the country. One was to Lachish, at the foot of the Hebron Hills. Begin was gripped by the story of the Lachish Letters and the richness of the letters themselves as peepholes into Jewish history and the Hebrew language. When the instructor touched on the unknown location of the outpost from which Hoshayahu wrote the letters, Begin thought of a topographical computer program used at the Geological Institute, where he had worked.

Developed at Israel Aircraft Industries in cooperation with the institute, the program permitted a comprehensive analysis of lines of sight between any points in a given area. It could even figure in the height of no-longer-extant city walls or towers from which such signals would likely have been sent and observed. Thus, it could provide a readout of all points in the hills from which both Lachish and Azekah could be seen, substantially narrowing the search for Hoshayahu's outpost.

Turczyner's assumption that Hoshayahu could see both points and was reporting the demise of Azekah had seemed at first entirely reasonable to Begin. Reading up on the subject, however, he found that Turczyner's view had persuasive arguments against it.

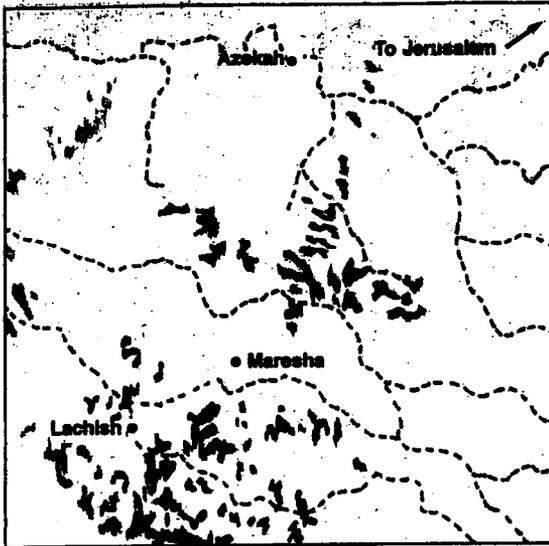
Some scholars pointed out that in Letter Three, Hoshayahu reported that the army chief of staff, Keberayahu the son of Emsan, had recently passed by on his way to Egypt, presumably to seek help in the face of the Babylonian threat. This departure of Judea's ranking general, they argued, was unlikely to have occurred if the Babylonian army was at the gates.

What emerged from the Lachish Letters, said these scholars, was a sense of heightened alert in Judea, but not of an existing state of combat. The time frame they proposed for the letters was a year or so before the Babylonian attack.

Rereading the text of Letter Four, Begin began to have doubts of his own.

"The writer reports fulfilling the orders of his superior, and mentions Azekah only at the end," Begin writes. "It's difficult to accept that he would notify the commander of Lachish of the conquest of Azekah only at the end of a routine letter." No, Begin concluded, that lack of urgency meant that Hoshayahu was simply noting that Azekah was not in his line of sight.

Why then bother telling the regional commander, who certainly must know it? After mulling over the question, Begin came to a startling conclusion. Hoshayahu was not telling this to Ya'ush as a point of information. In the convoluted syntax of the letter, he was telling Ya'ush that he had passed on



Computerized topographical maps show the location of four cities in the First Temple period, and sight lines from the Marsha fort.

this topographical information—known to both of them—to someone else.

"It was as if a Ya'acov Cohen would write to his father Yitzhak Cohen: 'I have clarified the matter with Mr. Levy and he understands that the Cohen family stands by its obligations,'" Begin explained.

For whom, then, was Hoshayahu clarifying the topographical situation? According to Begin, it was a player hitherto virtually unnoticed—Shemayahu.

Turczyner and others note only that he is the person mentioned as having taken Semakhayahu up to Jerusalem. The latter figure had captured considerable attention among scholars in formulating scenarios because his name appears in several other Lachish Letters, and because in Letter Four he is apparently being sought by Ya'ush. Turczyner concluded that Semakhayahu

Four indicates, he could come to the outpost and take Semakhayahu to Jerusalem without having asked permission of Ya'ush, the regional commander.

Begin offers the interesting speculation that Shemayahu was a relatively new senior military commander who had come to the foothill region for a basic briefing. (Begin does not make the point, but this line of thought about Shemayahu's new command position could presumably be linked to the departure of the commander-in-chief for Egypt.)

The Assyrian army had a century before, in 701 BCE, approached Jerusalem from the west, taking Azekah and Lachish on the way, and it could be expected that the Babylonians, should they come, would do so too. In briefing Shemayahu, Begin suggests, Hoshayahu explained the topographi-

The complex scenario formulated by Begin was a necessary prelude to tackling the topographical question. If it could be established—in Begin believes it may be—that Hoshayahu's inability to see Azekah was not because Azekah's beacons had gone out but because of topography, then what had to be sought was a point from which Lachish could be seen but not Azekah.

(A less complex scenario with the same conclusion might simply assume that Hoshayahu felt that he could not rely on Ya'ush to know that he couldn't see Azekah, and was addressing the remark to him. There were numerous outposts and the regional commander might not remember all points visible and invisible from every one.)

It was a safe assumption that Hoshayahu's outpost was in a settlement, probably a walled one, and not just a temporary stockade on some hilltop. If the number of messages exchanged with Lachish reflected its importance, it was probably a sizable settlement. Archaeologists have identified the remains of 108 outposts in the area from this period. Of these, 27 had lines of sight, according to the computer program, to both Azekah and Lachish, and were thus ruled out. Eighteen could see Lachish and not Azekah—the necessary conditions—but the bulk of these were south of Lachish, and not between it and Jerusalem as the letters indicated.

Only three locations roughly fitted the bill. Of these, one was ruled out by Begin because it was 23 kilometers from Lachish—too far to permit a reading of semaphore-like signals from a waving torch.

The Lachish Letters strongly imply that there was a signal system permitting regular exchanges of messages. The phrase in Letter Four—"We are watching [the beacons of Lachish] according to all the signs which my lord gives"—suggests that the "signs" were a code.

Roman outposts in the Negev, Begin notes, were spaced no more than five kilometers apart in order to maintain a communications network. Although beacons could be seen at much greater distances—between Lachish and Azekah, for instance, a distance of 17 kilometers—these did not permit elaborate messages such as hand-held beacons could transmit.

Letter Four was the first evidence that fire signals had been used in ancient Israel for military communications. What had been known before was the use of beacons to transmit messages about the appearance of the new moon. Mishna *Rosh Hashana* (written in the second century CE) describes how the new moon's appearance in the skies of Jerusalem would be signaled from hilltop to hilltop to the Jews in Babylonian exile, some 800 kilometers distant; in one night to ensure that they kept the same calendar.

OF THE TWO closer settlements with a Lachish-only view, one is Marsha, five kilometers from Lachish, and an unnamed site one kilometer closer. Marsha was a substantial walled settlement, unlike the other, and is therefore favored by Begin as Hoshayahu's headquarters.

Over the years, a few other scholars had also suggested Marsha as one of the possible locations. However, the reasons they put forward were "forced" and unconvincing, Begin says. Their hunches were not backed with calculations like his and Grushka's about lines of sight, signaling and a comprehensive scenario that could explain the elusive message of Letter Four.

In time, the signal line of Azekah would indeed have faded away.

When Nebuchadnezzar departed for Babylon in 597 BCE with his 10,000 prisoners and Temple treasures, he left behind a new Jewish king, Zedekiah. However, the Babylonians' concern with problems in the east, encouraged the smaller kingdoms of the west, including Judea, to throw off his yoke. The prophet Jeremiah warned that this defiance would bring punishment, and that the Babylonians would serve as instruments of divine displeasure.

The Babylonians did come. After taking Lachish and Azekah, they besieged Jerusalem in 588 BCE and captured it two

**In his years of public life, including his then membership in the Knesset Foreign Affairs and Defense Committee, Begin had learned not to be awed by 'experts'**

must have been a person "of high position."

WITH THE FRESH eye of an outsider, Begin could see nothing in the text which implied that. The geologist was already beyond his own brief as a modest technical adviser and was well into textual analysis—the high end of biblical scholarship, and something totally outside his ken. But there was now no stopping.

In his years of public life, including his then membership in the Knesset Foreign Affairs and Defense Committee, Begin had learned not to be awed by "experts." Absorbing all there was to read on the subject and consulting scholars over the course of two years as his Knesset duties permitted, he dared to formulate his own scenario, offering such opinions even of such greats as Prof. William Albright and Frank Cross on specific points.

One advantage Begin had over the scholars was an intimate knowledge of the topography, thanks to Grushka's computer analysis.

In constructing his scenario, Begin's apparently original insight was to see the shadowy figure of Shemayahu as a ranking military officer—so ranking that, as Letter

cal situation, including his inability to see Azekah. It was this briefing that would be referred to by Hoshayahu when he reported in Letter Four that "he would know" about the field situation—"he" being Shemayahu—after the briefing.

Hoshayahu's inability to see Azekah was critical, Begin notes, because it meant that he would have no warning from there should the Babylonians attack from the north via the Elah Valley. Pointing out this fact might also have been an indirect plea to Shemayahu for more soldiers, Begin says, because if such were available they might partition a signal station on the ridge between Azekah and Hoshayahu's position, relaying messages from Azekah.

A priority of soldiers and commanders stemmed from the Babylonian invasion in 597 BCE, a decade before the Lachish Letters were written. On that occasion, Judea submitted to Nebuchadnezzar without battle. The Babylonians marched took the Judean king, Jehoiachin, and "all the mighty men of valor, even 10,000 captives, and all the craftsmen and smiths" (2 Kings 24:14). In other words, the cream of the armed forces and the weapons makers were captured.

years later, putting the First Temple to the torch. Jeremiah managed to escape to Egypt, but much of the population was carried off into exile in Babylon where they joined those who had been taken a decade earlier. (Modern Iraqi Jews are descendants of those exiles.)

APART FROM the scholarly debates over the content of the Lachish Letters, there is a puzzle about the circumstances in which they were found.

Starkey's team came on them while excavating the main gateway of Lachish. In a side chamber, the excavators found hundreds of potsherds, among them 16 with writing. (Two others with writing were found later.) The floor of the room was covered with ash, left by a great fire that may have also destroyed writing on some of the other potsherds.

Starkey believes that the chamber may have served as a guard room. The inscribed potsherds were plainly part of an official archive, but archives were normally kept in the governor's palace. During preparations for the battle, Starkey suggested, Ya'ush may have shifted his headquarters to the gateway area and ordered part of the archive brought there.

Another possibility is that the room, which had a stone bench against one wall, served as a courtroom. A city gate was traditionally where the elders sat in judgment.

"It may be," wrote Starkey in his official report, "that the Lachish documents dealt with ... the final sittings of the local tribunal." Any papyrus documents, such as the authorities might have produced in the case, would have been consumed in the fire.

But why were the inscribed sherds that were found dealing exclusively with Hoshayahu? Torczyner suggested that it was because Hoshayahu was the person on trial, perhaps because his outpost had been captured earlier.

"This dossier may have been brought to the court from the archives during the last days of the city and left there to become scattered in the fire, evidence of the last military trial held at the gate of Lachish."

The notion that the commander of an outlying post would have been subject to court martial because it had fallen to the mighty Babylonian army appears farfetched. If Hoshayahu was indeed put on trial it possibly had something to do with an event he alludes to in Letter Three when he says his heart "is sick" at a letter of rebuke he had received the day before from Ya'ush.

In emotional language and invoking the name of God (which is spelled out in full in the Lachish Letters), Hoshayahu appears to be denying that he has read a certain letter not intended for his eyes. In the context of the personality of Hoshayahu that we come to know from the letters, his words sound like those of an honest soldier wrongly suspected.

Even this, however, appears unlikely to have triggered a trial, given the high regard in which Hoshayahu was evidently held by Ya'ush. Letter Six reveals that Ya'ush had sent Hoshayahu letters he himself had received from the king and ministers, letters apparently reflecting their despondency at the situation. A senior officer would not share such a correspondence, and perhaps thereby his own misgivings, with an underling unless he respected and trusted him.

Although Hoshayahu in his reply refers to himself as a dog, this is plainly an accepted formula of address. In the substance of his letter, he does not hesitate to criticize the leaders of the country, and even to suggest how his superior should respond.

"To my lord Ya'ush: May God allow my lord to witness peace at this time. Who is your servant. [but] a dog that my lord should have sent the letter of the king and

tragic end shortly after completing his report on the Lachish Letters. He had some weeks earlier escaped an ambush by bandits, who fired on his car as he drove through the Hebron Hills to Jerusalem from Lachish; by stepping on the gas he got over a log that had been placed in the road.

But in January 1938, despite warnings, he risked the same route as he had planned to attend the opening of the new archeological institution in Jerusalem that would subsequently be named the Rockefeller Museum. This time, armed Arabs stopped his car and shot him dead.

Given the disagreements over the reading of the Lachish texts and the need to stretch a limited number of facts to fit a complex historical situation, Begin acknowledges that his theory may or may not reflect reality. In any case, it has revived thinking about one of the more poignant moments uncovered by biblical archeology. Begin himself is working on a much expanded version of his and Grushka's article that will perhaps take book form.

The signal fires of Azekah were never seen by Hoshayahu from Maresha, but in one of history's ironies they would be seen 26 centuries later, and in real time, in Moscow and elsewhere. It occurred during the Yom Kippur War, a point in Jewish history that seemed for a while as grim as the approach of Nebuchadnezzar's army.

According to foreign sources, when reports were received that the Soviets were shipping tactical nuclear weapons to Egypt, it was near the site of ancient Azekah that Israel deliberately wheeled into the open, in daylight, nuclear-tipped Jericho missiles to be photographed by Soviet satellites.

Technology had changed but man was still signaling age-old warnings.

Former MK Benny Begin, a professional geologist, was able to use his knowledge of computer topography to make a valuable contribution to a long-running scholarly debate.

the letters of the officials telling me to please read them? The officials' statements are not good. They are bound to slacken your hand and to weaken the hands of the men. Won't you write to them as follows: "Why are you acting thus? Ever since your servant read the letters your servant has not had peace."

Hoshayahu gives the impression of an honorable, capable and brave soldier. We are left to wonder about his ultimate fate — death on the battlefield or exile and a new life in Babylon.

STARKEY HIMSELF would come to a

Chapters 4, 5, 6

1. How does 4:14 contradict 2:22? Explain away the contradiction based on Rosh Hashana 18a and any other answer in the Mikraot Gedolot. What word in 4:14 is conspicuously missing from 2:22?
2. 4:22-28. What does the sinning of Israel do to nature? See בגנות אדם: ראי דב' ונגמתי ארץ
3. 5:1 A. To what can we compare this?
  - B. Note similarities and differences
  - C. Record Radak and Abravanel on what Yirmyahu was told to look for and whether or not he found it.
  - D. See Ibn Ezra Bereshis 18:20 קחיוק ב'ז'ר. How does it relate to our Pasuk? Is it more like Radak or Abravanel?
4. Why does Yirmyahu single out Binyamin in 6:1?
5. Which statement in Chapter 6 epitomizes the superficial assurances of the false prophets? Compare to a modern movement in Israel.

13-20: 1:6

1. What is the symbol of the Girdle?

Which prophet almost exclusively gives such prophecies?

Why was it put at Perat?

2. Explain Yirmyahu's fatalism at the end of Chapter 13.
3. How can we explain 14:11-12? Doesn't Hashem always give an opportunity for repentance?
4. 15:1 Why Moshe and Shmuel?
5. What causes 15:10-14? See Koheles 4:2-3; Job 3:1-2
6. What is the point of Jeremiah 16? Explain in light of Ezekiel 24:15-24.
7. What specific transgression does Jeremiah address within these chapters? (Only mentioned once in the whole sefer)
8. Show what the persecution of Yirmyahu drove him to say at the end of Chapter 18.
9. What was the reaction of Jeremiah's sermon of Chapter 19? What is Jeremiah's response?

## Chapters 27-30

1. What is the meaning of Jeremiah's message in 27:1-11?
2. What is the point of Jeremiah's message to Zedekiah? In what way does his message here differ with the previous calls to repentance? Why?
3. 27:21-22. See (II Kings 12:18-19 , II Kings 20:12-21) explain the connection.
4. What was the reaction of the people to Jeremiah's prophecy of doom?
5. Are we to assume from chapter 28 that we cannot return even today from exile until God calls home to Israel through prophecy?
6. What prayer is said in many synagogues based on the beginning of Jeremiah 29?
7. How many years was the exile to be? Cite references in Tanach to this number of years.
8. The Torah does not record the actual death (אָמַת) \* of Jacob. The Talmud uses Jeremiah 30:10 as a proof text. We all know Jacob died and was embalmed by the Egyptians and that he is buried with his forefathers at Hebron. What does the Talmud really mean when they bring in this verse to prove he never died?

\*See Tosafos, Taanis 5b אָמַת אָבִי

## Chapters 32-35

1. What is Yirmyahu told to do in Chapter 32?

Why is he told to do this?

What is his objection?

What is Hashem's answer?

2. How does 32:42 relate to the story of Rabbi Akiva and his friends at the end of Maseches Makkos? Why was Rabbi Akiva consoled? Surely the sorry situation still remained! (See  $\text{עו (עו)ו'}$ ) Use our chapter for an answer.

3. What is the nature of Chapter 33?

4. What is  $\text{נפ} \} \text{נ} \}$  ? (33:15) see 23:5 and Zecharia 3:8; 6:12

5. What is the problem of 33:16? Solve the problem (use 23:5 also)

6. What sense of order of this book do you get when reading chapters 33,34,35,36?

7. Why is Yirmyahu 34 the Haftara of Parshas Mishpatim?

8. What lesson is derived from the house of Rechav? What story concerning the House of Rechav was such a wonder in the eyes of the people? What did it mean?